Esad Efendi

Osmanlılarda Töre ve Törenler

(Teşrifât-ı Kadîme)

kutuphaneci - eskikitaplarim.com

Tercüman 1001 TEMEL ESER

TERCÜMAN GAZETESİ'NİN
BİR KÜLTÜR HİZMETİ OLARAK
YAYINLADIĞI
"1001 TEMEL ESER"
SERİSİNİN
132. KİTABI
ESAD EFENDİ'NİN
"TEŞRİFAT-I KADİME" Sİ
"OSMANLILARDA TÖRE ve TÖRENLER"
adı ile,

KERVAN KİTAPÇILIK
BASIN SANAYİ ve TİCARET A.Ş.
Ofset Tesisleri'nde
dizilmiş ve basılmıştır.

Tercüman
1001 TEMEL ESER
132

Esad Efendi

Osmanlılarda Töre ve Törenler

(Teşrifât-ı Kadîme)

Açıklamalarla Sâdeleştiren
Yavuz Ercan

İSTANBUL
1979

1001 Temel Eser'i iftiharla sunuyoruz

Tarihimize mânâ, millî benliğimize güç katan kütüphaneler dolusu birbirinden seçme eserlere sahip bulunuyoruz. Edebiyat, tarih, sosyoloji, felsefe, folklor gibi millî ruhu geliştiren,ona yön veren konularda "Gerçek eserler" elimizin altındadır. Ne var ki, elimizin altındaki bu eserlerden çoğunlukla istifade edemeyiz. Çünkü devirler değişmelere yol açmış, dil değişmiş, yazı değişmiştir.

Gözden ve gönülden uzak kalmış unutulmaya yüz tutmuş -Ama değerinden hiçbir şey kaybetmemiş, çoğunluğu daha da önem kazanmış- binlerce cilt eser, bir süre daha el atılmazsa, tarihin derinliklerinde kaybolup gideceklerdir. Çünkü onları derleyip - toparlayacak ve günümüzün türkçesi ile baskıya hazırlayacak değerdeki kalemler, gün geçtikçe azalmaktadır.

Bin yıllık tarihimizin içinden süzülüp gelen ve bizi biz yapan, kültürümüzde "Köşetaşı" vazifesi gören bu eserleri, tozlu raflardan kurtarıp, nesillere ulaştırmayı plânladık.

Sevinçle karşılayıp, ümitle alkışladığımız "1000 Temel Eser" serisi, Millî Eğitim Bakanlığınca durdurulunca, bugüne kadar yayınlanan 66 esere yüzlerce ek yapmayı düşündük ve "Tercüman 1001 Temel Eser" dizisini yayınlamaya karar verdik. "1000 Temel Eser" serisini hazırlayan çok değerli bilginler heyetini, yeni üyelerle genişlettik. Ayrıca 200 ilim adamımızdan yardım vaadi aldık. Tercüman'ın yayın hayatındaki geniş imkânlarını 1001 Temel Eser için daha da güçlendirdik. Artık karşınıza gururla, cesaretle çıkmamız, eserlerimizi gözlere ve gönüllere sergilememiz zamanı gelmiş bulunuyor. Millî değer ve mânâda her kitap ve her yazar bu serimizde yerini bulacak, hiç bir art düşünce ile değerli değersiz, değersiz de değerli gibi ortaya konmayacaktır. Çünkü esas gaye bin yıllık tarihimizin temelini, mayasını gözler önüne sermek, onları lâyık oldukları yere oturtmaktır.

Bu bakımdan 1001 Temel Eser'den maddî hiç bir kâr beklemiyoruz. Kârımız sadece gurur, iftihar, hizmet zevki olacaktır.

KEMAL ILICAK

Tercüman Gazetesi Sahibi

SAYFA

İÇİNDEKİLER 7
ÖNSÖZ 15
SAHAFLAR–ŞEYHİZADE MEHMED ESAD EFENDİ'NİN KISA HAYAT HİKAYESİ . . 17
OSMANLILARDA TÖRE VE TÖRENLER (Teşrifât–ı Kadîme) 21
1–Mevlid–i Şerif Okunması 21
2–Her yıl Rebiyülevvel Ayının 12. günü okunan Mevlid'den Sonra Padişah Huzurunda Hil'at giyenler 27
3–Kaymakam Paşa Zamanında Mevlid Okunması 28
4–Hacıların Dönüş Haberinin Gelmesi 29
5–Müjdecibaşıların Gelmesi 30
6–Müjdecilerin Gelişi Nenediyle Hil'at Giyenler 30
7–Hırka–i Şerif Ziyareti 30
8–Her Yıl Gelenek Haline Gelmiş Olan Surre–i Hümayûn Gönderme Töreni 33
9–Âdet Olduğu Üzere Her Yıl Surre–i Hümayûn Gönderilirken Giydirilen Hil'atler 38
10–Mekke'ye Gönderilecek Armağanlar 38
11–Verilmesi Gereken Diğer Hil'atler 39
12–Her Yıl Mekke ve Medine'ye Gidecek Buhurdan, Buhurcubaşının Nümune Teslimi Sırasında Hil'at Giymesi Gereken Kişiler 40
13–Mekke Şerifine Gidecek Kaftan Ağası Memuriyeti ve Surre Emanetinin Verilmesi . 40
14–Kılavuz Bohçasının Gelmesi 40
15–Mekke Şerifinin Armağan Bohçalarının Gelmesi 40
16–Sadrazamın Yanında İken Şerbet,Kahve ve Buhur Töreninden Sonra Giydirilen Hil'atler 41

17–1791 Yılı Ramazan Ayında, Kaymakam Paşanın Davetlisi Olarak Bâb–ı Âli'ye İftara Gelenlerin Listesi 42
18–Ramazan'ın Yirmi birinci Gecesi Padişahdan Kuşcubaşı ile Yemek Geldiği Zaman Giydirilen Hil'atler 43
19–Ramazan'ın Yirmiikinci Gecesi Darüssaade Ağası Tarafından Yemek Geldiğinde verilen Hil'atler 43
20–Ramazan'da Sadrazam Sarayına İftara Davet Edilen Kişilerin Listesi 44
21–Sadrazam ve Şeyhülislâm Saraylarında Ramazan Bayramı Kutlama Törenleri 45
22–Tören Alayının Düzenlenmesi 46
23–Arife Günü İkindiden Sonra, Mehterhane Faslı Bittiği Zaman Sadrazam Huzurunda Giydirilen Hil'atler .. 54
24–Padişahla Bayramlaşma 55
25–Bayram Gecesi Sadrazamın Padişah Sarayında Bayramlaşması 56
26–Padişahla Bayramlaşacak Olanların Tahtın Etrafında Duracakları Yerler 58
27–Bayram Günü Padişahla Bayramlaşma için Kurulan Düzen 58
28–Bayram Alayının Düzenlenmesi 61
29–Bayram Günü Divanhanede Sadrazamla Bayramlaşma Töreni 66
30–Bayramın Birinci Günü Sadrazam Sarayı Divanhanesinde Hil'at Giyenler 67
31–Hassa Bostancıları Bayramlaşması 67
32–Sadrazamla Bayramlaşmak İçin Davet Olunacak Kimseler 68
33–Şeyhülislâm, Bayramlaşmak Üzere Sadrazamın Sarayına Geldiği Gün, Çavuşbaşı Tarafından Saatleri Belirtilerek Gönderilecek Davetiyeler 68
34–Ocaklılar Geldiği Gün Gönderilecek Davetiyeler 69

35–Padişahla Bayramlaşmak İçin Saat Belirtilerek, Çavuşbaşı Tarafından Arife Günü Gönderilecek Olan Davetiyeler..... 69
36–Kuşluk Vakti Padişahla Bayramlaşma 70
37–13 Haziran 1789 Tarihinde Kutlanan Ramazan Bayramı..... 71
38–Bayramlaşanların Elbiseleri ve Orta Kapıdaki, Attan İnilip Binilen Yer..... 72
39–Ramazan Bayramında Sadrazamın, Padişaha Sunduğu Geleneksel Armağanlar..... 72
40–Sadrazamın Sarayına Ulûfe İcmali Getirilmesi..... 74
41–Sadrazamlıkta, Ulûfe Çıkarılması Sırasında, Eğer Hıristiyan Devlet Elçilerinden Biri varsa, Yapılacak Olan Tören 75
42–Ulûfe Çıkarıldığı Zaman Divan–ı Hümayûnda Sadrazamın Önünde Giyilen Hil'atler..... 82
43–Elçilerin Divan–ı Hümayûnda Mektup Vermeleri Töreni..... 83
44–Elçilere Divan–ı Hümayûnda Mektup Verme Töreni 83
45–Çavuşbaşı ve Kapıcılar Kethüdası Ağalar Divana Gelecek Olan Kişileri Şu Törenle Karşılarlar..... 83
46–Sadrazamın Divan–ı Hümayûna Geliş Töreni ve Bu Tören Sırasında Kethüda Bey'in Yapması Gereken İşler..... 84
47–Divan Günlerinde Üyelerin Topkapı Sarayına Girişlerinde Yapılan Tören ki Bu Kısım Teşrifa Evrakında Bulunup Buraya Yazıldı..... 86
48–Padişah Tarafından Onaylanmış Defterde Divan–ı Hümayûn Kanunlarıyla İlgili Yazılmış Bulunan Makalelerden Çıkarılan Törenler..... 87

49–Arz Günlerinde Geleneklere Göre Hil'at Giyip Arz'a Girenler 92
50–Kazasker Efendilerin Arz'a Girmesi 93
51–Yeniçerilerin Aylığı İçin Toplanan Divandan Sonra Kubbe–i Hümayûnda Etek Öpenler 94
52–Divan–ı Hümayûnda Telhis Göndermenin Kuralı 94
53–Divan–ı Hümayûnda Kubbe Vezirlerinin Arz'a Girme Töreni 95
54–Ulûfe Zamanında Padişah Tarafından Ağa ile Hatt–ı Hümayûn, Samur Kürk ve Hançer Gönderildiğinde Yapılması Gereken Tören 96
55–Donanmanın Sefere Çıkışı 97
56–Tahta Kapı Arkasında Giydirilecek Hil'atler 99
57–Dolmabahçe'de Sadrazamın Huzurunda Giydirilecek Samur Kürk ve Hil'atler 100
58–Donanmanın Gelmesi 102
59–Donanmanın Geçişi 103
60–Donanmanın Geçit Töreni Yaptığı Gün Kaptan Paşa Tersaneye Geldiğinde Yapılacak Tören 104
61–Kaptan Paşa Hazinesinden Verilen Hil'atler 105
62–III. Selim'in Tahta Çıkışı 106
63–Padişah I. Abdülhamid'in Cenaze Töreni 109
64–Valide Sultanın Ölümü 111
65–Saray Dışında Ölen Valide Sultanın Cenaze Töreni 112
66–Padişahın Sarayda Bulunan Kızının Cenaze Töreni 113
67–Padişahın Ölen Kızının Cenaze Alayındaki Düzen 115
68–Hanım Sultanın Ölümü 116

69–Padişah III. Mustafa'nın Üçüncü Karısı Aynülhayat Sultan'ın Ölümü 116
70–Şehzadeler ve Valide Sultanların Ölüm Törenleri 116
71–Darüssaade Ağası Bilâl Ağa'nın Ölümü 117
72–Sadrazam ve Şeyhülislâmların Ölüm Törenleri 117
73–Şeyhülislâm Yahya Tevfik Efendi'nin Ölümü ve Yerine Eski Şeyhülislâm Mehmet Mekkî Efendi'nin Atanması 117
74–Beylerbeyi, Sancakbeyi ve Kadı Gibi Büyük Memurların bir Yere Atanmaları Sırasında Vermeleri Gereken Bahşişler ki S K D ve R Harfleri, Sırasıyla Sadrazam, Kethüda Bey, Davet ve Rûs Kelimelerini Göstermektedir 119
75–Dergâh–ı Âli Ağaları 123
76–Padişahla Bayramlaşmaya Gelmesi Âdet Olmayanlar 124
77–Mart–Nisan 1797 Tarihinde İstanbul'da Bulunan Rusya'nın Orta Elçisinin, Elçiliğinin Yenilenmesi Nedeniyle Bâb–ı Âli'de ve Divan–ı Hümayûnda Giydirilen Hil'atler 125
78–21 Şubat 1801 Tarihinde Üç Dört Yıldanberi İstanbul'da Oturan ve Bu Kez Elçiliği Yenilenen Rusya'nın Orta Elçisine Divan–ı Hümayûn ve Bâb–ı Âli'de Giydirilen Hil'atler 126
79–4 Aralık 1800 Tarihinde Rusya'nın İstanbul'da Bulunan Orta Elçisi Rusya'dan Gelen Tasdiknameyi Mübadele Etmek İçin Bâb–ı Âli'ye Geldiğinde Giydirilen Hil'atler 127
80–20 Ocak 1803 Tarihinde İstanbul'da Oturmak Üzere Rusya'dan Gelen Orta Elçiye ve Diğerlerine Divan–ı Hümayûnda ve Bâb–î Ali'de

Giydirilen Hil'atler 128
81–14 Ekim 1802 Tarihinde İstanbul'da Oturmak Üzere Avusturya'dan Gelen Orta Elçiye ve Diğerlerine Divan–ı Hümayûnda ve Bâb–ı Âli'de Giydirilen Hil'atler.....128
82–23 Ocak 1794 Tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Cevabını Almak Üzere Avusturya'dan Gelen Orta Elçiye ve Diğerlerine Giydirilen Hil'atler.....129
83–Avusturya'dan Gelen Hebrut Adlı Orta Elçiye, Toskana Dükasına Götürmek Üzere Padişahın Fermanını ve Sadrazamın Mektubunu Vermek İçin Divan–ı Hümayûna Çağırıldığında Giydirilen Hil'atler 129
84–28 Haziran 1801 Tarihinde İspanya'dan İstanbul'a Gelen Orta Elçinin Mektubunu Teslim Etmek İçin Bâb–ı Âli'ye ve Kralın Padişaha Yazdığı Mektubu Vermek İçin Divan–ı Hümayûna Gittiğinde Giydirilen Hil'atler 130
85–1793–1794 Tarihlerinde İstanbul'da Bulunan Hollanda Elçisinin Ülkesine Dönmek Üzere Veda Etmek Amacıyla Bâb–ı Âli'ye Geldiğinde, Tören Yapılmadan Taltif İçin Giydirilen Hil'atler.....130
86–21 Ekim 1794 Tarihinde İstanbul'a Gelen İngiltere Fevkalâde Orta Elçisi İçin Bâb–ı Âli ve Divan–ı Hümayûnda Giydirilen Hil'atler.....131
87–Yirmi Yıldan Fazla Süredenberi İstanbul'da Oturan İngiltere Baylosu Enzeli Vedalaşmak Amacıyla Adamlarıyla Birlikte Bâb–ı Âli'ye Geldiğinde Tören Yapılmadan Taltif

Etmek İçin Giydirilen Hil'atler 131
88–13 Kasım 1799 Tarihinde Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere Devleti Arasında Yeniden İmzalanan Anlaşma ve Tasdikname Mübadelesi İçin Gelen Fevkalâde Büyük Elçiye Bâb–ı Âli ve Divan–ı Hümayûnda Giydirilen Hil'atler 132
89–Yukarıda Sözü Edilen, İngiltere'nin Fevkalâde Büyük Elçisi Gittikten Sonra Tasdiknamenin Hazırlanmasında Emeği Geçenlere Kahve Töreninden Sonra Giydirilen Hil'atler.....133
90–Daha Önce 13 Kasım 1799 Tarihinde Büyük Elçilikle İngiltere'den Gelen ve İstanbul'da Orta Elçilikle Oturan Elçi Bey'in 24 Eylül 1801 Tarihinde Divan–ı Hümayûna Yine Büyük Elçilikle Gelmesi Hususunda Padişah İzin Vermekle Bugün Divan–ı Hümayun'da Giydirilen Hil'atler 134
91–Sürekli Elçi Olarak gelen İngiltere Büyük Elçisinin Bâb–ı Âli ve Divan–ı Hümayûna Geldiğinde Giydirilen Hil'atler.....135
92–15 Mayıs 1800 Tarihinde, Bâb–ı Âli'ye Gelen İngiliz Generalinin Dönüşü Sırasında Giydirilen Hil'atler.....136
93–3 Kasım 1801 Tarihinde İstanbul'daki İngiliz Sürekli Fevkalâde Orta Elçisinin Teşekkür İçin Bâb–ı Âli'ye Geldiğinde Giydirilen Hil'atler 137
94–20 Aralık 1794 Tarihinde Fransa Cumhuriyetinden Gelen Orta Elçiye Divan–ı Hümayûn ve Bâb-ı Âli'de Hümayunda Giydiği Hil'atler.....138
95–Anlaşmadan Sonra Fransa

Cumhuriyetinden Gelen Büyük
Elçinin Resmen Bâb–ı Âli ve Divan–ı

96–15 Ağustos 1805 Tarihinde İngiltere
Büyük Elçisinin Divan–ı Hümayûn ve
Bâb–ı Âli'de Giydiği Hil'atler.....139
97–19 Aralık 1805 Tarihinde Rusya'nın
Orta Elçisi Tasdiknâme Mübadelesi
İçin Bâb–ı Âli'ye Geldiğinde
Giydirilen Hil'atler.....139
98–Yukarıda Anlatılan Törenden Sonra
Yaptıkları Hizmete Karşılık Olarak
Kahve İçilip Hil'at Giyenler.....140
99–26 Ağustos 1806 Tarihinde İstanbul'a
Sürekli Elçi Olarak Gelen Fransız
Elçisine Divan–ı Hümayûn ve Bâb–ı
Âli'de Giydirilen Hil'atler.....140
100–25 Aralık 1806 Tarihinde İspanya'dan
Gelen Orta Elçinin Bâb–ı Âli ve Divan–ı
Hümayûnda Giydiği Hil'atler.....141
101–5 Aralık 1807 Tarihinde Saksonya
Devletinden Maslahatgüzarlık ile
Gelen Bey'in Bâb–ı Âli'de Giydiği
Hil'atler.....141
102–Anlaşmadan Sonra İngiltere'den Gelen
Murahhas Bey'e ve Adamlarına Divan–ı
Hümayun ve Bâb–ı Âli'de Giydirilen
Hil'atler.....142
DİPNOTLAR.....143
KISA BİBLİYOGRAFYA.....170

ÖNSÖZ

Bu kitap yalnız bilim adamları ve tarih araştırıcılarının yararlanacağı şekilde değil, bütün aydınlarımızın yararlanmasını sağlayacak şekilde sadeleştirildi. Kitabı, Osmanlı dönemi Türkçesinden günümüz Türkçesine çevirirken Arapça ve Farsça kelimelerin karşısına Türkçelerini koymak yerine, o cümlede anlatılmak istenen şeyi bugün nasıl söylüyorsak o şekilde çevirdik. Ancak Osmanlı Türkçesinin kendine özgü üslûbunu elimizden geldiğince bozmamaya çalıştık.

Eser, son devir Osmanlı Tarihi için oldukça önemli bir kaynaktır. Eserin yazarı Esad Efendi, 1790 yılında doğmuş 1848 yılında ölmüştür. Yani III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmut ve Abdülmecid'in padişahlıkları sırasında yaşamıştır. Her ne kadar kitabının bazı kısımları kendisinden önceki dönemleri içine alıyorsa da kendi devrine yakın, özellikle kendi devri içinde yazdıkları son derece önemlidir. Kitabın önemini arttıran bir diğer husus da yazarının birçok görevlerde bizzat çalışmış olması, Osmanlı Devlet Teşkilâtı içinde yaşamış olmasıdır. Pek çoğu töre ve geleneklerimizden gelen protokol ve törenler anlatılırken kanunnâmelerde veya teşrifat defterlerinde yazılı olan kaideler kuru kuruya anlatılmamış, yakın zamandan yaşanmış canlı örnekler verilmiştir. Bu da eserin önemini arttıran bir diğer husustur.

Eserin bilinen tek yazma nüshası Üniversite Kütüphanesinde 2692 numarada kayıtlıdır. Şimdilik bilinen tek yazma nüshadır. 1870 yılında (Hicrî 1287) Matbaa-ı Amire'de basılmıştır. Baskı pek iyi yapılmamıştır. Basım hatalarıyla doludur. Biz bu eksikliği elden geldiğince yazma nüshadan tamamlamaya çalıştık.

Yazma nüsha ile basma nüsha arasında büyük farklar vardır. Öyleki basma'da bulunan son onüç sayfalık bölüm yazma'da yoktur. Buna karşılık yazma'nın sonundaki onsekiz sayfalık kısım da basma'da yoktur. Bu her iki bölüm de Osmanlı İmparatorluğuna gelen elçilerle ilgilidir. Yazma'da elçilere uygulanan

protokol ve törenler, basma'da ise elçiye, adamlarına ve bu arada görevli Türk memurlara verilen hil'atler kaydedilmiştir. Her

iki yerde de yaşanmış olaylar örnek alınmıştır. Ancak her iki nüshada değişik olaylar örnek gösterilmiştir. Yazmadaki onsekiz sayfalık fazla kısım üç değişik tarzda yazı ile yazılmıştır. İlk sekiz sayfa asıl metinle aynı yazı karakterindedir ve güzel bir ta'lîkle yazılmıştır. Bundan sonra gelen beş sayfa rik'a ile yazılmış olup 17 Temmuz 1797 tarihinde (Hicrî 3 Safer 1212) Osmanlı Devleti tarafından Fransa'ya gönderilen elçinin ferman teslimi sırasında yapılan töreni anlatmaktadır. Bu kısmın sonunda "Harrehu fi'l—Paris fî 27 Rebîülahir sene 1216 (25 Ağustos 1801 tarihinde Paris'de yazıldı)" ibaresi vardır. Anlaşıldığına göre bu olay sonradan yazılmıştır. Çünkü elçinin Fransa'ya gittiği tarihde Esad Efendi henüz yedi yaşındadır. Buradan itibaren kitabın sonuna kadar olan beş sayfada ise Sadrazam Rauf Paşa'ya 18 Temmuz 1816 gününden itibaren iftara gelecek olan misafirlerin listesi vardır. Hicrî tarihle 1231 yılının 5 Ramazan'la 18 Ramazan günleri arası. Bu son beş sayfanın ilk bir buçuk sayfası değişik bir yazı, geri kalanı ise yine ta'lîkle yazılmıştır.

Yazma ile basma arasında daha başka farklar da vardır. Yazma'daki derkenarlardan hemen hiçbiri basma nüshaya alınmamıştır. Oysa bu derkenarlarda önemli olabilecek bir takım tarihî olaylar not edilmiştir.

Yazma ile basma arasında bölüm başlıkları da zaman zaman birbirini tutmamaktadır. Basma'da olmayan bazı başlıklar yazma'da vardır ve yazma'daki başlıkların pek çoğu ifade bakımından da farklıdır.

Yazma nüshada metin içinde zaman zaman notlar konulmuştur. Bunlar basma'ya alınmamıştır. Ayrıca padişahla bayramlaşma sırasında alınacak düzeni gösteren bir sayfalık şekil ile bazı cümleler de basma nüshada yoktur.

Yazma ile basma arasındaki bu farklılıklar, basma'nın bugün elde olmayan başka bir yazma nüshadan yapıldığı kanısını uyandırmaktadır. Basma'da bulunmayan bütün bu eksiklikler olanaklar ölçüsünde yazma nüshadan tamamlanmıştır. Ancak yazma'nın sonundaki onsekiz sayfalık fazla kısım ile derkenarlara geniş ölçüde dokunulmamıştır. Bu durumuyla eldeki kitap yazma'ya nazaran daha yararlı hale getirilmiştir denebilir.

Esad Efendi eserini yazarken anlattığı şeyleri nereden aldığını sık sık belirtmiştir. Bu bakımdan güvenilir bir kaynaktır. Bugün protokol dediğimiz teşrifatla ilgili bilgiler, kanunnâmelerde (1), Teşrifat defterlerinde veya devlet teşkilatı ile ilgili tarih kitapları (2) içinde bulunmaktadır.

Yavuz ERCAN
Ankara 1976

SAHAFLAR–ŞEYHİZADE MEHMED ESAD EFENDİ'NİN KISA HAYAT HİKAYESİ

Mehmed Esad Efendi 6 Aralık 1790 tarihinde İstanbul' da doğdu. Babası Malatya'nın Arapkir ilçesinin Merdivenli köyünden Kadı Hacı Ahmed Efendi idi. Daha çok "Sahaflar Şeyhi" diye bilinirdi.

Esad Efendi ilk öğrenimini babasından gördü. Medine Kadılığına atanan Hacı Ahmed Efendi o sırada onbeş yaşında bulunan oğlu Esad Efendi ile gemide giderken kazaya uğradı ve fakat Esad Efendi kurtularak İstanbul'a döndü.

İstanbul'da Hâlet Efendi'nin yanında öğrenimini devam etti. 8 Mayıs 1808 tarihinde ondokuz yaşında iken müderris oldu. Geçim sıkıntısı çektiğinden müderrislik yapmayarak önce Adapazarı nâipliği, sonra meşihat mektupçuluğu yamaklığı ve çeşitli yerlerdeki nâiplikler yaptı (2).

1825 yılında, Şânizâde Ataullah Efendi'den sonra vak'anüvis oldu. Bundan sonra başka görevlerde de bulundu ise de vak'anüvisliği ölünceye kadar devam ettirdi.

1828'de Osmanlı–Rus Savaşında, ordu kadısı olarak cepheye gitti. Dönüşünde Üsküdar kadısı oldu. 1831 yılında yapılan ilk nüfus sayımında Sofya ve Şehirköy bölgesine gönderildi. 1834 yılında ise İstanbul Kadısı oldu. Ertesi yıl İran'a elçi olarak gönderildi. Elçiliği bir yıl sürdü.

Esad Efendi'nin bundan sonraki görevleri şöylece sıra-

lanabiir. 1841'de Nakibüleşraf, 1843'de Rumeli Kazaskeri, 1845'de Sıbyan okullarının düzeltilmesi için kurulan meclisde üye, 1846'da Meclis-i Maarif-i Umumiye üyesi, aynı yıl Mekteb-i Umumiye Nazırı, 1848 yılında ise Meclis-i Maarif-i Umumiye başkanlığına getirildi. Bu göreve geldikten kısa bir süre sonra 10 Ocak 1848 tarihinde öldü. Kendi yaptırdığı kütüphanesinin yanına gömüldü.

Esad Efendi okumaya ve yazmaya meraklı, devrine göre değerli bir bilim adamı idi. Son derece kıymetli eserler ihtiva eden bir kütüphanesi vardı. Kendisi de pek çok eser yazdı. Eserlerinin bazıları şunlardır:

1-Tarih. Eylül 1821 – Temmuz 1826 tarihleri arasındaki olayları içine alır. İki cilttir, basılmamıştır.

2-Üss-i Zafer. II. Mahmud dönemindeki "Eşkinci" teşkilâtı ve Yeniçeriliğin kaldırılışı ile ilgilidir. İki kez basılmış ve Fransızca, Rumca, kısmen de Rusça'ya çevrilmiştir.

3-Divan. Esad Efendi'nin yazdığı şiirleri ihtiva etmektedir.

4-Bahçe-i Sefa-endûz. 1723-1835 yılları arasında yaşamış şâirlerden bahsetmektedir.

5-Münşeat. İki tane münşeat mecmuası yazmıştır. İçinde İran elçiliği ve 1831 nüfus sayımı ile ilgili değerli bilgiler vardır. Ayrıca kendi hayatına ait kıymetli bilgiler de bulunmaktadır.

6-Şâhidü'l-Müverrihîn. Ebced hesabı ile tarih düşüren şâirlerin hayat hikayelerini ihtiva eden bir eserdir.

7-Sefernâme-i Hayr. II. Mahmud'un 1831-1832'de doğu Trakya'ya yaptığı gezi ile ilgilidir.

8-Âyâtü'l-Hayr. II. Mahmud'un 1837'de Tuna Eyaletinde yaptığı gezi ile ilgilidir.

9-Teşrifât-ı Kadîme. Eserin asıl adı "Usûl-i Atîka-i Teşrifât-ı Devlet-i Aliyye-i Osmaniye"dir. Kısaca "Teşrifât-ı Kadîme" denmektedir. 1287'de İstanbul'da basılmıştır. Sadeleştirdiğimiz kitaptır.

Esad Efendi'nin bunlardan başka Arapça'dan çevirileri, manzum ve nesir daha bir çok eserleri vardır. Eserlerinin yazma nüshalarının pek çoğu kendi kütüphanesindedir.

OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN İLERİ GELEN İLİM ADAMLARINDAN VAK'ANÜVİS (1) VE NAKİBÜLEŞRAF (2) ESAD EFENDİ'NİN ESKİ USÛL TEŞRİFATA DAİR YAZMIŞ OLDUĞU KİTAPTIR.

TEŞRİFÂT–I KADÎME

(MEVLİD–İ ŞERİF OKUNMASI)

(Sayfa 2) Rebiü'l–evvel ayının on ikinci günü (1) Sultan Ahmet Camiinde okunacak mevlide çağırılacak vezirlerin davetiyeleri saat belirtilerek, kethüda bey (2) tarafından yazılıp gönderilir. Anadolu ve Rumeli kazaskerleri(3), ulemanın ileri gelenleri ve üç nefer şeyhin (3–a) defteri bir kaç gün önceden şeyhülislam (4) tarafından reisülküttaba (5) gönderilir. Defter gereğince davetiyeleri tahvil kaleminden (6) yazılır ve bir gün önce çavuşbaşı ağaya (7) teslim edilir. Mîr–i alem ağaya (8) ve bütün kapıcıbaşı ağaları temsilen başkapıcıbaşı ağaya (9), rikâb–ı hümayun ağalarına (10), yeniçeri ağasına (11), ocak ağalarına (12), defterdara (13), tevkîiye (14), defter eminine (15), şıkkeyn efendilere (16) çavuşbaşı ağa tarafından davetiyeleri yazılır ve bunlar divan çavuşları ile gönderilir. Mevlide gelecek müderrislere de (17) İstanbul kadısı (18) tarafından davetiyeleri yazılıp gönderilir. Şeyhülislamın mevlid günü saat kaçta (sayfa 3) geleceğini gösteren pusula, reisülküttap tarafından yazılır ve kisedarlara (19) ile bir gün önceden gönderilir. Mevlid günü haberci çavuş da yine şeyhülislama gönderilir.

Mevlid günü seher vakti, yukarıda sözü edilen devlet adamları kararlaştırılan saatte gelirler. Şeyhülislam "örf"

(18) denilen bir sarık ve mevsim gereği beyaz bir kürk (19) giyerek mevlide gelir. Vezirler kallavî sarık (20) ve mevsime göre erkân kürk (21) veya ferace (22) giyerler. Bindikleri atlara "divan bisatlı" denilen ve özel günlerde kullanılan kıymetli eyerler (23) konur. Ulema ve Müderrisler örf kavuk ve muvahhidî kürkler (24) giyerler. Defterdar, tevkîî, kavuk (26) ve erkân kürkleri veya ferace giyip bindikleri atlara "divan rahtı" adı verilen gümüşlü eyer takımı koyarlar. Herkes belirlenen saatte mevlide gelir.

Anadolu ve Rumeli kazaskerleri ile ulemanın önde gelenleri ve müderrisleri derecelerine göre mihrabın sağ tarafından minberin sonuna, oradan da sofa kenarıyla mahfel-i hümayuna (27) doğru otururlar. Vezirler mihrabın sol tarafına koyulan seccadelere otururlar. Onların alt yanına yeniçeri ağası, defterdar, tevkîî, defter emini ve şıkkeyn efendiler, onların da arkasına mîr-i alem ağa, kapıcıbaşı ağalar, sipah, silahdar (11), cebecibaşı (28), topçubaşı (29), arabacıbaşı (30), dört bölük ağaları (31), sipah ve silahdar kâtipleri (32) ve kethüdaları (33) otururur. Sıra geriye doğru devam ederek Haremeyn müfettişi, muhasebecisi ve mukataacısı (34) ve bunların halifeleri (35) ve kisedarları yerlerini alır.

Yeniçeri ağası selamlıktan gelince, önce sadrazama selâm verir sonra yerine oturur. (sayfa 4) Eğer ordu seferde ise yeniçeri ağasının yerine sekbanbaşı (36) geçer.

Bundan sonra gelen davetiyelerin camideki yerleri şöyledir; zağarcı ve saksoncubaşı ağalar (37), muhzır ağa (38),bostancılar odabaşısı (39) ve yeniçeri yazıcıları (40) minber kapısı önünden kürsüye doğru otururlar. Sultan Ahmet Camiinin dört orta direkleri arasında kalan yere yeni çeri erleri sırayla dizilirler ve ayakta dururlar.

Eğer ordu seferde ise muhzır ağa ve başçavuş minber kapısı yanında ayakta dururlar. Bostancılar odabışısı ve yeniçeri yazıcıları minber kapısı önünden kürsüye doğru dizilirler.

Kapıcıbaşı ağalar camiye gelmeden önce selimî kavuk ve mevsim gereği erkân kürk yahut ferace giyerek divan bisatlı eyerle eyerlenmiş atlara biner ve sarayın kapısına

gelirler. (41). Özel bir törenle padişahı saraydan alır, camiye getirirler. Âdet olduğu üzere yeniçeri ağası ve sözünü ettiğimiz kapıcıbaşı ağalar selâmladıktan sonra yerlerine gelip otururlar.

Dört bölük ağaları görevli olarak İstanbul dışına çıktıkları zaman mevlide katılmazlar. Zaten camide devlet adamlarının oturacakları yerin dar olması sebebiyle kapıcıbaşı ağalara yer kalmaz. Bu yüzden 1768 Osmanlı–Rus savaşından dönüşten beri (42) sipahi, silahdar ve bunların kethüda ve kâtiplerinin de mevlide katılma zorunlulukları kaldırılmıştır.

Şeyhülislam geldikten sonra sadrazam da kallavî sarık ve mevsime göre erkân kürk veya ferace giyip divan bisatlı at'la gelir. Diğer devlet adamlarından reisülküttab ve çavuşbaşı ağa selimî kavuk ve mevsim (sayfa 5) gereği erkân kürk veya ferace giyer, divan bisatlı ata biner. Tezkireci efendiler (43) ve mektubî efendi (44) başlarına mücevveze denilen üstü geniş, ağzı dar bir sarık ve mevsime göre erkân kürk yahut ferace giyerler, kemer rahtlı diye adlandırılan, özel bir eyerle eyerlenmiş ata binerlerdi.

Divan–ı Hümâyun çavuşları ve ağalar mücevveze sarık ve feraceler giymiş olarak sadrazamın sarayından törenle camiye geldiklerinde orada bulunanların hepsi ayağa kalkarlar. Gelenler sofa sırasında olan ulemanın ortasından her iki yana selâm vererek geçer ve mihrabın önüne konan seccadelere otururlar. Reisülküttab ve çavuşbaşı ağa, sadrazamın karşısında mahfel–i hümayun tarafından önceden konmuş olan seccadelere, tezkireci efendiler ve mektubî efendi ise kürsü tarafından mahfel–i hümayun altında otururlar.

Bu sırada teşrifatî efendi (45), teşrifat halifesi ve teşrifat kisedarı (46) mücevveze sarık ve mevsime göre kürk yahut feraceler giymiş olarak buhurdanlar getirirler. Buhurdanlardan birini sadrazamın, birini şeyhülislamın, birini de vezirlerin önüne koyarlar. Padişahın gelmesine yakın teşrifatî efendi, halifesi ve kisedarı ile buhurdanları kaldırırlar.

Buhurdanlar kaldırılırken müezzinler "Feth–i Şerif

Suresi" okumaya başlarlar. Surenin okunması bittiği zaman padişahın mahfel–i hümayuna gelip oturduğunu göstermek için kafesin küçük kapısı açılır. Kafes kapısının açılması ile birlikte orada bulunanların hepsi ayağa kalkarak saygıyla eğilir. Sadrazam ise seccadesinden aşağıda yer öper. Kafesin küçük kapısı kapandıktan sonra herkes yerine oturur.

Teşrifatî (sayfa 6) efendi mahfel–i hümayun altında, sadrazamın karşısında emre hazır olarak ayakta bekler. Müezzinler Ta'rif (47) okuduktan sonra, önce Ayasofya şeyhi, arkasından Sultan Ahmet Camii şeyhi ve üçüncü olarak da nöbetli olan şeyh (48) kürsüye çıkıp va'z verirler. Va'zını bitirip kürsüden inen her şeyhe darüssaade ağası kâtibi (49) eliyle ferace ve samur kürkler giydirilir ve armağanlar verilir.

Darüssaade ağası kâtibi eğer hacegândan (50) ise mücevveze sarık ve mevsim gereği erkân samur kürk veya ferace giyerek bu işi yapması gerekir.

Bu sırada her bir şey kürsüye çıktıkça vezirlere, âlimlere ve orada bulunan diğer devlet büyüklerine zülüflüler (51) üç kez şerbet ve buhur verirler.

Şeyh efendiler kürsüden indikçe sadrazam tarafından verilen armağan çıkınları, teşrifatî efendi eliyle koyunlarına konur.

Bütün bunlardan sonra birinci mevlidhan çıkıp biraz okuduktan sonra inerken yine darüssaade ağası kâtibi eliyle hil'at (52) giydirilir. İkinci mevlidhan okumaya devam ederek:

Geldi bir ak kuş kanadiyle revan
Arkamı sıvadı kuvvetle heman

beytini okuduğu zaman orada bulunan herkes ayağa kalkar.Müjdecibaşı (53) Mekke Şerifi'nin (54) mektubunu vermek üzere padişah mahfeli tarafında, perde arkasında önceden hazır bekler. Tam bu sırada teşrifatcı efendi, müjdecibaşıyı sadrazamın önüne getirip etek öptürdükten sonra mektubu teslim eder. (sayfa 7) Sad-

razam, reisülküttaba mektubu almasını işaret eder. Çavuşbaşı ve teşrifatcı dışarda kalıp, reisülküttap, padişahın huzuruna girdikte darüssaade ağası perde dibinde karşılayıp mektubu alır. Sonra silahdar ağa ile birlikte bağını açıp kesesinden çıkarır. Darüssaade ağası çıkardığı mektubu reisülküttaba verir, o da padişahın önünde okur. Mektubun okunmasından sonra darüssaade ağası harameyn nâzırı (55) olması nedeniyle kendisine serasere (56) samurla kaplı kürk giydirilir. Arkasından reisülküttap ve müjdecibaşılara hil'atler giydirilir. Hil'atler giydirildikten sonra reisülküttap ve çavuşbaşı ağa birlikte gelip yerlerine oturur.

Mekke şerifi'nin mektubu okunduktan sonra padişah, peşkir ağası (57) ile Medine'den gelen hurmadan gümüş tabak içinde sadrazama bir miktar gönderir. Peşkir ağası ile birlikte teşrifatcı da gelir. Ağa selâm verip döndükten sonra sadrazam hurmalardan bir iki tanesini yer. Bir kaç tane de şeyhülislam efendiye verir. Kalanını dağıtması için teşrifatçıya işaret eder. Önce vezirler, arkasından Rumeli ve Anadolu kazaskerleri, ulemanın yüksek sınıfı olan mollalar, yeniçeri ağası, müderrisler sonra defterdar, reisülküttap, çavuşbaşı, tevkîî, defter emini ve şıkkeyn efendilere birer tane dağıtılır. Boş tabak bostancı ağa (58) karakulağı ile (sayfa 8) padişah mahfeli tarafında bulunan peşkir ağasına gönderilir.

Eğer sadrazam seferde ise Mekke Şerifi'nin mektubu kaymakam paşa'ya (59) teslim edilir.

Padişahdan hurma getiren peşkir ağasına sadrazam tarafından yüz altın armağan verilmek eskiden beri olagelen bir gelenekti. Bir süredir bu armağanı beyaz akçe olarak bir çıkın içinde, sadrazam karakulağı'nın, padişah mahfeli yanında duran peşkir ağasına vermesi gelenek oldu. 1790 yılında kaymakam paşa tarafından peşkir ağasına 150 kuruş verilmiştir.

Bu arada ikinci mevlidhan okumasını bitirir, hil'atini giyer, armağanını alır ve üçüncü mevlidhan kürsüye çıkar. Üçüncü mevlidhan okumaya başlayınca Sultan Ahmet Camii mütevellisi (60) sadrazama, Ayasofya Camii müte-

vellisi şeyhülislama ve diğer vakıfların mütevellileri vezirlere, bilginlere, defterdar, nişancı gibi diğer büyük devlet memurlarına ve ağalara ferace ve perişanlarını giymiş olarak (61) şeker tablalarını getirip önlerine koyarlar. Daha sonra bu tablaları zağarcıbaşı, saksoncubaşı, muhzır ağa ve diğer ocaklılar kaldırırlar. Bu sırada üçüncü mevlidhan da kürsüden iner, hil'atini giyer ve armağanını alır. Mevlid duası tamamladıktan sonra herkes evlerine giderler. Fakat sadrazam, şeyhülislam, vezirler,Anadolu ve Rumeli kazaskerleri, defterdar, reisülküttap, çavuşbaşı, tevkîî, defter emini, ikinci ve üçüncü defterdarlar, cebecibaşı, topçubaşı ve arabacıbaşı ağalar düzenli (sayfa 9) bir şekilde dışarda caminin merdivenleri dibindeki musluklar önünde, atlı olarak padişahı selâmlamak üzere hazır olurlar. Padişah mahfelinden çıkar ve at üstünde etrafına selam vererek geçer. Sadrazam, şeyhülislam ve diğerleri alkış tutup (62) padişahı uğurlarlardı. Arkasından buna benzer bir tören sadrazam yapılır ve ya da sarayına dönerdi. Sonra herkes birbirlerini selâmlayıp evlerine giderlerdi. Mevlid günü padişahın camiye gelişi ve dönüşü sırasında yeniçeri ağası, atına indirip bindirirlerdi.

Her yıl Rebiü'l-evvel ayının 12. günü okunan mevlid'den sonra padişah huzurunda hil'at giyenler

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Darüssaade ağası	Kumaş—ı hani ba—postı (63) Samur ma'a üstlük (64)	2
Selatin şeyhleri (Üç kişi)	Çuka ferace samur kürk	3
Reisülküttap	Hasü'l—has (65)	1
Harameyn müfettişi	Kuşaklık (66)	1
Oda Lalası ağa (67)	Hasü'l—has	1
(sayfa 10) Darüssaade yazıcı ağası (68)	Hasü'l -has	1
Harameyn muhasebecisi	Hasü'l—has	1
Zülüflü teberdarları kethüdası (69)	Hasü'l—has	1
Harameyn mukataacısı	Kuşaklık	1
Vakıf mütevellisi	Kuşaklık	1
Vakıf kâtibi	Alâ (70)	1
Mevlidhan (bir kişi)	Alâ	1
Mevlidhan (iki kişi)	Has sâde (71)	2
Müjdeci (bir kişi)	Kuşaklık	1
Müjdeci (bir kişi)	Alâ	1
Hazinedar ağa (72)	Hasü'l—has	1
Enderun kilercibaşı ağası (73)	Hasü'l—has	1
Hasekibaşı ağa (74)	Kuşaklık	1
Teşrifatcı efendi	Elvan hil'at (75)	1
Sakabaşılar (iki kişi) (76)	Kuşaklık	2

(KAYMAKAM PAŞA ZAMANINDA MEVLİD OKUNMASI – 8 KASIM 1790 (77))

Daha önce anlatıldığı üzere ulema ve devlet adamları Sultan Ahmet Camiinde toplandılar. Bu mevlide kaptan paşa da (78) katıldı. Kaptan Paşa camiye gelince, teşrifatçı ve kisedar kapıda karşılayıp, koltuğuna girip içeri aldılar. İçerde bulunanların hepsi ayağa kalktı. Sofa sırasında oturan ulemanın arasından her iki yanına selâm vererek geçti ve mihrabın sol yanına koyulan seccadesine oturdu. Arkasından kaymakam paşa geldiğinde aynı karşılama yapılıp mihrabın önüne, Anadolu ve Rumeli kazaskerlerinin sonuna koyulan seccadeye oturdu. Kaymakam Paşa'dan sonra şeyhülislam sözünü ettiğimiz tören üzere gelip sadrazamların yerine koyulan seccadesine geçip oturdu (79) Padişah, şeyhülislam'dan sonra teşrif ettiğinde kafes açılıp, orada bulunan herkes ayağa kalkıp selâma durdular. Bu sırada kaymakam paşa, seccadesinden aşağı inip yer öperek töreni tamamladı. Kafes kapandı ve herkes yerine oturdu.

Camiye gelecek olanlar tamamlandıktan sonra, daha önce anlatıldığı gibi şeyh efendiler kürsüye çıktıklarında zülüflüler şerbet, gülâb (80) ve buhur verdiler. Mevlidhanlar çıkıp mevlid okudu, Mekke Şerifi'nin mektubu teslim alınıp reisülküttap padişah mahfelinden döndükten sonra Medine'den gelen hurmadan kaymakam paşaya ikram edildi. Fakat padişah tarafından gönderilen hurma biraz geç geldiği için (sayfa 12) üçüncü mevlidhan çıkıp, dua tamamlanıp herkes dönmüş olduğundan yalnız kaymakam paşa, şeyhülislam ve kaptan paşa hurma yiyebildiler. Diğerlerine dağıtmak mümkün olmadı. Geçmişde olan bu saygısızlıktan sakınmalı. Gerek şeyhülislam, gerek kaymakam paşa ve gerekse diğerlerinin önlerine tablalarla şeker konmadı. İstanbul kadısı, ulema ve diğer adamlarının tablaları voyvoda ağa (81) ile evlerine gönderildi.

Mevlid bitince kaptan paşa kalkıp, şeyhülislam ve kaymakam paşanın ikisine birden selâm verip, mihrabın çıkıntısından aşağı indiğinde teşrifat kisedarı koltuğuna gi-

rip caminin kapısından çıkardı. Arkasından kaymakam paşa da kalkıp, bu kez teşrifatçı efendi onun koltuğuna girip cami kapısından çıkardı. Teşrifatçı ve teşrifat kisedarı geri dönüp şeyhülislamı koltuklayıp birlikte caminin kapısından çıkardılar. Dışarı çıkanlar merdiven dibinde muslukların önünde, önce şeyhülislam, sonra kaymakam paşa, arkasından kaptan paşa ve diğerleri atlı olarak sırayla dizildiler. Oradan geçecek olan padişah için selâma durdular. Padişah törene katılanlara selâm verip geçerken herkes yer öpüp alkış tuttu.Enderun ağalarının (82) gidişinden sonra şeyhülislâm, kaymakam paşaya veda etti ve geride kalanlar tarafından yine törenle uğurlandı. Aynı tören kaymakam paşa, kaptan paşa ve diğer devlet adamları için tekrar edildi. Herkes evine döndü.

Bu mevlidde yeniçeri ağası İstanbul dışında bulunduğundan, camiye geliş ve gidişlerde sekbanbaşı, padişahı indirip bindirdi.

(sayfa 13) Hatt–ı şerif (83) ile imzalı teşrifat defterinde kaymakam paşalar, sadrazama vekâlet ettikleri zaman şeyhülislam, Anadolu ve Rumeli kazaskerleri tarafından fakat mihrabın ortasına yakın yere, kaymakam paşa ise sadrazamların oturdukları yerden biraz beriye oturmaları yazılıdır. Böylece güya sadrazamların yeri boş kalıp, şeyhülislam üst tarafına oturmuş gibi görünecekti. Fakat bu gibi törenlerde bazan defterde yazılı olan kurallara uyuldu, bazan da görüleceği üzere sadrazamın yerine şeyhülislam, kazaskerlerin yerine de kaymakam paşalar oturdular.

(HACILARIN DÖNÜŞ HABERİNİN GELMESİ)

Mekke'den gelmekte olan hacıların sağlık ve esenlik içinde döndüklerini bildiren yazı ile mîrü'l–hac paşanın çuhadarları (84) ve çerdecinin çukadar ve tatarı (85) gelip Şam kapı kethüdası ağa (86) maiyetiyle sadrazamın huzuruna çıkıp, etek öpüp mektup ve armağanlarını verirler. Haberi getirenlere hil'atler giydirilir. Gelen yazı ve mektupları, yine bir yazı ile sadrazam saraya gönderir.

Bu görevi de yine kapı kethüdası ağa ve yukarıda sözü edilen çuhadarlar ve tatar yapar.

Durumlarını bildirmeleri üzerine adı geçen çuhadarlara gümrükten gündelik verilir. Ayrıca sadrazam hazinesinden elbise ve harçlık armağan edilir ki bunların miktarı hazine defterinde yazılıdır.

(sayfa 14)
(MÜJDECİBAŞILARIN GELMESİ)

Müjdecibaşı ağalar, Mekke Şerifi'nin ve Şam valisi mîrü'l–hac paşa'nın mektuplarını ve Şam kadısının hüccetini sadrazama verdiklerinde hil'atler giyerlerdi. Daha sonra sözü edilen mektup ve belgeler bir yazı ile saraya gönderilirdi.

Müjdecilerin gelişi nedeniyle hil'at giyenler

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin Cinsi	Hil'atin Sayısı
Birinci müjdeci	— — —	1
İkinci müjdeci	— — —	1
Kapı çavuşu bendegân (87)	İyi cins kumaştan	1
Mekke ve Medine tercümanı	— — —	1

(HIRKA–İ ŞERİF ZİYARETİ (88))

Her yıl Ramazan ayının on beşinde Hırka–i Şerif ziyaret edilir. Ziyaret gününden bir gün önce vezirlere kethüda bey tarafından tezkireler yazılıp gönderilir. Şeyhülislâmın gönderdiği defter gereğince İstanbul kadısına, ulemaya, nakibüleşrafa ve selatin şeyhlerine mektubi

kaleminden tezkireler yazılır. Yeniçeri ağası, defterdar, sipah ve silahdar ağaları, cebeci, topçu ve arabacıbaşı ağalara çavuşbaşı ağa tarafından tezkire yazılır. Bütün bu tezkireler divan–ı hümayun çavuşları ile gönderilir. Harameyn müfettişi, muhasebecisi ve şehr–emini efendilere de haber verilir. Ziyaret günü sözü edilen devlet adamları öğle namazını kıldıktan sonra babü's–saade önüne yani kubbe–i hümayun tarafına gelip, sağ tarafa vezirler ve bütün ulema, sol tarafa ocak ağaları ile diğer devlet adamları oturup (sayfa 15) sadrazamın gelmesini beklerler.

Reisülküttabın, şeyhülislâmı evinden alıp Ayasofya Camiine götürdüğü haberi geldiğinde sadrazam maiyetiyle birlikte camiye gider ve burada öğle namazını kılar.Bu sırada haberci çavuş, davetlilerin "Bâb–î Hümâyûn" denilen kapıdan girmeye başladıklarını bildirir. Bunun üzerine sadrazam, maiyetini ve şeyhülislamı alarak Topkapı Sarayı'na gelir. Orta kapının (89) dışında rikâb ağaları karşılarlar. Sadrazam atından indiği zaman bostancıbaşı sağ tarafına ve birinci mirahur (90) sol tarafına geçer ve koltuklarlar. Şeyhülislamın ise kapıcılar kethüdası ile ikinci mirahur koltuğuna girip hep birlikte babü's–saadeye doğru yürürler. Buraya yaklaştıklarında babü–s–saade ağaları karşılar. Sadrazamın sağ koluna babü's–saade ağası, sol koluna hazinedarbaşı, şeyhülislâmın ise sağ koluna kilercibaşı, sol koluna saray–ı cedide–i âmire ağası (91) girip babü's–saade önüne gelirler. Burada silahdar ağa karşılar ve sadrazamın sağ koluna girer. Sol koluna has odabaşı (92) Şeyhülislamın ise koltuklarına iki has odalı ağa girip arz odasına (93) doğru yürürler. Diğer davetlilere de burada izin verilir. Önce vezirler, sonra Anadolu ve Rumeli kasaskerleri, ulema (sayfa 16), rütbesine göre eğer kaptan paşa mir–i miran (94) derecesinde ise önce o, arkasından yeniçeri ağası, defterdar, reisülküttap, çavuşbaşı, birinci ve ikinci tezkireciler, mektubi efendiler, başbakıkulu ağa (95), maliye tezkirecisi (96), ocak ağaları, harameyn müfettişi ve muhasebecisi ve teşrifatçı hepsi birden babü's–saade'den (97) girerek Hir-

ka–i Şerif odasına gelirler. Birinci ve ikinci imam efendiler Hırka–i Şerif'in konduğu sandığın önünde oturur ve bir miktar Kur'an okurlar. Şeyhülislam hasta ise, padişahın izni ile oturması teşrifat defterlerinde yazılıdır.

Kur'an okunduktan sonra padişah kendisi sandığı açar ve Hırka–ı Şerif'e yüz sürülmesine izin verir. İlk kez sadrazam yüzünü sürer. Yüz sürme işlemi devlet adamlarının rütbelerine göre şu sırayı izler; Şeyhülislâm, vezirler, Anadolu ve Rumeli kazaskerleri, ulema, eğer mîr–i mirân derecesinde ise kaptan paşa, yeniçeri ağası, defterdar, reisülküttap, çavuşbaşı, birinci ve ikinci tezkireciler, mektubî efendiler, başbakıkulu, maliye tezkirecisi, hazine başbakıkulu ağası, çavuşlar kâtibi efendi, çavuşlar emini ağa, sipah, silahdar, cebecibaşı, topçubaşı, arabacıbaşı, harameyn müfettişi ve muhasebecisi, şehremini, yazıcı efendi, teşrifatçı, teşrifatçı halifesi ve kisedarı. Bütün bu devlet ileri gelenleri birbirlerinin peşi sıra Hırka–ı Şerif'e yüz sürdükten sonra dönüp yerlerinde dururlar. Bu işlem tamamlandıktan sonra şeyhlerin her biri (sayfa 17) sandığın önüne gelir önce dua eder, yüz sürer ve yerlerine dönerler. Valide sultanın (98) kethüdası ve rikâb ağaları da sıralarını savdıktan sonra, padişah dönüş için izin verir. Herkes dışarı çıkar. Ancak içerdekilerden sadrazam, şeyhülislâm ve vezirler, enderun hademesi de(99) tamam oldukta kalkıp, önce vezirler, sonra şeyhülislam, arkasından sadrazam, padişah huzurundan çıkıp enderuna girildiği zamanki düzenle hareket ederler. Önce silahdar ve has odabaşı ağalar sadrazamı koltuklayıp babü's–saadeye kadar getirirler. Burada bu görevi kapı ağası ile (100) hazinedarbaşı üzerine alırlar. Babü's–saadeden onbeş yirmi adım (101) dışarı çıkılınca bostancıbaşı ile birinci mirahur koltuklama işine devam eder. Kapıcılar kethüdası ile ikinci mirahur, şeyhülislam için yukarıda anlatılan aynı görevi yerine getirirler. Orta kapıdan dışarı çıkıldığı zaman atlara binilir. Burada sadrazam, şeyhülislâm için bir tören düzenler ve sarayına döner.

Hırka–i Şerif ziyareti gününde yeniçeri ve diğer ocak erlerine baklava vermek gelenek olmuştur. Yeniçeri ağa-

larının divan günlerinde oturdukları yere çekilen perdelerin sonu olan orta kapı tarafına mutfak emini (102), aşcıbaşı (103) ve diğer mutfak hademesi (104) oturup, her ocağa defterde yazılı olduğu üzere baklavalarını dağıtırlar.

(sayfa 18) Hırka–i Şerif'e yüz sürüldükçe sadrazam ve silahdar tülbent ile silip, yüz sürene bu tülbendi verirler. Yüz sürme işi bittikten sonra bu kısım altın maşrapa içinde yıkanır. Yıkanan yer nemli olduğundan öd ve anber yakılarak kurutulur.

Eğer sadrazam her hangi bir görevle başkent dışına gitmiş ise yerine kaymakam paşa vekâlet ediyorsa törende küçük bir iki değişiklik olur. Şöyle ki; ziyaret günü kaymakam paşa Ayasofya Camiine şeyhülislâmdan önce gelir. Orta kapıdan içeri girildiğinde şeyhülislâm önde gider ve önce yüzünü sürer. Sadrazımı koltuklayan görevliler bu kez şeyhülislâmı koltuklarlar. Şeyhülislâmın koltukçuları ise kaymakam paşaya hizmet eder. Fakat Hırka–i Şerif'in yüz sürülen yerini, sadrazam gibi, kaymakam paşa tülbentle siler.

Hırka–i Şerif ziyareti sırasında bütün devlet adamları destar–ı adi (105) ve mevsim gereği bölükler samur kürk veya ferace ile bulunurlar.

(HER YIL GELENEK HALİNE GELMİŞ OLAN SURRE–İ HÜMAYUN (101) GÖNDERME TÖRENİ

Umûmiyetle Recep ayının on ikinci gününde surre–i hümayun göndermek gelenek haline geldiğinden bir gün önceden darü's–saade ağası tarafından defterdar, reisülküttap ve nişancıya davet tezkireleri gönderilir.

Nişancı eğer vezir rütbesinde ise tezkire yine nişancı paşaya yazılır ve gönderilir, ancak kendisi gelmez, vekillerini gönderir.

Kethüda bey tarafından dergâh–ı âli kapıcıbaşı ağalarının (107) özel eyerle eyerlenmiş at ve selimî kavuk, bölüklü kürklerle gelmeleri için başkapıcıbaşı ağaya tezkire gönderilir.

Surre–i hümayunu, kireç iskelesinden Üsküdar'a taşımak için tersaneden bir çektiri gemisi seher vakti iskelede hazır bulunmak üzere (sayfa 19) kaptan paşaya bir emir yazılır ve gönderilir. Yazıcı efendi (108) tarafından Selatin şeyhleri, imamlar ve harameyn takımı davet olunur. Yukarıda sözünü ettiğimiz yazıcı efendi mehterhaneye (109) haber göndererek, divanhane (110) ve diğer yerlere gereken döşeme, perde ve çadırların hazırlanmasını bildirir.

Tören günü defterdar, reisülküttap ve nişancı mevsim gereği ferace veya erkân kürk ve destar–ı adileriyle, sarayda ağaya mahsus divan odaları dışında bulunan sofaya gelip beklerler. Sabah erkenden teşrifatçı, reisülküttabın evine gider ve onunla birlikte saraya gelirler.

Darüssaade ağası geldiğinde Mekke Şerif'ine gönderilecek olan ve daha önce sadrazamın önünde padişahın mührü ile mühürlenmiş bulunan mektubu reisülküttap alarak ağanın odasına girer. Darüssaade ağası, reisülküttabı kapıda karşılayıp mektubu teslim alır. Reisülküttap etek öperek geri çekilir. Arkasından defterdar etek öpmeye yönelince tam bu sırada reisülküttap efendiye hil'at giydirilir ve yeniden etek öper. (sayfa 20) Etek öpme işlemi şöylece devam eder; Nişancı, harameyn müfettişi, harameyn muhasebecisi, başbakıkulu, maliye tezkirecisi, teşrifatçı, harameyn mukataacısı, harameyn muhasebesi ve mukataası başhalifeleri ve kisedarları.

Defterdar, reisülküttap, nişancı, başbakıkulu ve maliye tezkirecisi, darüssaade ağasının sağ yanına, harameyn müfettişi, muhasebecisi ve diğer harameyn görevlileri sol yanına otururlar. Tatlılar yenip kahveler içildikten sonra surre–i hümayun defterlerini önce darüssaade ağasının mührüyle yazıcı efendi mühürler. Sonra harameyn müfettişi mühürleyip, defterdar imza atar. Mektubun üst yanına nişancı padişahın tuğrasını çeker. Gerçi reisülküttap mektup teslimi için gelir ama yardımcı olmak amacıyla o da padişahın tuğrasını çeker.

Tuğra ve imza işlemi bittikten sonra şerbet ve buhur verilir. Herkesin koynuna birer boyama ve yemeni (111)

konur. Sadrazama da reisülküttap vasıtasıyla boyama ve yemeni verilir. Defterdar, reisülküttap ve nişancı döndükleri sırada darüssaade ağası da mektupla birlikte enderuna döner. Sonra yemekler gelir. Selatin şeyhleri ve imamlar darüssaade ağasının odasında, harameyn takımı ve surre emini (112) sofada yemek (sayfa 21) yerler.

Yemekten sonra kubbe–i hümayunun karşısına kurulan çadırda, müfettiş efendi örfî sarık ve muvahhidî kürk ile, harameyn muhasebecisi mücevveze sarık ve muvahhidî kürk ile, yazıcı efendi –eğer hâcegândan ise– mücevveze sarık ve bölüklü kürk ile, harameyn hademeleri mücevveze sarık ve ferace samur kürk ile, teşrifatçı efendi destar sarık ve erkân kürk ile gelip padişahın teşrifini beklerler. Bu törende kapıcıbaşı ağalar ve rikâb ağaları selimî sarık ve erkân kürkleriyle, peykler, solaklar (113) ve diğer rikâb ağaları, padişah atlı olarak darüssaadeden çıktığı sırada alkış tutarlar. Ağalar, padişahın önünde yaya olarak yürür ve herkes rütbesine göre düzen içinde kubbe–i hümayun önüne gelinir. Padişah, buraya konmuş olan iskemleye iner. Bu sırada yine alkış tutulur. Daha sonra padişah, kubbe–i hümayuna geçerek tevkîî efendinin yerine oturur. Kapıcıbaşı ağalar kubbe–i hümayunun karşısındaki pencereden çadıra doğru padişahın sol yanına rikâb ağaları ise zülüflü baltacılar ocağı tarafı olan sağ yanına geçip dururlar.

Bu sırada oda lalası ağa bölüklü kürk ve selimî sarık giymiş olarak elinde Mekke Şerif'ine gönderilecek mektupla gelir. Başlarında selimî sarık ve bölüklü samur kürkler giymiş olan harem ağaları ise omuzlarında surre keseleri (114) ile zülüflü baltacılar ocağı yakınında bulunan harem kapısından çıkarlar. Doğru daha önce sözü edilen çadıra gelip keseler sayılır. Defterlerin zarflarına kozaklar (115) konur ve mumlarla mühürlenir. Bu işlem bittikten sonra bekletilmeden getirildikleri gibi tekrar kubbe–i hümayuna gönderilir. Darüssaade ağası selimî kavuk ve erkân kürk giymiş olarak, kubbe–i hümayun kapısı dışında mektubu karşılar (sayfa 22) ve padişahın önünde silahdar ağaya verir. Getirilen armağanlar padişaha sunulur. O da

gördükten sonra mektup, defterler ve surre keseleri padişah mührü ile mühürlenir. Darüssaade ağası mektup ve surre keseleri ile çadıra yaklaştığında surre emini adi destar sarık ve mevsim gereği erkân kürk giymiş olarak beş on adım yürüyüp karşılar. Burada surre eminine hil'at giydirilir. Surre emini yer öptükten sonra mektup kendisine teslim edilir. Sonra sakabaşılara hil'at giydirilince harem ağaları surre keselerini çadır önüne konmuş olan tahta üzerine bırakır ve harem yönüne dönüp giderler.

Bu arada müjdecibaşılara da hil.at giydirilir ve hep birlikte yer öpüp kalkarlar. Darüssaade ağası ve surre emini ile sakabaşılar yirmi otuz adım kadar kubbe–i hümayuna doğru gidip hepsi birden tekrar yer öper. Mektup surre emininin elinde durup sakabaşılarla birlikte çadırdan on adım kadar ilerde, padişahın önünde düzgün bir sıra halinde dururlar. Ancak darüssaade ağası, serasere kürk kaplı hil'at giymek üzere durmayıp ilerler. Bu anda selatin şeyhleri ve imamlar her biri başka başka Kur'an sureleri okurlar. Müezzinler ise Mevlit'den Hazret–i Muhammed' in yüceliğini anlatan kısmı (116) okurlar. Nöbetli olan şeyh dua ettikten sonra yazıcı efendi alışılagelen surreleri verir. Kur'an ve Mevlit okunduğu sırada ahır kethüdası (117) mücevveze sarık ve fıstıkî atlas üstlük (118) giymiş olarak mahmil'i şerif (119) yüklenmiş olan deveyi ve sarbanbaşı (120) yedek olan deveyi sarbancı (sayfa 23) kıyafetiyle kubbe–i hümayun önünde gezdirirler. İkinci kubbede mevlit ve Kur'an okumak için imamlardan bir iki kişi kalır. Birinci mirahur selimî sarık, bölüklü serasere kürk, kadife şalvar ve filar (121) giymiş olarak mahmil–i şerif devesini ahır kethüdasının elinden alıp okunan Kur'an'ın bitimine kadar padişahın önünde dolaştırır. Kur'an okuma bittikten sonra müezzinler mevlit'den n'at kısmını okurlar. Nöbeti olan şeyh duasını tamamladıktan sonra padişahın önünde darüssaade ağası serasere samur kaplı kürk ve üstlük giyer ve gelip mahmil–i şerif devesinin yularını birinci mirahurun elinden alır. Deveyi alanda dolaştırırken harameyn müfettişi, muhasebecisi, mukataacısı ve

diğerlerine ruznamçe defteri (122) gereğince çadır önünde hil'atler giydirilir. Hil'at giyenler çadırdan çıkınca yer öperler. Darüssaade ağası bir iki dolaştırdıktan sonra dişi devenin (123) gümüş zincirini surre eminine, ibrişim yularını ise sakabaşılara teslim eder. Kubbe–i hümayuna doğru üç beş adım gidip yer öptükten sonra döner. Müezzinler tekbir ve tehlil getirirken darüssaade ağası, ve harameyn ağaları dişi devenin önüne düşüp orta kapıdan dışarı çıkar ve atlarına binerler. Alay düzenlendikten sonra, önce kılavuz çavuş (124), arkasından divan çavuşları destar ve telleriyle, kapıcıbaşı ağalar selimî sarık, ferace ve divan bisatlı atlarıyla, harameyn hademeleri mücevveze kavuklarla, müfettiş efendi örfî kavuk ve muvahhidî kürk ile ve rütbelerine göre dizilirler. Saray kethüdası ağa (125), sarayağası ağa (126), hazinedarbaşı ağa ve babussaaade ağası selimî kavuk ve erkân kürkleriyle, bunları takiben (sayfa 24) darüssaade ağası selimî kavuk ve daha önce giymiş olduğu samur kürk ile alaya katılırlar. Mahfe–i şerif develeri ve surre–i hümayun katırları yürüyüp hastalar kapısı (127) önüne gelindikte durulur ve dua edilir. Saray ağası, saray kethüdası, hazinedarbaşı, babüssaade ağası ve darüssaade ağası, hastalar kapısından geri dönerler. Diğerleri düzenli bir şekilde Bâb–ı Hümayundan çıkıp Alay Köşkü (128) altından geçer, Hocapaşa'dan Bahçekapısı yoluyla Kireç iskelesine gelirler. Burada da dua yapıldıktan sonra armağanlar hazır bekleyen çektiriye konur ve hepsi geri dönerler. Gemi Üsküdar'a geldiği zaman surre emini, çektiri beyine bir hil'at giydirir.

24 Şubat 1792 (129) yılında darüssaade ağası hasta olduğundan hazinedar ağa erkân samur kürk ve kallavî kavuk giymiş ona vekâlet etmiş ve padişah önünde hil'at verilmiştir.

Âdet olduğu üzere her yıl surre–i hümayun gönderilirken giydirilen hil'atler

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Mekke Şerifi	Kumaş–ı cedid (130)	2
Mekke Kadısı	Hasü'l–has	1
Medine Kadısı	Kuşaklık	1
Mekke Şeyhü'l-haremi (131)	Kuşaklık	1
Medine Şeyhü'l–haremi	Kuşaklık	1
Kudüs Şeyhü'l–haremi	Kuşaklık	1

(sayfa 25)

Mekke'ye gönderilecek armağanlar

Elvan sof (132), donluk (133)	14 (134)
Sikke–i hasene, beher (135)	500
Has ahır şakirtleri (136) için atlas filorentin (8)	120

Verilmesi gereken diğer hil'atler

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Darüssaade ağası (137)	Hasü'l–has, samur kürklü	1
Reisülküttap	Hasü'l–has	1
Oda lalası ağa	Hasü'l–has	1
Haremeyn müfettişi	Kuşaklık	1
Haremeyn muhasebecisi	Hasü'l–has	1
Haremeyn mukatacısı	Kuşaklık	1
Haremeyn muhasebeci baş halifesi	Alâ	1
Harameyn mukataası baş halifesi	Alâ	1
Zülüflü baltacılar kethüdası	Hasü'l–has	1
Yazıcı efendi	Hasü'l–has	1
Kahvecibaşı ağa	Hasü'l–has	1
Surre emini	Hasü'l–has	1
(Sayfa 26) sakabaşılar–2 kişi (137–A)	Kuşaklık	2
Ağa babası (138)	Alâ	1
Hazinedar ağalar –2 kişi–	Hasü'l–has	2 (139)
Haremeyn veznedarı – 2 kişi– (140)	Has sade	2 (141)

Her yıl Mekke ve Medine'ye gidecek buhurdan buhurcubaşının numune teslimi sırasında hil'at giymesi gereken kişiler

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Buhur mütevellisi (142)	Alâ	1
Buhur başı (143)	Alâ	1
Buhur cabisi (144)	Alâ	1
Buhur kâtibi	Alâ	1
Teşrifatçı	Aldan hil'at	1
Teşrifat kisedarı	Aldan hil'at	1

(MEKKE ŞERİF'İNE GİDECEK KAFTAN AĞASI (145) MEMURİYETİ VE SURRE EMANETİNİN VERİLMESİ)

Surre emini olacak kişiye sadrazam önünde hil'at giydirilir. Emin, kethüda beyle görüştükten sonra giydiği hil'atiyle ve telhisâi ağa (146) ile birlikte saraya gider. Darüssaade (sayfa 27) ağası da bir hil'at giydirir. Kaftan ağası olacak kişiye de böylece hil'atler giydirilir. Surre alayının hareket edeceği gün Mekke Şerif'ine gönderilecek mektup ve uzun yenli has kumaşa dikilmiş samur kürk, reisülküttap önünde kaftan ağasına teslim edilir.

(KILAVUZ BOHÇASININ GELMESİ)

Kılavuz bohçasıyla mîrü'l–hac paşanın çuhadarı geldiği zaman sadrazamın önünde hil'at giyer ve telhisci ağa ile birlikte saraya gönderilir.

(MEKKE ŞERİF'İNİN ARMAĞAN BOHÇALARININ GELMESİ)

Mekke Şerifi'nin bohça ile gelen adamı Bâb–ı Âli'ye (147) vardığında teşrifat odasına alınır. Önce reisülküttap

efendinin yanına gider, tahriratını (148) sunar ve bohçasını teslim eder. Sonra sadrazam ve kethüda bey'e, ondan sonra telhisci ağa ile birlikte saraya gönderilir.

Sadrazamın yanında iken şerbet, kahve ve buhur töreninden sonra giydirilen hil'atler

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Mekke Şerifi'nin bohça getiren adamı	Şalîye kaplı buhur sincap kürk (149)	1
Haremeyn tercümanı	— — —	1
Mekke Şerifi'nin bohça getiren adamının yanındakilere	— — —	4
Teşrifatçı, halife, kisedar	Aldan hil'at	3

(sayfa 28)

Saray'da darüssaade ağası önünde, telhisci ağaya sekiz takım hil'at giydirilir.

1791 yılı Ramazan ayında, kaymakam paşa'nın davetlisi olarak Bâb–ı Âli'ye iftara gelenlerin listesi

Hangi gün gelecekleri	Gelecek olan misafirler
5. gece	Selâtin şeyhleri
6. gece	Şeyhülislâm
7. geceden 20. geceye kadar	Ulemanın yüksek rütbeli olanları
21. gece	Sekbanbaşı, yeniçeri efendisi ve ğer gelmesi gereken ocaklılar
22. gece	Sipah, silahdar, cebecibaşı, topçubaşı, arabacıbaşı ve bunların gelmesi gereken ocaklıları
23. gece	Defterdar, şıkkeyn efendiler, tevkîî, defter emini, bütün divan hocaları ve eminler (Bu iftar için Bâb–ı Âli'deki Arz Odasında (150) dört sofra kurulur.)
24. gece	Rikâb ağaları, valide sultan kethüdası
25. gece	Bazı azledilmiş hocalar ve devlet adamları ile mîr–ı alem bey.
(sayfa 29)	
26. gece	Bir gün önce müsbit olma (151) ihtimaliyle boştur. (Bu gece sekbanbaşı, kethüda beye iftara gider.)
27. gece	Kaymakam paşa kapı halkıyla, şeyhülislâma iftara gider.

Ramazan ayının ikinci gecesi devlet adamları kendi evlerinde iftar ettiler. Üçüncü gece kethüda bey, reisülküttap ve çavuşbaşı ağa kaymakam paşa ile, dördüncü gece birinci ve ikinci tezkireci efendiler ve mektupçu efendi kaymakam paşa ile iftar ettiler. Aynı gece reisülküttap ve çavuşbaşı ağa Kethüda bey'de, beşinci gece ise kethüda bey bey de, beşinci gece ise kethüda bey ve çavuşbaşı ağa re-

isülküttap efendinin evinde iftar ettiler. İftara gelen kapı halkı listeye yazılmaz.

Ramazan'ın yirmibirinci gecesi padişahdan kuşcubaşı (152) ile yemek geldiği zaman şu hil'atler verilir

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Kuşcubaşı	— — —	1
Kuşcubaşı halifesi	— — —	1

Ramazan'ın yirmiikinci gecesi darüssaade ağası tarafından yemek geldiğinde verilen hil'atler

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Kuşcubaşı	— — —	1
Kuşcubaşı halifesi	— — —	1

(sayfa 30)

Ramazan'da sadrazam sarayına iftara davet edilen kimselerin listesi:

Ramazan'da aşağıda yazılı ulemanın listesi her yıl düzenlenerek, şeyhülislam tarafından kapıya gönderilir. Kethüda bey bu işle bir ağayı görevlendirir. Davetliler gelecekleri gece belirtilmek suretiyle çağırılırlar. Bu davetlerin genellikle Ramazan'ın beşinci gecesi başlaması adettir. Fakat bazan haftasında başlanır.

Davetlilerin hangi gün gelecekleri	Davetlilerin görevleri
7. gece	Selâtin şeyhleri (on kişi)
8. gece	Şeyhülislâm ve vezirler
9. gece	Azledilmiş olan iki Rumeli ve iki Anadolu kazaskeri
10. gece	Halen görevde bulunan Rumeli ve Anadolu kazaskerleri (153)
11. gece	Dört anadolu payelisi (154)
12. gece	Beş İstanbul payelisi
13. gece	Dört İstanbul ve iki Mekke payelisi
14. gece	Dört Mekke ve iki Medine payelisi
15 gece	Üç Edirne, bir Bursa, bir Şam ve bir Kudüs payelisi.
16. gece	Beş Kıbrıs ve bir Halep payelisi
17. gece (sayfa 31)	*Üç Halep ve üç Selanik payelisi*
18. gece	Bir Selanik, iki Yenişehir ve üç Galata payelisi.
19. gece	Bir Galata ve beş nefer (155) payelisi.

20. gece yeniçeri ağası ocaklısıyla davet olunup Arz Odasında iki sofra kurulur. Yeniçeri ağası, sekbanbaşı ağa, kul kethüdası ağa (157) ve yeniçeri efendisi sadrazamın sofrasında, saksoncubaşı, zağarcıbaşı, İstanbul ağası (158), turnacıbaşı (159) ve ocak imamı diğer sofrada iftar eder. Geri kalan iki ocak ağası misafir odasında kurulan iki sofrada, kârhaneli (157) Divanhanede, çavuşbaşı çuhadarları ağa odası aralığında (160) ve at oğlanları (161) aşağı meydanda kurulan sofralarda iftar yemeği yerler. Bugün kurulan sofralardan sadrazam sofrası davetlisi ve ikinci sofranın davetlileri beşer kişidir.

21. gece sipah, silahdar, dört bölük ağaları davet olu-

nur. Sipah, silahdar ağalar ve kâtipleri, süvari mukabelesi efendiler (160) sadrazam sofrasında iftar ederler. İkinci sofrada dört bölük ağaları ve kethüdaları oturur. Dört bölük ağaları başkentte değilse, bunların yerine sipah ve silahdar başhalifeleri ikinci sofraya katılırlar. Geri kalan ocaklılar misafir odasında hazırlanan sofrada yemek yerler.

Bugün kurulan sofralardan sadrazam sofrası davetlisi ve ikinci sofranın davetlileri beşer kişiliktir.
(sayfa 32)

22. gece cebeci, topcu ve toparabacısı ocakları davet olunur. Cebecibaşı, topcubaşı, arabacıbaşı ve cebeciler kâtibi sadrazamın sofrasında, üç cebeci ve topcu kethüdası, topçular kâtibi, ve cebeci başhalifesi ikinci sofrada iftar yemeği yerler. Geri kalanlar misafir odasında hazırlanan sofralarda, bunlardan da alt rütbede olanlar Divanhane'de ve avluda kurulan sofralarda iftar ederler.

Bugün kurulan sofralarda sadrazam sofrası davetlisi ve ikinci sofranın davetlileri beşer kişidir.

23. gece divan hocaları davet olunur. Birinci, ikinci ve üçüncü defterdarlar, tevkîî, defter emini, birinci ruznamçeci ve darbhane emini (163) sadrazamla aynı sofrada, geri kalanlar ise Bâb–ı Âli'deki Arz Odasında kurulan iki ayrı sofrada otururlar.

24. gece birinci ve ikinci mirâhur, bostancıbaşı ve kapıcılar kethüdası davet olunurlar. Bunların da iftara gelmeleri ile davet işi tamamlanmış olur.

Ramazan ayında her gece ve padişah yalnız kalmak istediği günlerde, padişaha sadrazam sarayından nefis yemekler hazırlanıp gönderilir. Bu işe kethüda beyler bakarlar. Miktarı vekilharç defterinde yazılıdır.
(sayfa 33)

(SADRAZAM VE ŞEYHÜLİSLÂM SARAYLARINDA KUTLAMA TÖRENLERİ)

Ramazan'ın yirmi altıncı günü sadrazam, bayramını kutlamak için şeyhülislâm efendiye gelmesi gelenektir. O

gün akşama doğru fetva emini (164) efendi iftara gelip sadrazamın huzuruna girer. Rütbesine göre gerekli ikramda bulunulduktan sonra takım hazır oluncaya kadar dışarıda bekler. Fetva emini alayda reisülküttap ve çavuşbaşının önünde gider. Takım hazır olduğu zaman sadrazam bulunduğu odadan kallavî bir kavuk ve mevsim gereği erkân samur kürk yahut sof ferace giymiş olarak dışarı çıkar. Adi destar giymiş olan kethüdası sağ koluna girer ve binek taşına gelirler. Burada hazır bekleyen ve özel olarak eyerlenmiş atına biner.

Reisülküttap ve çavuşbaşı selimî sarık ve mevsime göre erkân kürk veya sof feraceler giyer ve özel olarak eyerlenmiş atlarına binerler. Diğer kapı halkı mücevveze sarık ve mevsime göre erkân kürk veya sof feraceleriyle yukarıda anlatıldığı şekilde tören alayına katılırlar. Alay şeyhülislamın evine gider. Burada her iki taraf etek öpme törenini yaptıktan sonra zeamet (165) sahipleri ve diğerlerine izin verilir. Sadrazam sarığını değiştirip bir süre dinlendikten sonra iftar edilir. İftar yemeği bitince sadrazamın istediği bir camide veya Bâb–ı Âli'de teravih namazı kılınır. Dönüş eğer eski odalar (166) önünden olursa sadrazam vermesi gereken armağanları verir ve sarayına döner.

(TÖREN ALAYININ DÜZENLENMESİ) (sayfa 34)

Önce deli ve gönüllüler (167) yaya olarak ve arkalarında ağaları özel giyimleriyle atlı olarak yola çıkarlar. Tören alayının bundan sonraki kısmı şöylece düzenlenir; kılavuz çavuş mücevveze sarık ve mevsim gereği erkân samur kürk veya sof ferace ile, divan çavuşları mücevveze sarık ve çuha feraceleriyle, çavuşlar kâtibi ve emini ağalar ve duacı çavuş ağa mücevveze sarık ve mevsim gereği erkân samur kürk yahut sof feraceleriyle, gedikli müteferrikaları (168) sağda ve çavuş gediklileri (169) solda başlarında mücevveze sarık ve mevsim gereği erkân samur kürk veya sof ferace ile, mektupçu ve teşrifatçı efendiler, tezkireci efendiler, reisülküttap ve çavuşbaşı ağa, sadrazam, sadrazamın arkasında muhzır ağa erleri keçeleriyle (170),

muhzır ağa balıkçın (171) ve mevsim gereği erkân samur kürk veya çuha ferace ile sağda, bostancılar odabaşısı külâh ve al çuha dolama ve seraser kuşak (172) ile solda atlarına binmiş olarak bulunurlar. Alay, binek taşından kapı dışına kadar sadrazamın yanında yaya gider sonra atlarına binerler. Sadrazam ağaları mücevveze sarık ve mevsim gereği erkân kürk veya sof feraceleriyle alaya katılır ve bunları ise sadrazam yedekçileri (173) izler.

Ramazan'ın yirmi yedinci günü şeyhülislâm örfî kavuk ve beyaz çuhadan erkân samur kürk veya beyaz sof ferace île Ramazan bayramını kutlamak için sadrazamın sarayına gelir. Sadrazam sarayına yaklaşıldığı sırada kethüda bey, reisülküttap efendi, mektupçu ve teşrifatçı efendiler ve diğer kapı halkı, mücevveze sarık ve mevsim gereği (sayfa 35) hepsi erkân kürk yahut sof feraceleriyle kapı dışında karşılarlar. Kapıcılar kethüdası ve selâm ağası (174) mücevveze sarık ve mevsim gereği erkân kürk ile bir kaç adım ilerlerler. Muhzır ağa balıkçın ve odabaşı ağa külâh başlık giymiş olarak arzıhalcılar köşesinde karşılar ve bu iki kişi şeyhülislâmın atının üzengisini tutar ve diğer karşılayanlar önlerinde yürümek suretiyle binek taşına kadar gelirler. Merdiven sahanlığında çavuşlar kâtibi ve emini ve duacı, divanhanede ise sadrazam ağaları sırayla dizilir. Sadrazam kallavî kavuk ve mevsim gereği erkân samur kürk ya da ferace giymiş olarak binek taşına kadar karşılamaya gelir. Kethüda bey sağda, kapıcılar kethüdası solda olmak üzere koluna girip, kapı halkı ve sadrazam önlerince yürüyüp arz odasına gelirler. Burada karşılayanlar etek öpüp dışarı çıkarlar. Daha sonra sadrazam adi destar, şeyhülislâm ise küçük tepeli (175) denilen bir sarık giyip bir süre sohbet ederler. Sohbeti gülsuyu ve buhur ikramı izler. Şeyhülislâmın dönüşünde sadrazam ve kapı halkı destarlarını çıkarmadan karşıladıkları yere kadar uğurlarlar. Kethüda bey ve kapıcılar kethüdası binek taşına kadar koluna girer ve binek taşından sonra diğer uğurlayıcılar, karşıladıkları yere kadar yolcu ederler.

Yine bugün şeyhülislâmın gidişinden sonra İstanbul'da bulunan vezirler bayram tebriki için kallavî kavuk ve mev-

sim gereği erkân samur kürk yahut sof ferace giymiş ve bugün için özel eyerle eyerlenmiş atlarına binmiş olarak sadrazamın sarayına gelirler. Kapı halkı şeyhülislâmı karşıladıkları giyimleriyle merdiven başında karşılarlar. Kapıcılar kethüdası ve selâm ağası (sayfa 36) binek taşına inip koltuklarına girerler ve kapı halkı önlerinde olarak arz odasına gelirler. Burada sadrazam, şeyhülislâmı karşılarken giydiği elbise ile odanın ortasında vezirleri karşılar. Herkes yerine geçtiğinde karşılayıcılar etek öpüp dışarı çıkarlar. Bir süre sohbet edilip, gülsuyu ve buhur ikramından sonra dönüşde karşılandıkları yere kadar uğurlanırlar.

Vezirler sadrazam sarayından çıktıktan sonra şeyhülislama giderler. Şeyhülislâmın ziyareti bitince eski vezirlerin ziyareti başlar. Ulema, kapıcıbaşılar, hâcegân ve yeniçeri ilerigelenlerinden başka ocak ağaları, sadrazamın bayramını kutladıktan sonra şeyhülislâma ve arkasından vezirlere giderler. Şeyhülislâm örf, vezirler kallavî kavuk ve hepsi mevsim gereği erkân samur kürk ya da ferace giyerler.

Rumeli ve Anadolu kazaskerleri bayram tebriki için örfî kavuk ve muvahhidî kürk ile sadrazam sarayına geldiklerinde kapıcılar kethüdası ve selâm ağası mücevveze sarık ve mevsim gereği erkân samur kürk ya da ferace giymiş olarak merdiven başında karşılar ve arz odasına götürürler. Sadrazam kallavî kavuk ve mevsime göre erkân samur kürk veya ferace ile odanın ortasında karşılar. Herkes etek öptükten sonra otururlar. Sadrazam ve kazaskerler kavuklarını çıkarıp bir süre sohbetten sonra gülsuyu verilir. Ramazan münasebetiyle odanın ortasına iki buhurdan konur ve biraz sonra kaldırılır. Bu sohbet ve dinlenme sırasında teşrifatçı, halife ve kisedad mücevveze sarık ve mevsim gereği erkân samur kürk yahut sof ferace giymiş olarak bulunurlar. Buhurların kaldırılmasından sonra ziyaretçi döner.

Rumeli ve Anadolu kazaskerleri yine aynı gün şeyhülislama (sayfa 37) giderler. Şeyhülislâm, sadrazamla bayramlaşmadan dönünceye kadar beklerler. Şeyhülislâm

evine gelince kazaskerlerle bayramlaşır. Bayramlaşmadan sonra sadrazamın sarayına giderler. Buradan çıktıktan sonra İstanbul'da bulunan vezirlerin ziyaretleri eda edilir. Bu sırada vezirler kallavî kavuk ve mevsim gereği erkân samur kürk veya ferace giyip, kapıcılar kethüdası ve selâm ağaları mücevveze sarık ile karşılar ve uğurlarlar.

Ramazan'ın yirmi sekizinci günü bayramlaşacak olan kişiler belirli bir zamanda sadrazamın sarayına gelirler. Selatin şeyhleri arz odası dışında bulunan sofada, İstanbul mazullerinden (176) mahrece (177) dek bütün eyalet kadıları (178) misafir odasında ve ocaklılar divanhanede toplanırlar. Sadrazam âdi destar ve mevsim gereği erkân kürk veya ferace giymiş olarak Arz Odasında hazır olduğu zaman önce selâtin şeyhleri huzura alınır. Şeyhler girdiğinde sadrazam ayağa kalkar ve bayramlaşma töreni yapılıp hepsi birlikte ayakta olarak, padişaha ve diğerlerine Ayasofya şeyhi dua eder. Duadan sonra buhur getirilir. Teşrifatçı, halife ve kiseder eliyle armağanları koyunlarına konur ve dönerler.

Selatin şeyhleri çıktıktan sonra sadrazam kallavî kavuk giyer ve eyalet kadılarını huzuruna kabul eder. Kadılar bu sırada örfî kavuk ve muvahhidî kürk giymiş bulunurlar. Arz odasına girdikleri sırada sadrazam ayağa kalkar ve odanın ortasına yakın bir yere gelince durur. Gelenler düzenli bir şekilde etek öptükten sonra sadrazam yerine döner, herkes oturur. (sayfa 38) Gerekli ikram yapılır. Dönüşte sadrazam karşıladığı yere kadar uğurlar. Yeniden herkes etek öper ve giderler.

Bugün teşrifatçı mücevveze kavuk ve muvahhidî kürk giyer. Halife, kisedar, kapıcılar kethüdası ve selâm ağası mücevveze sarık ve mevsim gereği erkân kürk yahut ferace giymiş olarak bulunurlar.

Yeniçeri ocağı subayları ve diğer ocak ileri gelenleri divanı (179) elbiseleriyle divanhane'nin sağ tarafına – ki burası divan kalemi tarafıdır– toplanırlar. Yeniçeri ağası vezir rütbesinde olduğu zaman isterse çavuşbaşı ağanın odasında dinlenip sadrazam gelmeden önce divanhaneye girebilir. Sipah, silahdar, dört bölük ağaları, cebeci, top-

çu, toparabacıları ocağı ağaları ve diğer ocak ileri gelenleri divanî elbiselerini giyip divanhanenin sol tarafında dururlar. Divan çavuşları da mücevveze kavuk ve çuha feraceleriyle divanhanede sırayla ayakta dururlar. Anlatıldığı üzere divanhanede ocaklıların hazır olduklarını çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası ağalar, ellerinde gümüş asâ, başlarında mücevveze kavuk ve sırtlarında serasere üstlük ile gelip sadrazama selâm ile birlikte haber verirler. Sadrazam kallavî kavuk ve beyaz üstlük ile arz odasında çizmelerini giyer. Sözü edilen iki ağa sadrazamın önüne düşüp, gümüş asâlarını yere vurarak divanhaneye gelirler. Sadrazam burada iki yana selâm verip yerine geçerken yeniçeri ağası gelip selâm verir ve koltuklarına girer. Yerine oturduğu zaman duacı çavuş gür sesle selâm alıp oturulduğu gibi bu arada alkış tutulur. Çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası ağalar karşıda dururlar. Teşrifatçı, halife ve kisedar da oralarda bulunurlar.

Önce yeniçeri ağası (sayfa 39) etek öper ve büyük tezkireci (180) efendinin durduğu taraftan sadrazamın eteklerini tutar. Arkasından yeniçeri ocağı ileri gelenleri belli bir düzen içinde etek öperler. Ocak imamının etek öpüşüne kadar sadrazam ayağa kalkar. Kul kethüdası ağa da etek öptükten sonra yeniçeri ağasının alt yanında yerini alır. Sonra yeniden kul kethüdası ve yeniçeri ağası etek öpüp geri dönerler.

Yeniçeri ocağının etek öpme işlemi bittikten sonra sipahi, silahdar ve dört bölük ağaları, cebeci, topçu ve toparabacı ocakları aynı düzen içinde etek öperler. Sadrazam, bunların ancak ağa ve kethüdaları için ayağa kalkar. Her bir ocak ağası etek öptükten sonra, ocağının diğer mensupları etek öpme işlemini tamamlayıncaya kadar küçük tezkirecinin durduğu tarafa geçip dururlar. Ocaklıları bu işi tamamlayınca selâm verip dönerler.

Bayramlaşma işlemi böylece bittikten sonra sadrazam kalkar ve alkış tutulup çavuşbaşı ağa ile kapıcılar kethüdası ağalar önüne düşüp asâlarını yere vurarak doğru arz odasına gelirler. Odanın ortasına gelindiği zaman gerideki-lere iltifat buyurup, iki ağayı selâmlar. Onlar da selâm ve-

rip dönerler.

Ocaklılar işte bu düzen içinde etek öperler. Fakat cebeci ve topçubaşının, kapıcıbaşılıkları varsa silahdar ağanın alt tarafında durup ancak yine aynı düzen içinde etek öperler. Yani dört bölük ağalarından öne geçmiş olurlar.

Ramazan'ın yirmi dokuzuncu günü sadrazamın istediği saatte mîr–ı alem ağa ve kapıcıbaşı ağalar divan elbiselerini giyerek misafir odasında beklerler. Mirahur, şikâr ağaları (181) serasere üstlük ve mücevveze kavuk ile haremeyn takımından valide sultan kethüdası ve selatin camii kethüdaları ve mütevellileri selimî giyecek rütbede ise selimî kavuk, değilse mücevveze kavuk ve erkân samur kürk ile ve müfettiş efendi (sayfa 40) örfî kavuk ve muvahhidî kürk ile harameyn muhasebecisi ve mukataacısı mücevveze sarık ve muvahhidî kürk ile selatin camii kâtipleri mücevveze sarık ve erkân samur kürk ile arz odası dışındaki sofada dururlar. Müderrisler örfî kavuk ve muvahhidî kürk, hocalar ve eminler divanî elbiseleriyle divanhanede hazır beklerler.

Arz odasının dehlizi kenarına koyulan iskemleye sadrazam oturur. Üstüne kallavî kavuk ve beyaz üstlük giyer. Çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası divanî elbise ve gümüş asâları ile karşısında dururlar. Bayramlaşacak olanlar arz odasının büyük kapısından girip etek öptükten sonra diğer kapısından çıkarlar.

Önce –var ise– azledilmiş paşalar adi destan ile etek öpüp giderler. Sadrazam bunlar için ayağa kalkar. Sonra mîr–i alem ağa ve kapıcıbaşı ağalar etek öpüp giderler. Sadrazam bunlar için de ayağa kalkar. Arkasından mirahur ağalar ocaklılarıyla etek öpüp gider. Sadrazam yalnız bunların ağaları için ayağa kalkar. Kutlama töreni devam ederek şikâr ağaları etek öpüp giderler. Bunlara da ayağa kalkılır. Gedikli müteferrikalar (182) etek öptüklerinde sadrazam artık ayağa kalkmaz. Yalnız valide sultan kethüdası, haremeyn müfettişi, muhasebecisi ve mukataacısı efendilere, selatin camii kethüdalarına ayağa kalkılıp, selâtin camii kâtiplerine ayağa kalkılmaz. Bu merasim tamamlanınca sadrazam makamına

teşrif buyurur.

Dvivanhane de ise divanı ile Rumeli kazaskeri, defterdar, hâcagân, eminler, sadrazamlığın divan kalemi yönünden ve sadrazamlığın sol yanında divanî elbiseleri ile Anadolu kazaskeri ve müderrisleri rütbelerine göre dururlar. Divan çavuşları divanî elbiseleriyle düzenli bir şekilde dizilirler.

Divanhane de ise divanı ile Rumeli kazaskeri, defterçavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası yine arz odasına girip sadrazama selâmla birlikte haber verirler. Sadrazam, bu kez de kallavî kavuk ve beyaz üstlük ile çizmelerini giyip, bu iki ağa gümüş asâlarını vura vura önünce yürüyüp divanhaneye gelir. İki yana selâm vererek yürürken kazaskerlere yaklaştığı sırada onlara da selâm verir. Duacı çavuş gür bir sesle selâm alır ve sadrazam yerine oturur. Kutlama törenine katılanlar sadrazamı alkışlarlar. Çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası karşıda hazır bekler. Teşrifatçı halife ve kisedar divanî elbiseleriyle oralarda dururlar.

Bayramlaşmanın birincisini Anadolu ve Rumeli kazaskerleri yapar. Kazaskerler etek öpmeye vardıklarında sadrazama ayağa kalkıp makamından bir ayak aşağı iner. Bayramlaşma işlemi bittikten sonra her iki kazasker, divan kalemi tarafından sağda beklerler. Müderrislerin hepsi etek öpme işini tamamlayıncaya kadar sadrazam ayakta bekler. Rumeli kazaskeri elindeki deftere bakıp her etek öpen müderrisi sadrazama tanıtır. Müderrislerin bayramlaşma merasimi bittiğinde Anadolu ve Rumeli kazaskerleri saygıyla selâm verip giderler. Sadrazam da yerine oturur. Bayramlaşma töreni devam eder. Defterdar ve reisülküttap etek öptükleri sırada sadrazam ayağa kalkar. Bu iki kişi, hocaların kutlama işini bitirmelerine kadar sol yanda birinci tezkireci tarafında dururlar. Diğer hocalar ve eminler etek öpüp giderler. Anadolu muhasebecesine (183) kadar sadrazam yine ayakta bekler. Arkasından defterdar ve reisülküttap yeniden etek öper ve sadrazam bir kez daha ayağa kalkar. Onlar döndükten sonra oturur (sayfa 42). Çavuşbaşı ocak subayları ve dergâh-i âli gediklileri çavuşları ile etek öperler. Sad-

razam bunların yalnız ağaları için ayağa kalkar. Sonra kapıcılar kethüdası ağa ocak subayları ile etek öper. Yalnız ağa için ayağa kalkılır. Teşrifatçı efendinin etek öpmeye gelmesi bayramlaşmanın bittiğine işarettir. Törenin bitmesi üzerine sadrazam yerinden kalkar, bu sırada yine alkış tutulur. Çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası önüne düşüp asâlarını vurarak arz odasına doğru giderler. Odanın ortasına gelince sadrazam geride kalanları ve çavuşbaşı ile kapıcılar kethüdasını selâmlar. Onlar da selâm verip geri dönerler.

Bugün çağırılan davetlilerden müderrisler biraz önce çağırılmalıdır. Çünkü kazaskerler sadrazamın sarayına geldikten sonra Rumeli kazaskeri, sadrazama takdim ederken okumak üzere müderrisleri adlarıyla deftere yazar. Bu yüzden biraz zamana ihtiyaç vardır.

Bugün Anadolu ve Rumeli kazaskerleri, sadrazamın sarayına geldiklerinde çavuşbaşının küçük odasında bayramlaşma vaktine kadar dinlenirler.

Yine bugün sadrazamlıktaki bayramlaşma bittikten sonra reisülküttap, çavuşbaşı, kapıcılar kethüdası, şeyhülislâmın bayramını kutlamak üzere onun sarayına gitmeleri gelenektir. Şeyhülislâma aşağıda anlatılacak düzen içinde gidilir. Önce kılavuz çavuş, sonra divan ve gedikli çavuşları, arkasından çavuşlar kâtibi ve emini. Bunların hepsi divanî elbiselerini giyerler. Divanî elbise ve özel eyerli atlara binmiş olarak çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası törene katılır. Şeyhülislâma gidecek olanlardan reisülküttap da yine divanî elbise ve özel eyerli atla törene gider.

Ramazan'ın otuzuncu günü sadrazamın sarayında bayramlaşma töreni yoktur. (sayfa 43) Ancak bugün çavuşbaşı ağanın ikindi divanına (184) Topkapı Sarayına gitmesi gerekir. Bu amaçla mücevveze kavuk ve serasere üstlük ile divan bisatlı atına binip ikindi namazından bir saat önce padişahın sarayına gider. İkindi namazını eski divanhanede (185) kıldıktan sonra babüssaade karşısında kapıcılar kethüdası ile birlikte gümüş asâlarıyla gidip padişahın teşrifini beklerler.

Çavuşbaşı tarafında eski geleneklere uyularak mücevveze kavuk ve erkân kürklü çavuşlar kâtibi, emini ve duacısı dururlar. Sonra gedikli ve ulufeli çavuşlar (186) erkân kürk, çuha ferace ve mücevveze kavuklarıyla düzenli bir şekilde dizilirler.

Kapıcılar kethüdası tarafında ise kapıcılar kâtibi muvahhidî kürk ve mücevveze sarığını giymiş olarak durur. Mataracı (186), pişkeşci 9187) ve kapıcılar rütbelerine göre dizilirler. Bunların sonunda mîr–i alem ve birinci ve ikinci mirâhurlar selimî kavuk ve serasere bölüklü samur kürk, kadife şalvar ve filar denilen hafif bir cins ayakkabı giymiş olarak sırayla dururlar. Bunların ötesinde ise son derece süslü ve şimşek gibi hızlı padişah atları dizilidir. Mehter takımı da yine burada hazır bekler.

Babüssaadeye girerken sağ yanda zülüflü baltacılar, iki kapı arasına ak ağalar (188), arz odası kapısı önüne konan tahtın sağ ve soluna ise enderun ağaları dizilirler. Bu düzen hazır olduğu zaman padişah arz odasından çıkıp tahtına gelir. Bu sırada çavuşbaşı, kapıcılar kethüdası, mîr–i alem kısacası orada bulunan herkes yer öpüp alkış tutarlar. Mehter takımı çalar, duacı çavuş dua eder. Duanın uygun yerlerinde çavuşlar "âmin!" diyip dua bittiğinde padişah selâm duran kullarını (sayfa 44) seyreder ve geri arz odasına döner. Dönüşde yine alkışlanır. Bir yandan da selatin camii hatipleri gelip kapıcıbaşı ağalar sofasında (189) kendi özel giyimleriyle bulunurlar. Üçü beşi arz odasına götürülüp Kur'an okutturulur. Hepsine darüssaade kâtibi defterinde yazılı olduğu şekilde armağanlar verilir ve dönerler.

(Arife günü ikindiden sonra, mehterhane faslı bittiği zaman sadrazamın huzurunda giydirilen hil'atler (190)

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Mehterbaşı	— — —	1
Zurnacıbaşı	— — —	1
Nevbethane	— — —	1

Bugün teşrifatçı efendi mücevveze sarık ve üst ile, teşrifatçı halife ve kisedarı mücevveze sarık ve mevsim gereği erkan kürk ile bulunurlar.

Babüssaade

Sütün Mermerlik   Sütun Mermerlik

Kapıcılar kethüdası, Çavuşbaşı ağa

Teşrifatçı

Duacı Çavuşun
dua edecek yeri

Teşrifat kisedarı, berat ....(191),Birn

Teşrifat kisedarı, berat.....(191), Birinci ve İkinci Mirahur ağa, Mır—ı alem ağa

Kapıcılar kâtibi, Mataracı, Fişkeşci, Kapıcılar

Çavuşlar kâtibi ve emini, Duacı çavuş, Çavuşlar

(BAYRAM GECESİ SADRAZAMIN PADİŞAH SARAYINDA BAYRAMLAŞMASI)

Bayram gecesi belirlenen saatte bayramlaşacak olanlar saraya gelirler. Ocaklılar, hâcegân ve eminler yerlerine, müderrisler ve ulema eski divanhaneye (192) ve o tarihde görev başında bulunan kazaskerler kubbe–i hümayuna geçerler.

Vezirler geldiği zaman mehter çalmaya başlar, çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası Divan toplandığı zamanki tören gibi Orta Kapıdan gümüş asâlarıyla karşılayıp kubbe–i hümayuna getirirler. Sonra şeyhülislâm gelirken yine mehter çalmaya başlar. Çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası ağalar şeyhülislâmı da Orta Kapıda karşılayıp eski divanhaneye getirirler. Şeyhülislâm yerine oturdukta iki ağa asâlarını bırakıp etek öper ve dönerler.

Bu arada teşrifatçı efendi gülsuyu ve mutfak emini buhur verir. Anadolu ve Rumeli kazaskerlerine kadar bu iki görevli dağıtır, bundan sonrasını ise eskiler (193) alıp geride kalanlara ikram ederler.

Teşrifatçı, şeyhülislâmdan izin isteyip daha önce kendisinden gelen eyalet kadıları ve ulemanın ileri gelenlerinin kayıtlı olduğu defteri yoklayıp, var olanları mimler (194) ve kendisine gösterir. Ruûs kisedarı (195) defteri temize çeker ve reisülküttap aracılığıyla sadrazama verilir. Şeyhülislâm (sayfa 45) saraya geldiğinde önünce gelen haberci çavuş Bâb–ı Âli'ye gidip şeyhülislâmın padişah sarayına gittiğini sadrazama haber verir. Bunun üzerine sadrazam kallavî kavuk ve beyaz üstlük giyip divan rahtlı eyerle eyerlenmiş atına binerek saray–ı hümayuna gelir. Sadrazam saraya geldiğinde mehter çalmaya başlar. Çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası Divan toplantısı olduğu zamanki törenle sadrazamı karşılarlar. Kubbe–i hümayuna girerken her iki tarafa iltifat edip, divan günlerinde olduğu gibi teşrifatçı ve mutfak emini ağalar gelip buhur verirler.

Sadrazam, reisülküttap aracılığıyla şeyhülislâmın hatırı sorar. Şeyhülislâm, sadrazamın selâmına karşılık verdikten sonra sadrazam divit odasına (196) geçer ve kavuğunu

değiştirir. Burada istediği kimseleri çağırır ve sabaha kadar sohbet edip dinlenir. Sabah yaklaşınca kubbe–i hümayuna geçip namazını kılar. Seccadesi üzerinde imamlık yapan Ayasofya hatibi ve müezzin etek öptükleri sıra armağanlarını verir. Sonra kallavî kavuğunu giyer ve makamına oturur. Çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası karşısında dururlar. Önce vezirler sırayla etek öpüp yine yerlerine geçerler. Vezirler etek öperken sadrazam ayağa kalkar. Vezirleri, kazaskerlerin etek öpmeleri izler ve sadrazamı bunlar için de ayağa kalkar. Kazaskerlerden sonra mîr–i alem ve kapıcıbaşı ağalar etek öper ve bunlar için de ayağa kalkılır. Mirahur ağalar ocaklılarıyla etek öpüp giderler ve bunların yalnız ağaları için ayağa kalkılır.(sayfa 46) Şikâr ağaları etek öptükleri sırada ayağa kalkılmaz. Bunlardan sonra etek öpen çaşnigirler ve müteferrikalar için de durum aynıdır. Defterdar, reisülküttap, hâcegân ve eminler etek öpüp yerlerine çekilirler. Anadolu muhasebecisine kadar sadrazam ayağa kalkar. Bunlardan sonra Yeniçeri ağası ocaklısıyla gelip etek öper ve gider. Fakat ocaklılarının tamamı etek öpme işini bitirinceye kadar durup bekler. Bu sırada sadrazam, ocak imamına sıra gelinceye kadar ayağa kalkar, diğerlerine kalkmaz. Yeniçeri ağası eğer vezir rütbesinde ise ocaklısının hepsi etek öpüp gidinceye kadar sadrazamın sağ tarafında durur. Sonra vezirler arasındaki derecesine göre yerini alır. Yeniçeri ocağı tamamlandıktan sonra sipah, silahdar ve dört bölük ağaları ocaklılarıyla etek öpmeye gelir ve giderler. Bunların ağalarına, kâtip ve kethüdalarına ayağa kalkılır. Arkasından cebecibaşı ağa ocak subayları ile, topçubaşı ağa ocak subayları ile, toparabacı ağa ocak subayları ile gelip etek öpüp giderler ve sadrazam, bunların yalnız ağa, kâtip ve kethüdaları için ayağa kalkar. Çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası ağaları da yine ocak halkı ile gelip etek öptüklerinde yalnız ağalara ayağa kalkmak gelenektir. Bu son iki ağa bayramlaşma işi bitince geçip sadrazamın karşısında ayakta dururlar. Teşrifatçı ağanın etek öpmeye gelmesi davetlilerin bittiğine işarettir. (sayfa 47) Teşrifatçı, sadrazamın eteğini öptükten sonra darüssaade

önüne gelip burada bulunan padişahın tahtının etrafını aşağıda anlatılacağı üzere düzenler.

Kubbe–i hümayunda sadrazamla bayramlaşanlardan yeniçeri ocağı ve hâcegân dışında kalanlar eski divanhaneye gidip burada şeyhülislâmın da eteğini öperler. Bu bayramlaşma sırasında, sadrazam kimin için ayağa kalkmışsa, şeyhülislâm da onlar için ayağa kalkar. Eski divanhanede şeyhülislâmla yapılan bu bayramlaşma töreni gerçi teşrifat defterlerinde yazılı değildir ama uzun süreden beri bugüne kadar yapılagelmiştir.Bu nedenle biz de sözünü ettik.

(PADİŞAHLA BAYRAMLAŞACAK OLANLARIN TAHTIN ETRAFINDA DURACAKLARI YERLER)

Padişah tahtına gelip oturmadan önce akraba ve yakınlarına hil'atlar giydirilip tahtın sol tarafında bekletilir. Bunların arkasında yani kapının bulunduğu kısımda zülüflü baltacılar dururlar. Bunların aşağısında binbaşı ve subayları (197) durur.

Tahtın karşısında sol tarafa doğru mîr–i alem, teşrifatçı, kapıcıbaşı, şikâr ağaları ve müteferrikalar rütbelerine göre dizilirler. Sekbanbaşı, mîr–i alem ağanın hizasında ve sağ yanında durur. Yeniçeri ağası, vezir rütbesinde değilse sekbaşının önünde, vezir rütbesinde ise onların sırasında bulunur. Padişahla bayramlaşma sırasındaki düzen hakkında geniş bilgi için aşağıda ayrıntılı açıklama verilmiştir.

Sekbanbaşının arkasında sipah ve silahdar ocakları ve dört bölük halkı dururlar. Padişahın karşısında sağ tarafa doğru çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası ağalar gümüş asalarıyla beklerler. (sayfa 48)

(BAYRAM GÜNÜ PADİŞAHLA BAYRAMLAŞMA İÇİN KURULAN DÜZEN)

Babüssaade ağası yukarıda anlatıldığı şekilde tahtın ve atrafındakilerin hazır olduğunu sorup öğrenir ve padişaha

haber verir. Padişah taht–ı hümayuna gelip oturdukta alkışlanır. Bu sırada mehter de çalmaya başlar ve ilk önce nakibüleşraf etek öper. Nakibüleşrafın rütbesi ne olursa olsun, etek öpme sırasında padişah ayağa kalkar ve ayağa kalkışında alkışlanır. Nakibüleşraf dua edip gider. Eğer kendisi aynı zamanda Rumeli veya Anadolu kazaskeri ise bayramlaşmadan sonra kubbe–i hümayuna gelir ve vezirlerden sonra bir kez de Anadolu veya Rumeli kazaskeri olarak etek öper. Dönüp vezirlerin yanında durur. Yine ayağa kalkılır ve alkışlanır. Nakibüleşraf eğer yaşlı ise veya hastaysa bayramlaşmadan sonra kubbe–i hümayuna gitmeyip tahtın arkasında durur. Belirtildiği üzere vezirlerden sonra etek öperler. Padişah çocuklarının ve yakınlarının her birini ikişer kapıcıbaşı tutarak padişahın elbisenin yen'ini öptürür ve geldikleri yerden giderler. Arkasından mîr–i alem ve kapıcıbaşı ağalar yen öpme işlemini yerine getirir ve yerlerine dönerler. Sonra sırasıyla mirahur ağalar, ve bunların ocaklıları, şikâr ağaları, kendi adamlarıyla birlikte çaşnigirbaşı ağa ve müteferrikalar yen öpüp yerlerine geçerler.

Müteferrikalar yen öpmeye başladıkları sırada çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası, sadrazamın gelmesi için haber vermeye kubbe–i hümayuna giderler. İki kapıcıbaşı ağa yerlerinden ayrılıp diğer iki ağa (sayfa 49) kubbe–i hümayuna gelip kapısında gümüş asâlarını yere vururlar. Bunun üzerine sadrazam harekete hazırlanır ve üst kürkünün sağ yenini ellerine alıp taht–ı hümayuna doğru yürür. Çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası gümüş asâlarını yere vurarak sadrazamın önünde yürürler. Taht'a yaklaştıklarında ağalar bekleme yerlerine dönerler. Sadrazam sağ tarafta kaldırım kenarında bulunan taş tekneyi geçip çimenliğe sapar ve oradan padişaha doğru bir iki adım gider. Diz çöküp yer öptüklerinde alkış olunur. Sonra çimenliğin üzerinden tahta doğru bir kaç adım daha gider.Burada yeniden yer öptüğünde bir kez daha alkış olunur. Taht'a yaklaştığında padişah ayağa kalkar ve alkışlanır. Bu sırada sadrazam diz çöküp padişahın önce sağ ayağını sonra sol ayağını öper. Tahtın sağ yanına geçip ayakta durur.

Vezirler taş tekneyi geçerken yer öperler ve alkış tutulur. Sonra etek öptüklerinde padişah ayağa kalkar yeniden alkış tutulur. Vezirler, sadrazamın yanına geçip dururlar. Anadolu ve Rumeli kazaskerleri etek öptüklerinde padişah onlara da ayağa kalkar ve alkışlanır, kazaskerler de gidip vezirlerin yanında dururlar.Defterdar, reisülküttap ve diğer hâcegân efendiler, kapıcıbaşılarla, yeniçeri ocağı tarafında olan aralıktan gelip etek öpüp yine geldikleri yerden giderler.

Hâcegân efendiler bayramlaşmaya başladıkları zaman çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası eski divanhaneye, şeyhülislâmı haberdar (sayfa 50) etmeye giderler. Bu kez de iki kapıcıbaşı yerlerinden ayrılıp diğer iki ağa gelinceye kadar gümüş asâlarla padişahın karşısında dururlar. Şeyhülislâm örfî kavuk ve beyaz kürk giymiş olarak iki ağanın ardınca padişahın huzuruna gelir. Eğilerek saygı gösterir ve padişah da ayağa kalkar ve alkışlanır. Şeyhülislâm etek öptükten sonra (198) biraz geri çekilir ve duaya başlar. duadan sonra yeniden saygıyla eğilir, kapıcıbaşıların önünde gider.

Ulema etek öpüp gider. Bayramlaşmadan önce yazılan ve reisülküttap eliyle verilen defterden sadrazam, ulemayı, padişaha takdim eder. İstanbul kadısına tek padişah ayağa kalkar ve alkış olunur. Her ayağa kalkışında, sadrazam, padişahın koltuğuna girerek ona yardım eder. Üsküdar kadısına sıra gelinceye kadar diğer ulema defterde yazılı olduğu şekilde takdim edilir. Sıra müderrislere gelince etek öpüp giderler. Bunların hepsini sadrazam, "—Müderrisler duacınızdır!" diyerek takdim eder, defteri kapatır.

Sipah, silahdar ve dört bölük ağaları ocaklılarıyla etek öpüp giderler. Yeniçeri ağası da ocaklısıyla etek öpüp gider. Yalnız ağa, ocak mensupları etek öpme işlemini bitirinceye kadar bekler sonra gider. Yukarıda belirtildiği üzere yeniçeri ağası eğer vezir rütbesinde ise, ocak mensupları etek öpmeye başlamadan önce kendisi vezirlerin bulunduğu sıradan ayrılıp, tahtın arkasından gelip sekbanbaşı ağanın önünde durur. Dört bölük halkından sonra bir kez de yeniçeri ağalığı için ocaklısıyla etek öp-

meye gelir, ancak bu sefer yer öpmez. (sayfa 51)

Hassa peykleri ocağı (199) etek öpüp yine yerlerinde dururlar. Cebecibaşı ocak subayları ile, topçubaşı ocak subayları ile, toparacıbaşı ocak subayları ile gelir, etek öpüp giderler. Çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası ağalar ocaklılarıyla etek öpüp yerlerinde dururlar. Teşrifatçı efendinin etek öpmesi bayramlaşmanın bittiğine işarettir.

Padişah gitmek üzere kalktığında alkış olunur.Sadrazam sağ koluna, babüssaade ağası sol koluna girer. Tahtı dolaştıktan sonra sadrazam, padişahın kolundan çıkar. Diğer vezirler ve kazaskerlerle selâmlaşmaya hazırlanır. Babüssaadeye yaklaştıkları sırada padişah geriye dönüp, kalanlara iltifat buyurur, selâmlar. Hepsi saygıyla eğilir ve yere yatarcasına selâm verirler. Bu sırada bir kaç kapıcıbaşı, mîr–i alem, bir kaç çavuş, çavuşbaşı, hassa peykleri ve rikâb ağalarından başkası dışarı çıkar. Orta Kapı dışında atlarına binmiş olarak padişahı beklerler. Kazaskerler Ayasofya Camiinde bayram namazını kılıp sadrazamdan *önce kubbe–i hümayuna gelir. Ancak sadrazam* ve vezirler Orta Kapı arasına koyulan seccadeler üzerinde oturup padişahı beklerler. Padişah yedekçilerinden kılavuz çavuş gelip (sayfa 52) herkesin hazır olduğunu haber verince bu haber bostancı karakulağı ile padişaha gönderilir. Padişahdan biniş (200) haberi geldiği zaman, sadrazam kapı dışında sol yanda bulunan has fırın (201) duvarı önünde atına binmiş olarak bekler. Vezirler sadrazamın alt yanında durur. Onların da alt yanında nişancı, birinci, ikinci ve üçüncü defterdarlar, reisülküttap ve defter emini (202) durur. Padişah Orta Kapı'dan göründüğü zaman çavuşlar alkış tutarlar. Hazır bulunanları süzdüğü zaman hepsi üzengi beraberi selam verir ve hızla atlarını sürüp ileride padişah yedekçilerinin önüne geçerler.

(BAYRAM ALAYININ DÜZENLENMESİ)

Önce hâcegân, sonra kapıcıbaşı, tevkîî, defter emini, ikinci ve üçüncü defterdarlar, birinci defterdar, reisülküt-

tap, daha sonra derecelerine göre (203) vezirler ve onların da yanında sadrazam bulunurdu. Bunları orta kuşak ve sorguçlu bölük çorbacıları (204) ve padişah yedekçileri izlerdi. Bugün kapıcılar kethüdasının padişah seccadesini önceden camiye götürmesi eski bir gelenekti. Padişah camiden dönerken kapıcılar kethüdası elinde gümüş asâ, nimtane kürk (205), selimî kavuk, kadife şalvar ve çerkesî filar (206) giymiş olarak padişahın önünde yaya yürürdü. İkinci mirahur yalnız yürüyüp, birinci mirahur çavuşbaşı ile birlikte yürürler. Padişah bu tertip üzere Sultan Ahmed Camiine gider. Yeniçeri ocağı daha önceden (sayfa 53) gidip Caminin avlusu ortası hizasında merdivenli kapıya kadar dizilip selâma durur. Bunların üst tarafına Cami yönünde nişancı, birinci, ikinci ve üçüncü defterdar, defter emini ve reisülküttap, bunların da üst yanına vezirler atlarına binmiş olarak dururlar.

Yeniçeri ağası yukarıda yazıldığı üzere padişahı karşılar. Namazdan sonra yine yeniçeri ocağı padişahdan önce saraya gelir. Orta Kapıya yakın sol tarafta selâma durur. Padişah, vezirler ve diğer devlet adamları ile birlikte Orta Kapıdan girip yerine gittiği zaman yeniçeri erleri çorba içmeye koşarlar.

Sipah ve silahdar ağaları da daha önceden camiye gidip Sultan Ahmed Camiinin At Meydanı tarafında olan kapısının iç yanında mücevveze sarık ve serasere üstlük giymiş olarak selâma dururlar. Padişah camiye geldiğinde atının üzengisine girip silahdar ve çuhadar gelinceye kadar yirmi otuz adım kadar yürürler. Sonra geriye kalıp, namaz bitince önceden saraya giderler. burada has fırın önünde yine padişahın atının üzengisini tutup babüssaadeye kadar getirir, dönerler. Silahdar ve çuhadar ağalar geldiğinde üzengiyi bırakıp, babüssaadenin sol yanında selâma dururlar.

Padişah Camiye geldiği zaman kapıcıbaşı ağalar Cami avlusunun ortasını geçtikten sonra atlarından inip padişaha doğru ortada dururlar. Padişah yaklaştığında hepsi birden yere kadar eğilip selâm verdikten sonra padişah mahfeli kapısına kadar gidip orada selama dururlar. (safa 54)

Yeniçeri ağası camie geldiğinde önce padişah mahfeli

kapısına iner. Padişah avlu kapısından içeri girdiği sırada kapıcıbaşıları geçip, yere kadar eğilerek selam verir. Sonra padişahın önünde dizilirler. Padişah binek taşına indiklerinde sol koltuğuna girip mahfel-i hümayuna kadar götürürler. Sonra sadrazamın arkasından camiye gelirler.

Sadrazam Camiye geldiğinde padişah mahfeli kapısında olan binek taşında iner ve çizmelerini çıkarıp pabuç giyer. Padişah avlu kapısından girdiğinde sadrazam, avluda olan kapıcıbaşıları geçip yani otuz kırk adım kadar karşılayıp, diz çöküp yer öper. Bu sırada divan çavuşları alkış ederler. Sadrazam, padişahın önünde yürüyüp binek taşına gelindiğinde koltuğuna girip indirir. Sağ koluna girer, yukarıda padişahın çizmeleri çekildiği yerde sadrazam da pabuçlarını çıkarır. Padişahı seccadesine dek götürür. Sonra Cami içinde bulunan kapıdan kendi seccadesine gelir.

Bayram namazından sonra sadrazam, vezirler ve diğerleri dışarı çıkıp, atlarına biner ve muslukların önünde padişahı selâmlamak için beklerler. Padişah mahfel kapısından dışarı çıkarken alkışlanır. Sadrazamın olduğu tarafa bakınca hepsi birden üzengi beraberi eğilip selâm verir. Sadrazam yedekçilerin önüne geçer ve bilinen düzen içinde alayla saraya gidilir.Orta Kapıya yakın has fırın duvarı (sayfa 55) önünde atlı olarak daha önceki düzen üzere padişahı selâmlamak için beklerler. Padişah gelir ve selâmlanır. Orta Kapıdan içeri girdiği zaman darüssaade ağası da geçer. Sadrazam, vezirler ve diğer devlet adamları binek taşında attan inip kubbe-i hümayuna gelirler. Yemekten sonra yeniçeriler gider. Sonra kapıcıbaşı ağalar giderler. Çavuşbaşı ile kapıcılar kethüdası kubbe-i hümayun kapısında asâlarını yere vurdukları zaman kazaskerler kalkıp, divan günlerinde olduğu gibi kubbe-i hümayun kapısında asâlarını yere vurdukları zaman kazaskerler kalkıp, divan günlerinde olduğu gibi kubbe-i hümayun kapısında selâmlayıp doğru evlerine giderler. Ağalar, kazaskerleri kubbe dışındaki direklere dek uğurlar. Misafirler Orta Kapıdan çıktıktan sonra çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası yine kubbe-i hümayun kapısına gelip asâlarını yere vur-

duklarında sadrazam gitmek için kalkar ve kubbe altındaki vezir ve hâcegânı selâmlayıp ağalar yol gösterir. Bayram olduğu için babüssaadeyi selamlamadan doğru dışarı çıkar. Arkasından vezirler de kalkıp, kubbe-i hümayundan çıkarak sadrazamın ardınca gidip, kaldırım kenarında onu geçip, yine kaldırım ortasından hızlıca Orta Kapıya gelip, atlarına binerler. Doğru sarayın birinci kapısı olan Bâb-ı Hümayundan çıkıp, Ayasofya İmareti Kapısı önünde atlı olarak selâma dururlar. Sadrazam kapıdan çıkıp selâm verdiğinde, vezirler yine at üstünde temennâ ile selâm alırlar. Sonra her vezir kendi evine gider.(sayfa 56) Fakat vezirler biribirlerinden ayrılırken, sadrazama yaptıkları gibi, sırayla en yüksek rütbeli vezire selâm durup, selamın alırlar.

Sadrazam Orta Kapıdan çıkıp, atla kendi sarayına giderken yanında bölük çorbacılar sorguçlarıyla ve orta kuşak yaya yürürler. Sadrazam sarayına gelindiğinde bölük çorbacılarının armağanları verilir. Sadrazam arz odasına geçip kallavî kavuğunu ve üst kürkünü çıkarır. Bunların yerine adi destar sarık ve mevsim gereği erkân samur kürk veya sof ferace giyer. Bundan sonra darüssaade ağasının bayram tebriki tezkiresini yazıcı getirir. Yazıcı girdiği zaman sadrazam ayağa kalkar ve yazıcı sadrazamın eteğini öper. Tezkireyi verir oturur. Mektupçu, tezkireyi alır, okur. Tatlı yenip, kahve ve şerbet içildikten sonra cevabı tezkireyi mektupçu efendi, sadrazama gösterir. Mektupçu tezkireyi bağlar, sadrazama verir. Sadrazam da yazıcı efendiye teslim ve âdet üzere sadrazamın önünde kapı hasekisine verilir, yazıcı döner.

Sadrazam, adi destar sarık ve mevsim gereği erkân veya ferace giymiş olarak kethüda bey, defterdar, reisülküttap, çavuşbaşı, birinci ve ikinci tezkireci, mektupçu, teşrifatçı, beylikçi (207), kethüda bey kâtibi, amedî (208), başbakıkulu, maliye tezkirecisi, cizye başbakıkulu, reis efendi, kisedar, kapıcılar kethüdası, selâm ağası, muhzır ağa, odabaşı ağa, sipah ve silahdar kethüdaları, kapı çavuşları (sayfa 57), padişah otağcısı (209), muhzır ağa yazıcısı, bostancılar mumcusu (210) etek öperler. Bunların hepsi

bitinceye kadar sadrazam ayakta bekler, sonra oturur. Oturduğunda divan tercümanı etek öper. Kethüda bey etek öptükten sonra doğruca misafir odasına gider. Sadrazamla bayramlaşan misafir odasına gelip kethüda beyle bayramlaşırlar.

Sözü edilen kişiler sadrazamın eteğini öptükten sonra mektupçu efendi halifeleri etek öperler. Sadrazam bunlar için ayağa kalkmaz. Sonuna kadar mektupçu efendi sadrazamın yanında durur. Bittikten sonra selâm verip döner. Arkasından kethüda kâtibi halifeleri etek öperler. Sadrazam bunlar için de ayağa kalkmaz. Bitimine dek kâtip efendi durur ve bitiminde selâm verip döner. Mektupçu ve kâtip efendi daha önce misafir odasında kethüda beyle bayramlaştıklarından, sadrazamdan sonra kethüda beyle tekrar bayramlaşmazlar.

Sadrazam, adi destar sarık ve mevsim gereği erkân kürk veya feracesiyle, sağında kethüda bey, solunda kapıcılar kethüdası olduğu halde divanhaneye gelip, makamına oturur. Bu kez selâm alınmayıp, alay çavuşları alkış ederler. Bu sırada mehter de çalmaya başlar. Kethüda bey etek öptükten sonra birinci tezkireci tarafında, kapıcılar kethüdası ikinci tezkireci tarafından, teşrifatçı kethüda beyin yanında, teşrifat halife ve kisedarları oralarda dururlar. Önce kethüda bey etek öptüğü zaman sadrazam ayağa kalkar ve oturur. (sayfa 58) Oturunca aşağıda yazılı olan bîrûn (211) hademeleri etek öper. Mutfak ve ahır takımına sıra geldiği zaman hil'at giydirilir. Bunlar böyle etek öperler. Bitiminde alay başçavuşu dua eder. Duadan sonra sadrazam gitmeye hazırlandığında alay çavuşları alkış ederler. Kethüda bey ve kapıcılar kethüdası koltuklarına girip divanhane kapısına gelindiğinde, sadrazam kethüda beye izin verir.

Kethüda bey gelip divanhanede birinci tezkirecinin durduğu taraftaki uzun sofaya konulan ihram (212) üzerine oturur. Bîrûn hademeleri eteğini öperler.

Sadrazam arz odasına geldiğinde hazinedar ağa, enderun ağaları, çuhadarlar ve mehterciler etek öperler. Kethüda bey divanhanedeki bayramlaşmadan sonra odasına

gider ve biraz dinlendikten sonra birinci ve ikinci tezkireci, mektupçu ve teşrifatçı ile birlikte adi destar, erkân kürk ya da ferace giymiş olarak şeyhülislâm ve vezirlerin bayramlarını kutlamaya giderler. Artık görevde bulunmayan vezirlere önce gidilir.

(BAYRAM GÜNÜ DİVANHANEDE SADRAZAMLA BAYRAMLAŞMA TÖRENİ)

Önce kethüda bey, sonra sırasıyla sadrazam kapıcılar kethüdası, selâm ağası, kapıcılar bölükbaşısı, vezir ağaları, vekilharç (213) ve mutfak takımı, mirahur, başsilahşör (214), sadrazam mehterbaşısı, çalıcı mehterbaşı (215), surnayî (216), alay başçavuşu, silahşör ağalar (sayfa 59), mataracı, tüfenkçi, şatırlar (217), divanhane imamı, divanhane müezzini, divanhaneci, kapı kethüdaları, delibaşı (218), tatar ağası, deliler, tatarlar ve alay çavuşları.

(Bayramın birinci günü sadrazam sarayı divanhanesinde hil'at giyenler)

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Sadrazam vekilharcı	Kuşaklık	1
Masraf kâtibi	Kuşaklık	1
Aşcıbaşı	Alâ	1
Birinci ve ikinci aşçı halifeleri (219)	Has sade	2
Ekmek kâtibi (220)	Alâ	1
Et kâtibi (221)	Alâ	1
Pazar kâtibi (222)	— — —	1
Vekilharç kâtibi	— — —	1
Kiler kâtibi	Alâ	1
Kilercibaşı	Alâ	1
Sofracıbaşı (223)	— — —	1
Çaşnigirbaşı (224)	Has sade	1
Akkâmbaşı (225)	Has sade	1
Sadrazam mirahuru	Kuşaklık	1
Başsilahşör	Alâ	1
Sadrazam çadır mehterbaşısı	— — —	1
Sadrazam tabıl ve alem mehterbaşısı (226) (Sayfa 60)	Alâ	1
Zurnacıbaşı (227)	Has sade	1
Alay başçavuşu	Alâ	1
Teşrifat halife ve kisedarı	Al'dan hil'at	1

(HASSA BOSTANCILARI BAYRAMLAŞMASI)

Hassa bostancıbaşı ağa eskiden beri âdet olduğu üzere bayramın dördüncü gecesi, güneş battıktan sonra selimî sarık ve bölüklü serasere samur kürk giyer, divan bisatlı

atına binip sadrazamın sarayına gider. Yolda kendisine başlarına külâh giymiş hasekiler önünce yürüyerek eşlik ederler. Saraya gelince çavuşbaşının binek taşında iner ve doğru arz odasına giderler. Bostancıbaşı ağa, haseki ağalar ve "yeşilli" denilen eskiler bayramlaşırlar. Bayramlaşmadan sonra ağa oturur, tatlı yenir, kahve içilir. Sadrazam, ağanın selimî sarığını ve kürkünü çıkartıp biraz sohbetten sonra buhur verilir. Ağa döneceği zaman hazineden kaftancıbaşı (228) eliyle hazırlanan serasere kaplı bölüklü samur kürk giydirilir. Ayrıca yedi donluk çuha (229), yedi donluk kumaş ve yüzyirmibeş kuruş hazine mührüyle mühürlü bir çıkı akçe (230) sadrazamın önüne konur. Gördükten sonra ağanın adamlarına teslim edilir.

(SADRAZAMLA BAYRAMLAŞMAK İÇİN DAVET OLUNACAK KİMSELER)

Vezirlere kethüda bey tarafından davetiye gönderilir. (sayfa 61)

(ŞEYHÜLİSLÂM, BAYRAMLAŞMAK ÜZERE SADRAZAMIN SARAYINA GELDİĞİ GÜN, ÇAVUŞBAŞI TARAFINDAN SAATLERİ BELİRTİLEREK GÖNDERİLECEK DAVETİYELER)

–İstanbul kadısına (müderrislere davetiye yazması için)
–Yeniçeri ağasına (ocak halkı ile)
–Cebecibaşı ağa (ocak halkı ile)
–Topçubaşı ağa (ocak halkı ile)
–Süratciler nazırı efendiye (231) (topçubaşı ağa ile birlikte)
–Tımarcıbaşı ağaya (ocak halkı ile)
–Kapıcılar kethüdası ağaya (töreni yönetmek üzere gümüş değneklerle (232) sadrazam sarayında hazır olması için)

–Sipah, silahdar ve dört bölük ağalarına (ocak halkı ile)

(OCAKLILAR GELDİĞİ GÜN GÖNDERİLECEK OLAN DAVETİYELER)

–Rumeli kazaskeri efendiye (müderrisler bayramlaşırken sadrazama tanıtması için)
–Anadolu kazaskeri efendiye.
–Defterdar efendiye (makam sahibi divan hocaları, eminler, nazırlar ve ağalarla birlikte)
–İkinci defterdar efendiye
–Üçüncü defterdar efendiye
–Tevkîî efendiye
–Defter emini efendiye
–Birinci ruznamçeci efendiye
–Birinci muhasebeci efendiye
–Mîr–i alem ağaya
–Başkapıcıbaşı ağaya (diğer kapı ağalarına haber vermesi için)
–Çakırcıbaşı ağaya (233)
–Şahincibaşı ağaya (234)
–Birinci mirahur ağaya (ocak halkı ile)
–Kapıcılar kethüdası ağaya (ocak halkı ile)

(sayfa 62) Valide sultan kethüdası ağaya, kethüda bey tarafından davetiye gönderilir.

(PADİŞAHLA BAYRAMLAŞMAK İÇİN, SAAT BELİRTİLEREK, ÇAVUŞBAŞI TARAFINDAN ARİFE GÜNÜ GÖNDERİLECEK OLAN DAVETİYELER)

–Kubbealtı vezirlerine (davetiyeleri kethüda bey tarafından gönderilir.)
–İstanbul kadısı efendiye (Rumeli ve Anadolu kazaskerleri, eyalet kadıları ve müderrislere davetiye göndermesi için, tahvil kaleminden davetiye yazılır

ve çavuşbaşı ağa tarafından divan çavuşlar ile gönderilir. Kazaskerler ve eyalet kadılarına saat belirtilmez.)

–Yeniçeri ağasına (ocak halkı ile)
–Cebecibaşı ağaya (ocak halkı ile)
–Topçubaşı ağaya (ocak halkı ile)
–Toparabacıbaşı ağaya (ocak halkı ile)
–Süratçiler nazırı efendiye (topçubaşı ağa ile birlikte)
–Mîr–i alem ağaya
–Başkapıcıbaşı ağaya (diğer kapı ağalarına haber vermesi için)
–Çakırcıbaşı ağaya
–Şahinci ağaya
–Defterdar efendiye (makam sahibi divan hocaları, eminler, nazırlar ve ağalarla birlikte)
–İkinci defterdar efendiye
–Üçüncü defterdar efendiye
–Tevkîî efendiye
–Defter emini efendiye
–Birinci ruznamçeci efendiye
–Birinci muhasebeci efendiye.
–Birinci mirahur ağaya (ocak halkı ile)
–İkinci mirahur ağaya
–Kapıcılar kethüdası ağaya (sayfa 63)

(KUŞLUK VAKTİ (235) PADİŞAHLA BAYRAMLAŞMA)

20 Aralık 1739 (236) tarihinde kuşluk vakti Ramazan ayının ilk günü bir gün önce olduğu tesbit edilince kaptan paşaya ve topçubaşı ağaya toplar atılması için, bostancılar kethüdasına da tellallar bağırtması için buyurultu (237) gönderildi. Ulemaya ve ocaklılara ve diğer bayramlaşacak olanlara davetiye yazmaya zaman olmadığından çavuşlar gönderilip sözlü olarak çağırıldı. Vezirlere, kethüda bey tarafından davetiye yazıldı. Sadrazam, padişa-

hın (238) sarayına gelip, doğru Orta Kapıya, selâm yerine vardı. Sonra diğerleriyle birlikte âdet gereğince padişahın önüne düşülüp Camiye gidildi. Hemen bayram namazı kılındı ve hutbe tamamlanacağı sırada öğle ezanı okunmaya başladı. Arkasından hemen öğle namazı da kılınıp, padişah alayla sarayına geldi. Eski düzen üzere kubbe–i hümayun altında sadrazamla, taht–ı hümayunda da padişahla bayramlaşıldı. Sonra sadrazam kubbe–i hümayuna geçip yemek yendi. Yeniçeriler de pilav ve zerde (239) yediler. Herkes evine döndü. Sadrazam da sarayına gidip, bayramlaşma ile ilgili diğer bütün törenler yerine getirildi.

(13 HAZİRAN 1789 TARİHİNDE (240) KUTLANAN RAMAZAN BAYRAMI)

Şevval ayının ilk günü tesbit edilip, duyurulması için bostancıbaşı ve kaptan paşa vekili olan tersane emini (241) efendiye toplar atılmak üzere buyrultu gönderildi. Padişahın ve sadrazamın (242) saraylarında mehterler çalındı. Gece toplar atılıp, selatin camilerinin minareleri kandillerle süslendi. Herkese duyuruldu. (sayfa 64)

(RAMAZAN BAYRAMININ ÜÇÜNCÜ GÜNÜ, İKİNDİDEN SONRA, MEHTER ÇALMA FASLI BİTİNCE SADRAZAMIN ÖNÜNDE VERİLMESİ GEREKEN HİL'ATLER)

23 Mayıs 1791 tarihindeki (243) Ramazan bayramına gelinceye dek hil'atler düzenli bir şekilde verilmeyip, gâh fazla gâh eksik verilmişti. 29 Temmuz 1791 tarihinde (244) kutlanan yine bu yılın Kurban Bayramında aşağıdaki şekilde hil'at verildi.

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Tabıl ve alem mehterbaşısı	— — —	1
Zurnacıbaşı vekili (245)	— — —	1
Alay başçavuşu	— — —	1
Mehterhane çavuşu	— — —	1

(BAYRAMLAŞANLARIN ELBİSELERİ VE ORTA KAPIDAKİ, ATTAN İNİLİP BİNİLEN YER)

Sadrazam, divan toplantısına gider gibi kallavî kavuk ve beyaz atlas üstlük giyer. Eğer sadrazamın yerine kaymakam paşa vekâlet ediyorsa yine divan toplantısına gider gibi kallavî kavuk ve kırmızı atlas üstlük giyer. Kubbe vezirleri divana gider gibi kallavî kavuz ve yeşil atlas üstlük giyerler. Şeyhülislâm örfî kavuk ve beyaz kürk, diğer ulema ve müderrisler örfî kavuk ve muvahhidî kürk, diğer ulema ve müderrisler örfı kavuk ve muvahhidî kürk kuşanırlar. Bunlardan sonra gelen devlet adamları ve ocaklıların hepsi divanî elbiselerini giyer. Bu giyimleriyle Orta Kapıdan girer ve yukarıda anlatıldığı düzen üzere bayramlaşırlar. Sadrazam ve ulema, padişah sarayına her gelişlerinde Orta Kapıda sağ taraftaki binek ,taşında, vezirler ve diğer devlet adamları ise sol yandaki has fırın tarafında olan binek taşında atlarına inip binerler. (sayfa 65)

(RAMAZAN BAYRAMINDA SADRAZAMIN, PADİŞAHA SUNDUĞU GELENEKSEL ARMAĞANLAR)

Ramazan'ın yirmi ikinci günü aşağıda belirtileceği üzere her türlü armağan sadrazamın sarayında sandıklara konur ve bir arabaya yüklenir (246). Sadrazamın göndereceği atlarla birlikte gitmek üzere, kethüda bey tarafından bir baş mükemmel at, kaptan paşa tarafından bir baş mü-

kemmel at, yeniçeri ağası tarafından iki baş at, defterdar tarafından bir baş at ve birer baş mükemmel beygir, bunların hepsi seher vakti sadrazamın sarayında hazır olur. Padişaha, darüssaade ağasına ve sarayın diğer bohça (247) verilmesi gereken kişilerine ait bohçalar arabaya yüklenir. Vezirlerin armağanları da bu arada arabalara konur. Bütün bunlar kapı önüne konup listeleri hazırlanır. Sadrazam gördükten sonra içeriye sorulup, belirlenen saatte kethüda bey adi destar ve erkân kürk ile atlı olarak, telhisci, teşrifatçı ve başçavuş önüne düşüp, sözü edilen atlar ve arabalar geriden gelerek saraya girilir. Orta Kapıda atlardan inilir ve doğru darüssaade ağasının divan odalarına gidilip oturulur. Hemen baltacılar kethüdası aracılığıyla sorulup sadrazamın armağanları arabadan çıkarılır. Eşya listeleri ile birlikte divan odalarına getirilir ve minder üzerine dizilir. Hazır olduğu haberi yine baltacılar kethüdası ağa ile darüssaade ağasına bildirilir. Ağa odanın diğer bir kapısından içeri girer. (sayfa 66) Bu sırada kethüda bey ayağa kalkıp etek öper. Kısa bir süre oturur ve armağanların listesini darüssaade ağasına teslim eder. Getirilen armağanları baltacılar ellerine alıp Kızlar Kapısı (248) yönüne giderken darüssaade ağası da geldiği kapıdan çıkarak önlerine düşer ve padişahın huzuruna giderler. Yine çıktıkları odaya dönüp aşağıda yazılı kürk ve hil'atleri giyerler.

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Kethüda bey	Bölüklü samur kürk	1
Telhisci ağa	— — —	1
Hazine kâtibi	— — —	1
Miftah ağası (249)	— — —	1
Rahvan ağası (250)	— — —	1
Mirahur	— — —	1
Başsilahşör	— — —	1
Karakulak	— — —	1
Çuhadar	— — —	1
Saray mehterbaşısı	— — —	1
Saraçbaşı (251)	— — —	1
Ahır kethüdası	— — —	1
Yedekçibaşı	— — —	1

Kethüda bey döndükten sonra kubbe vezirlerinin ve defterdarın armağanları sandıklardan çıkarılıp minder üstüne dizilir ve listeleri kethüdaları eliyle darüssaade ağasına teslim olunur. (sayfa 67)

Mısır, Bağdat, Basra, Sayda, Trablus ve Eflak'ın da armağanları kapı kethüdaları eliyle, keseler içinde darüssaade ağasına teslim edilir. Ayrıca bunların bir listesi verilir. Bu armağan ve paraları baltacılar elleriyle yukarıda sözünü ettiğimiz üzere padişaha sunarlar. Bu sırada vezirlerin kethüdaları ve kapı kethüdaları Kızlar Kapısı dışında bekler.

Darüssaade ağası içeriden çıkıp sözü edilen kapı yakınında bulunan uzun sofada oturur. Burada armağan getirenlere hil'at giydirir. Önce her defa telhisci ağaya, sonra kubbe vezirlerinin kethüdalarına ve hazine kâtibi, miftah ağası, başsilahşör, saraçbaşı ve yedekçibaşıya ve her defada sadrazam karakulağına, her kapı kethüdasına hil'atler giydirilir. Eflak ve Boğdan kapı kethüdalarından başka dört adet boyarlarına (252) ve sekiz adet adamlarına da hil'atler giydirilir. Bunları getiren saraçlara birer ikişer altın ve telhiscinin kendisine ve adamlarına otuzar kuruş iki armağan, karakulağa yirmibeş kuruş bir armağan verilir. Armağanlarını alanlar dönerler.

Boğdan voyvodası (253) armağanını Kurban bayramında verir. Armağan verenlerin listeleri kendilerinde saklı kalmakla bu listenin sonuna sadrazamın verdiği armağanların listesi eklenir.

Bu tören, padişahın fermanıyla onaylanmış defterden buraya kadar yazıldı. Armağan defteri yazılmamıştır.

(SADRAZAMIN SARAYINA ULÛFE İCMALİ (254) GETİRİLMESİ)

İşbu Salı günü ödenecek yeniçeri aylığının gerekli hesabını, âdet üzere yeniçeri efendisi ve diğerleri Pazar günü belirlenen saatte sadrazamın sarayına getirip, hepsi misafir odasında toplanırlar. Durum sadrazama bildirildiğinde (sayfa 68) her takım defterlerini yanına alıp, önce ye-

niçeri efendisi, sonra sırasıyla başmuhasebeci efendi, Anadolu muhasebecisi, süvari mukabelecisi efendi, küçük ruznamçe ve piyade mukabelecisi efendiler, yeniçeri halifeleri ve diğer halifeler arz odasına girerler. Etek öpüp defterlerini sadrazamın önüne koyarlar. Yeniçeri efendisi ile halifeler sadrazamın soluna, başmuhasebeci, Anadolu ve süvari küçük ruznamçecisi ve piyade mukabelecisi efendiler de sağına geçip otururlar. Bu sırada reisülküttap efendi gelir, etek öper ve defterleri alıp çıkar. İçerdekilere tatlı, kahve, şerbet ve buhur ikram edilir. Döneleceği zaman halifelerden başlayarak yeniden etek öpülür ve gidilir. Muhzır ağa ve kapı çavuşları ne önce ne de sonra etek öpmeyip, ayakkabıların çıkarıldığı yerde el bağlayıp ayakta dururlar. Bütün gelenler adi destar sarık, erkân kürk ve ferace ile bulunurlar. Buradan çıkanlar kethüda beye gelirler. Kethüda bey, mevsim gereği erkân kürk ve sof ferace ile bulunur. Teşrifatçı efendi, icmal geleceği günden iki gün önce, saat belirterek ilgili efendilere haber verir.

(SADRAZAMLIKTA, ULÛFE ÇIKARILMASI SIRASINDA, EĞER HIRİSTİYAN DEVLET ELÇİLERİNDEN BİRİ VARSA, YAPILACAK OLAN TÖREN)

Sadrazam, sabah namazını Bâb–ı Âli'de kılıp, haberci çavuş divan üyelerinin, sarayın "Bâb–ı Hümayun" denilen birinci kapısından girdikleri haberini getirince kallavî kavuk ve beyaz atlas üstülkle divan bisatlı atına binip yola çıkar. (sayfa 69) Çavuşbaşı ile elçi Alay Köşkünün altında beklerler. Sadrazam buraya geldiğinde çavuşbaşıya selâm verip doğru saraya gider. Orta Kapıya gelince atından iner. Üstlüğünün sağ yenini eline alıp iç kapıya geçer. Önce sol yanında bulunan sipah ve silahdar ağalara selâm verildikte duacı çavuş gür sesle selâm alır. Sonra sağ yanda bulunan yeniçeri çorbacı (255) ağalarına selâm verir. Geriye iltifat buyurup, kethüda bey Orta Kapıda yaklaşmasıyla onlara da selâm verir. Karşıda kapıcı-

başı ağalardan çavuşbaşı ağanın karşılama hizmetini yapacak ağa ile kapıcılar kethüdası ağa gümüş asâlarıyla beklerler. Onlara da selâm verince ağalar asâlarını yere vurarak sadrazamın önünde yürümeye başlarlar. Sadrazam ağır adımlarla ve iki yanına selâm vererek, birinci selâm taşına geldiği zaman bir adım kadar sağ yana döner, yeniçeri ağasına selâm verir. Duacı çavuş yine selâm alır. İkinci selâm taşına geldiği zaman yine biraz döner ve genel olarak yeniçerilere selâm verir. Duacı çavuş bu kez selâm almaz. Sonra iki yanda olanlara işaretle selâm verilerek divanhane önüne gelinir. Sadrazamdan önce divanhaneye gelip oturmakta olan kubbe vezirleri, kazaskerler, defterdar ve diğerlerine, dışarı çıkıp sadrazama selâm vermeleri için sakabaşı "–Buyur!" diye bağırır. Divanhane kapısı hizasına varıldıkta çavuşbaşı ile kapıcılar kethüdası taş direk yanında beklerler. Sadrazam ortalarından geçer ve kimseye iltifat buyurmadan doğru (sayfa 70) babüssaadeye yönelir. Selâm taşı hizasında kaldırım ortasında bulunan büyük yassı taş üzerine gelip babüssadeyi selâmladıkta duacı çavuş yine selam alır. Sol tarafa dönülüp hazine önünde duranlara, bürolarda çalışan görevlilere, hâcegâna ve beride duranlara selâm verilerek kubbe–i hümayuna döner. Bu sırada taş direk yanında duran kubbe vezirlerine de selâm verilince duacı çavuş selâm alır. Karşıda çavuşbaşı ağaya vekâlet eden ağa ile kapıcılar kethüdası ağalara selâm verilip kubbe–i hümayun önüne gelinir. Burada önce sağ yanda duran kazaskerlere selâm verilir, duacı çavuş selâm alır. Sonra sol yanda duran defterdarlar, tevkîî, defter emini ve teşrifatçı efendilere de selâm vererek kubbe–i hümayuna girer. İçeride makamına oturduktan sonra kubbe vezirlerine, kazaskerlere, defterdarlara ve nişancı efendiye rütbelerine göre iltifat buyurur. Eğer mevsim yaz ise sakabaşı helvahaneden (256) güzel kokulu şerbet, kış ise yine güzel kokulu macun getirir. Sadrazam biraz yedikten sonra taşra hazinedarbaşı (257) hazine kapısı mum mühürünü ve hayme mehterbaşısı (258) kubbe–i hümayun hazinesi mum mührünü getirirler. Sadrazam gördükten sonra divanhane önünde

"feth–i şerif" okunurken –eğer sadrazam isterse– hayme mehterbaşısı ağaya emir ve işaret verilip meydandan ekmek (259) ve reisülküttap mehterbaşısı pilav ve zerde getirip sadrazama, kubbe ve vezirlerine, kazaskerlere, defterdara (sayfa 71), nişancıya, ikinci ve üçüncü defterdarlara ve kubbe–i hümayun dışında bulunan reisülküttap efendiye sunarlar. Bir miktar yendikten sonra sadrazam ekmeğin, önünde tartılmasını buyurur. Başyazıcı pilav ve zerde defterini getirir, gözden geçirildikten sonra koyunlarına koyarlar ve teşrifatçı efendiye verirler. Askerin memnuniyetini göstermek için muhzır ağa tabakla akide şekeri getirir. Sadrazam ve diğer devlet adamları biraz alırlar.

Eski divanhane önünde "feth–i şerif" okunması tamamlanınca, sadrazam saraya girerken Orta Kapıda bekletilen elçinin içeriye alınması için haber gider. Çavuşbaşı ağa gümüş asâ ile, çavuşlar kâtibi ve emini bilinen giyimleriyle önüne düşüp, elçiyi Orta Kapıdan içeri alırlar. İlk selâm taşına gelince kul kethüdası ağa yeniçerileri selâmlar. Selâmı alan yeniçeriler yemek için koşarlar.

Elçinin adamları, darüssaade ağasının misafir odaları yakınına çekilen perde arkasına hazırlanan yemeklere giderler. Elçinin divanhaneye yaklaştığı teşrifatçı efendi aracılığıyla sadrazama haber verilir. O da divit odasına geçer. Kubbe–i hümayunun taş direkleri hizasında kapıcılar kethüdası ağa gümüş asâsıyla yürürken çavuşbaşı ağa ile karşılaşır ve birbirlerini selâmlarlar. Sonra elçinin önünce divanhane kapısına gelip içeri girerler. Elçi, nişancı efendinin alt yanına koyulan iskemleye oturur. Teşrifatçı efendi durumu sadrazama bildirince, sadrazam divit odasından divanhaneye gelip makamına oturur. Hemen çavuşbaşı ağa ve kapıcılar kethüdası ağa selâmlayıp taşra maslahatlıya (266) giderler. (sayfa 72) Elçiye divan tercümanı aracılığıyla hoş geldiniz denilir. Reisülküttap efendi telhis kesesini getirip sadrazamın önüne koyar. Dışarı çıktığı zaman çavuşbaşı ağa ile kapıcılar kethüdası ağa maslahatçının önüne düşüp içeri girerler. Divan kurulup memleket işlerinin görüşülmesi bitince hayme mehterba-

şısı ve kethüdası ve veznedarbaşı ellerine birer kese alıp divanhaneye girer, selâm verip keseleri sadrazamın önüne koyarlar. Veznedarlar ve hayme mehterleri keseleri kubbe–i hümayun kapısına doğru döşeyip, yarı yere gelince reisülküttap efendinin olduğu yerden divanhaneye girip aylık ödenmesini belirten telhisi sadrazamın önünde açar. Sadrazama sunduklarında, alıp bakar ve tekrar bağlamak için reisülküttap efendiye verir. Sadrazamın önünde bağlanıp, padişahın mührüyle mühürlenmesi için mührü reisülküttap efendiye verir. Bu sırada ayağa kalkılıp öpülür ve öyle verilir. Reisülküttap, telhisi mühürleyip, mührü sadrazama verdiği zaman yeniden ayağa kalkılıp öpülür. Bu sırada kapıcılar kethüdası ağa gümüş asâ ile divanhaneye gelir. Telhis, reisülküttapdan alınır, kapıcılar kethüdası ağa ile padişaha gönderilir. Ulûfe keseleri tamamen döşendiğinde, bir tanesi sadrazamın önünde akçe tahtası (261) üstüne dökülür. Hayme mehterbaşısı ağa önce sadrazama, kubbe vezirlerine, kazaskerlere, defterlara, nişancıya gösterip tekrar kesesine koyar. Ruznamçeci efendiye (sayfa 73) mühürletip yine yerine koyar. Bu sırada telhis, hatt–ı hümayun ile birlikte babüssaadeden çıkar. Çavuşbaşı ağa babüssaadenin selâm yeri olan yassı taşın üzerinde karşılar. Önünce gelirken sadrazam, divanhane kapısına bir kaç adım kala o da karşılar. Kapıcılar kethüdası ağa hatt–ı hümayunu öpüp başına koyar ve sadrazama verir. O da öpüp başına koyar ve iki yana selâm vererek makamına oturmadan önce reisülküttap efendi gelir, sadrazamın önünde durur. Sadrazam hatt–ı humayunun mührünü koparıp mumu, kordelayı ve zarfı reisülküttaba teslim eder. O da öpüp başına koyar ve koynuna sokar. Sadrazam telhisi açıp hatt–ı hümayunu öptükten sonra okur, büküp, koynuna koyup oturur. Reisülküttap etek öpüp gider. Muhzır ağa, sadrazamın işareti üzerine ocaklıya haber verir. Yeniçeri efendisi ile kul kethüdası ağalar kubbe–i hümayun kapısından içeri girip sadrazamın eteğini öptüklerinde, sadrazam ayağa kalkar. Bu iki ağa geriye çekilip, kubbe–i hümayun içinde bulunan divan hocaları tarafında olan kapının yanında arkalarını duvara verir ve yüzleri

sadrazama dönük olarak ayakta dururlar. O zaman birinci ruznamçeci elinde dağıtım defteriyle divan hocaları tarafında olan kapının önüne gelir. Defter gereğince okur. Yeniçerilerin aylıkları verilip bittiği zaman yeniden yeniçeri efendisi ve kul kethüdası gelip etek öperler. Sadrazam ayağa kalkar Diğer ocak kâtipleri ve kethüdaları da rütbelerine göre böylece aylıklarını alırlar. Derecelerine göre sadrazam ayağa kalkar. (sayfa 74)

Aylık dağıtma işi tamamlanınca teşrifatçı efendi ruznamçe defterinin gereğini okur ve ruznamçeci efendi ile diğerlerine hil'at giydirilip, etek öptürülür. Maliye tezkirecisi efendiye dek sadrazam ayağa kalkar.

Çavuşbaşı ile kapıcılar kethüdası ağalar yemeğin önünce kubbe–i hümayuna girer ve selâm verirler. Siniler kurulunca yerlerine yemek yemeye giderler. Yemek başlayınca yalnız elçi sadrazamın sofrasında oturur. Elçinin adamları kaptan paşa, defterdar ve nişancının sofralarında otururlar. Yemek yenirken sadrazama şerbet verilir. İçtiği zaman kubbe vezirleri ve kazaskerler eğilerek selâm verirler. Bu kez onlar şerbet içtiklerinde sadrazam, afiyet olsun anlamında selâm verir.

Yemekten önce elçinin getirdiği armağanları teşrifatçı defter eder. Armağanlar defteriyle birlikte pişkeşci ağaya (262) teslim edilir, kapıcılar alır ve babüssaade önünde dururlar.

Yemek tamamlanınca sadrazam ve diğerlerine teşrifatçı efendi gülsuyu ve mutfak emini buhur verir. Hayme mehterbaşısı ile vekilharç ise elçiye gülsuyu ve buhur verirler.

Teşrifatçı, sadrazamdan izin alarak elçiye eski divanhane önüne götürür. Burada elçiye ve adamlarına derecelerine göre ve ruznamçe defterinde yazılı olduğu üzere kürk ve hil'atler giydirir ve bekletir.

Bu sırada yeniçeri ağası âdet üzere babüssaadeye gelir, kapıcıbaşıların oturduğu uzun sofaya oturup, padişahın arz odasına gelmesini bekler. Padişah gelince önce yeniçeri ağası arza girer. Çıktığında yine eski yerine gider, oturur. Ağa babası (263) işaret edince (sayfa 75) çavuş-

başı ile kapıcılar kethüdası kubbe–i hümayun kapısının dışında asâlarını yere vurarak kazaskerlerin de arza girmelerini belirtirler. Divanhane kapısından çıkarken selâm vermek için geriye dönmeden önce sadrazam ve diğerleri hepsi birden ayağa kalkarlar. Kazaskerler beri dönüp yere kadar eğildiklerinde sadrazam bu selâma karşılık verir. Kazaskerler giderken ayağa kalkılmaz. Onlar da arzdan çıkınca beklerler. Çavuşbaşı ile kapıcılar kethüdası kubbe–i hümayun kapısı önünde tekrar asâlarını yere vururlar. Bu kez sadrazam kalkar ve kürkünün sağ yenini eline alıp, iki yanına selâm vererek babüssaadeye yönelir. Arkasından kubbe vezirleri, defterdar ve diğer devlet adamları içinde arza girmesi gereken varsa hepsi birlikte girerler. Babüssaadeye geldiklerinde kazaskerlerle karşılaşırlar. Kazaskerler selâm verir doğru dışarı çıkarlar. Babüssaadede sadrazama, iç hazinedarbaşı eliyle serasere kürk giydirilir. Defterdara da hil'at giydirilir. Başka arza girecek kimse var ise babüssaade dışında hil'at giydirilir. Defterdardan başka arza girecek kimseler arz kapısının iç tarafında yer öpüp dönerler. Defterdar, padişahın önünde ulûfe defterini okur ve yer öpüp çıkar. Ancak kubbe vezirleri padişahın huzurunda kalır. Bu sırada elçinin arza girmesine padişahın izin verdiğini babüssaade ağası bildirir. Elçi ve elçinin arza girecek adamlarından her birini ikişer (sayfa 76) kapıcıbaşı aralarına alıp, divan tercümanı yalnızca olmak üzere böylece arza girerler. Elçinin armağanları, kendisi arza girdiği zaman, babüssaade'de ellerinde taşıyıp, pişkeşci ağa önlerine düşerek arz odası kapısını dolaşıp hazinedarbaşı ağaya teslim ederler. Elçi dışarı çıkınca beklemeyip divan–ı hümayun önünden doğru Orta Kapı dışında atına biner. Harcî fırın (264) önünde divan erbabı bekletilip kubbe vezirleri de çıkıp, yeniçeri ağasının üst yanında otururlar. Sonra sadrazam arzdan çıkınca vezirlere, yeniçeri ağasına kapıcıbaşılara ve diğerlerine selâm vererek kubbe–i hümayuna gelir. Kubbe vezirleri de ardı sıra gelir. Divanhane dışında reisülküttap efendi oturduğu tahta önünde, defter emini beri tarafta selâma dururlar. Kubbe–i hümayuna girildiği sırada bunlar da arkasından girip defterdar yanında durur. Sadrazam makamına geçip ayak-

ta bekler. Önce kubbe vezirleri, sonra sırasıyla defterdar, reisülküttap, divan hocaları, mîr–i alem ağa, kapıcıbaşı ağalar, sipah, silahdar, dört bölük ağaları ve bunların ocaklıları, çavuşbaşı ağa ve ocaklısı, kahveciler kethüdası ağa ve ocak halkı ve bitişe işaret olmak üzere teşrifatçı efendi etek öperler. Sonra sadrazama verilen kürkü teşrifatçı arkasından alır ve hazinedarbaşı ağa babasına teslim eder. Çavuşbaşı ağa ruznamçe kesesi, maliye defterhanesi, hazine ve defterhanenin mühürlenmesi için padişahın mührünü almak üzere sadrazamın(sayfa 77) huzuruna gelir. Sadrazam padişahın mührünü teslim ederken ayağa kalkar, kesesinden çıkarır, saygıyla öpüp başına kor ve çavuşbaşı ağaya teslim eder. O da sadrazamı selamlayıp çıkar ve gerekli işlemi yaptıktan sonra kubbe–i hümayun kapısından hızla girer. Mührü alırken sadrazam yine ayağa kalkar, bir basamak aşağı iner, mührü öpüp başına koyar, sonra koynuna yerleştirip yerine oturur. Bu sırada eğer isterse divit odasına geçip orada dinlenir. Divanda bulunanların hepsi çıkıp, kapıcıbaşı ağalar yarı yola ulaştıklarında tekrar divanhaneye gelip yerine oturur. Çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası birlikte kubbe–i hümayun kapısının dışında asâlarını yere vurduklarında sadrazam yine üst kürkünün sağ yenini elini alıp hareket eder. Vezirler, birinci, ikinci ve üçüncü defterdarlar ve nişancıya selâm vererek kubbe–i hümayundan dışarı çıkar. Babüssaadeye yönelip selâm taşı yerine gelince önceki gibi selâmladıktan sonra yine sol yana dönüp divan hocaları ve diğerlerine selâm verir. Kubbe–i hümayun önünde birinci, ikinci ve üçüncü defterdarlar, reisülküttap, nişancı, defter emini ve teşrifatçı efendilere de selam verir. Çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası ağalar selâm verip sadrazamın önüne düşer ve yavaş yavaş gidilip Orta Kapıdan dışarı çıkılır. Burada atına biner ve sarayın birinci kapısı olan Bâb–ı hümayundan çıkar. Kubbe vezirlerini selâmlayıp kendi sarayına gider. Sadrazam gelince, elçi harcı fırın önünde bekletilir. Elçiler dönüşlerinde çavuşbaşı ağa ile gitmek âdet değildir. (sayfa 78) Çavuşlar kâtibi efendi ve emini ağa götürürler.

(Ulûfe çıkarıldığı zaman Divan–ı Hümayunda sadrazamın önünde giyilen hil'atler)

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Birinci ruznamçeci	Hasülhas	1
Başbakıkulu ağa	Hasülhas	1
Maliye tezkireci efendi	Hasülhas	1
Sergi nazırı efendi (265)	Alâ	1
Cizye başbakıkulu ağa	Alâ	1
Birinci ruznamçeci başhalifesi efendi	Kuşaklık	1
Ruznamçe kisedarı efendi	Alâ	1
Zimmet halifesi efendi (266)	Alâ	1
Sergi halifesi efendi	Alâ	1
Dışhazine hazinedarbaşı ağası (267) (sayfa 79)	Kuşaklık	1
Çadır mehterbaşısı ağa	Kuşaklık	1
Çadır mehter kethüdası	– – –	1
Çadır mehter kâtibi	– – –	1
Veznedarbaşı ağa	Alâ	1
Derici–i divan–ı hümayun (268)	Alâ	1
İçhazine hazinedarbaşı ağası (269)	Alâ	1
Dışhazine hazinedar bölükbaşısı (270)	Alâ	1
Teşrifatçı efendi	Kuşaklık	1

(ELÇİLERİN DİVAN–I HÜMAYUNDA MEKTUP VERMELERİ TÖRENİ)

Gerek Müslüman hükümdarlardan, gerekse Hıristiyan devletlerden elçiler mektup getirdiği zaman, gelen mektup eğer divan–ı hümayunda verilecekse divan gününde elçi arz odasında padişahın huzuruna alınır. Konuşmasını bitirince elçinin elindeki mektubu mîr–i alem ağa alıp sırayla duran vezirlere götürüp verir. Onlar da birbirlerine devrederek sadrazama ulaştırırlar. Sadrazam mektubu padişahın tahtındaki minder üzerine koyar. Padişah okunmasını mı ister, yoksa işaret mi buyurur, duruma göre sadrazam (sayfa 80) divan tercümanı aracılığıyla elçiye anlattıktan sonra dışarı gönderilir.

(ELÇİLERE DİVAN–I HÜMAYUNDA MEKTUP VERME TÖRENİ)

Gerek Müslüman hükümdarlardan ve gerekse Hıristiyan devletlerden gelen elçilere padişahın mektubu divanda teslim edilecekse, divan günü elçi arz odasına alınır. Burada padişah bir konuşma yaptıktan sonra, sadrazam, padişahın sağ yanında duran yastık üzerindeki padişahın mektubunu alıp, öpüp başına koyduktan sonra yanında duran vezire verir. Vezirler elden ele dolaştırır ve en sonda bulunan mîr–i alem ağaya verir. Ağa da elçiye teslim eder. Vezirler ve mîr–i alem ağa elden ele dolaştırırken her biri aldığında öpüp başına koyar ve ondan sonra yanındakine verir. Elçi de padişahın mektubunu aldığı zaman öper ve elinin üzerine alıp öylece Babüssaadeden çıkar. Orta Kapıya geldiğinde başkâtibine teslim eder.

(ÇAVUŞBAŞI VE KAPICILAR KETHÜDASI AĞALAR DİVANA GELECEK OLAN KİŞİLERİ ŞU TÖRENLE KARŞILARLAR)

Divan günü çavuşbaşı ağa ile kapıcılar kethüdası ağa karşılanması gereken divan üyelerini Orta Kapıdan içeri-

de bulunan hamamdan (271) uzakça bir yerde karşılarlar. Defterdar ve reisülküttap efendiler Orta Kapıdan girdiklerinde, ağalar karşılama yerinde selâmlayıp gümüş asâlarını yere vurarak birinci selâm taşına gelince durur, efendileri selâmlar ve geri Orta Kapıya dönerler. Kazaskerler ise yukarıda anlatılan tören üzere karşılanır ikinci selâm taşına kadar götürülür. Bundan sonra divana kubbe yezirleri gelir. Vezirler, Kubbe–i hümayun kapısına dönülecek taş direk hizasına dek (sayfa 81) götürülür. Burada Babüssaadeyi selâmladıktan sonra dönüp kendilerini getiren ağaları da selâmlarlar. Ağalar, vezirlerin selâmlarına karşılık verdikten sonra yine Orta Kapıya dönerler. En son sadrazam gelir. Kubbe–i hümayun önündeki taş direğe kadar götürüp orada ağalar durur. Sadrazam, Babüssaadeyi selâmladıktan sonra ağalara da selam verir. Çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası ağalar da sadrazamın selâmına karşılık verirler.

Sadrazam ve diğer Divan üyeleri Kubbe–i hümayuna girerler. Ağalar da asâlarıyla birlikte girer, sadrazam makamına oturduğu zaman selâmlayıp, Kubbe–i hümayun dışında kendilerine mahsus olan mastabalara (272) oturup dinlenirler. Sadrazam gelirken selâm taşlarında selâm verdiği zaman, ağalar da sadrazama karşı dönüp dururlar.

(SADRAZAMIN DİVAN–I HÜMAYUNA GELİŞ TÖRENİ VE BU TÖREN SIRASINDA KETHÜDA BEY'İN YAPMASI GEREKEN İŞLER)

Sadrazam, Divan–ı hümayuna gelirken kethüda bey binek taşına dek koluna girer. Atına bindiği zaman divan çavuşları alkışlarlar. Önce deli ve gönüllüler yaya, arkalarında bunların ağaları özel giysileriyle atlı olarak yürür. Bundan sonrakiler sırasıyla şunlardır; Mücevveze sarık ve mevsim gereği erkân kürk veya sof ferace giymiş olarak kılavuz çavuş, mücevveze sarık ve çuha feraceleriyle divan çavuşları, mücevveze sarık ve mevsim gereği erkân yahut sof ferace ile duacı çavuş ve alay başçavuşu, mücev-

veze sarık ve mevsim gereği erkân veya sof feraceleriyle çavuşlar kâtibi ve emini ağalar, (sayfa 82) kapıcılar kethüdası ve selâm ağası da mücevveze sarık ve mevsim gereği erkân veya sof feraceleriyle, nihayet şatırlar (273) divanı elbiseleriyle, sadrazamın sağ yanında ve yaya olarak muhzır ağa balıkçıl tüylü sarık ve mevsim gereği erkân samur kürk veya çuha ferace giymiş olarak, solda ise külâh ve al çuha dolama (275) ve serasere kuşak ile bostancılar odabaşısı, bunların arkasında muhzır ağa erleri keçeleriyle, mirahur ağa mücevveze sarık ve mevsim gereği erkân yahut sof ferace giymiş olarak yürür. Mirahur ağa divan bisatlı ata biner. Yine divan bisatlı ata binmiş ve yeşil atlas üstlük, selimî sarık giymiş olarak kethüda bey, sadrazam ağaları mücevveze sarık ve mevsim gereği erkân kürk veya sof ferace ile ve bunların yanında yedekçiler (276) yürüyüp bu düzen ile sarayın birinci kapısından girilir.

Harcî fırın önü geçildiğinde kethüda bey fırın tarafına doğru kaldırımdan sapıp biraz hızlanır. Sonra atından iner, sadrazamın önünde selâm verip yaya olarak Orta Kapıya kadar yürür. Kapıya doğru yürünürken sol yanda olan binek taşına sadrazam ineceği sırada kethüda bey bir kez daha selâmlar, indikten sonra da koluna girer. İçeriye kapıya dek koltuğunda yürür, kapı eşiğine gelince kethüda bey durur. Burada sadrazam geriye iltifat buyurduğunda kethüda bey selâmlayıp döner. Geldikleri gibi atına biner ve Divanda hizmeti olmayan sadrazamın maiyeti ile birlikte sadrazamın sarayına dönerler. Kendi dairelerinde olan binek taşına iner ve Divanhanede selâm verdiklerinde alay Başçavuşu gür bir sesle selâm alır. (sayfa 83) Törene katılanlar bir süre sonra tekrar Topkapı Sarayına dönerler. Vezir ağaları, sadrazam sarayı divanhanesinde yemek yedikten sonra onlar da Topkapı sarayına giderler.

(DİVAN GÜNLERİNDE ÜYELERİN TOPKAPI SARAYINA GİRİŞLERİNDE YAPILAN TÖREN Kİ BU KISIM TEŞRİFAT EVRAKINDA BULUNUP BURAYA YAZILDI)

Divan günü üyeler sabah namazını kılınca (277) önce yeniçeri erleri arkalarını Bab–ı hümayuna verip sıra sıra dizilir ve yüzlerini meydana doğru dönerler. Bunların önüne bir sıra yazıcılar dizilir. Ağa, Sebil'in (278) alt yanına, onun da alt tarafına ruznamçe, başmuhasebe ve diğer hâcegân, köşedeki bakkala (279) doğru arkalarında dükkânlar hizasında cebeci çorbacıları, karşı tarafta Meyit Kapısı (28) sırasında kapıcıbaşı ağalar, İmaret Pencereleri (281) hizasına dek arkalarında ve üst taraflarında yeniçeri ocağı ilerigelenleri ve onların arkasında defterdar, reisülküttap, ikinci ve üçüncü defterdarlar, nişancı, defter emini efendiler, başbakıkulu ağa dizilir. Padişahın camiye girdiği kapı karşısına sipah ve silahdar çavuşları, İmaret–i Âmire Kapısı hizasında sipah ve silâhdar çavuşları, İmaret–i Âmire Kapısı hizasında sipah ve silahdar ağaları ve kethüdaları, cebecibaşı ağa ve cebeci kethüdaları ve çavuşları, Sarayın Birinci Kapısının köşesinde kazaskerler hazır olur. Ocak duacısı gelip yeniçeri ağasının durduğu yerin önünde küçük taş üzerine çıkar dua eder. Dua bitince kapı açılır. Önce yeniçeri erleri ve yazıcıları ve solak piyadeleri (282), cebeci kollukçuları (283), cebeci kethüdaları, cebecibaşı ağa, sonra yeniçeri ocak ağaları, sipah ve silahdar çavuşları ve ağaları (sayfa 84), kapıcıbaşı ağalar, divan hocaları, cebeci çorbacıları, defter emini, nişancı, reisülküttap, defterdar, cebeci erleri, topçu erleri, arabacı erleri, yeniçeri ağası ve kazasker efendiler saraya girerler.

(PADİŞAH TARAFINDAN ONAYLANMIŞ DEFTERDE DİVAN–I HÜMAYUN KANUNLARIYLA İLGİLİ YAZILMIŞ BULUNAN MAKALELERDEN ÇIKARILAN TÖRENLER)

Divan günlerinde erkence kılınan sabah namazından sonra ocak ve bölük ağaları ve diğer Divan üyeleri Topkapı Sarayı Birinci Kapısının önüne gelip eskiden beri yapılageldiği üzere dizilirler. Herkesden sonra kubbe vezirleri gelir. Her gelen veziri selâmlarken yeniçeri ağası atını biraz ileri sürer. Saygıyla selâm aldıktan sonra geri dönüp yerinde durur. Sarayın birinci kapısı açılıp düzen içinde içeri girildiğinde defterdarla reisülküttap ikisi birden gelirler. Gelişde ve gidişde Babüssaadeyi selâmlarlar. Defterdar gelmemişse, reisülküttap, ikinci defterdarı, o da gelmemişse üçüncü defterdarı sol yanına alıp Babüssaadeyi öylece selâmlarlar. Eğer defterdarlardan hiç biri gelmemişse, reisülküttap, ikinci defterdarı, o da gelmemişse üçüncü defterdarı sol yanına alıp Babüssaadeyi öylece selâmlarlar. Eğer defterdarlardan hiç biri gelmemişse yalnızca selâmlar. Keza defterdar efendi de böylece hareket eder. Eğer kubbe vezirleri varsa defterdar, Babüssaadeyi selâmladıktan sonra Kubbe–i hümayuna girmeyip reisülküttap efendi tahtasının (284) karşısında ikinci ve üçüncü defterdarları, nişancıyı ve vezirleri selâmlar. Vezirler ve kazaskerler Kubbe–i hümayuna girdiklerinde arkalarından defterdarlar ve reisülküttap efendiler de girer ve yerlerinde otururlar. Eğer defterdar vezir rütbesinde ise reisülküttap sözünü ettiğimiz kapıyı yalnızca selâmlar (sayfa 85). Vezir rütbesinde olan defterdar, sadrazam gelirken onu vezirlerle birlikte selâmlar ve diğer kubbe vezirleri gibi hareket eder. Ancak Kubbe–i hümayunda vezirler sırasına değil kendi yerine oturur. Nişancı da vezir rütbesinde ise onlar da böyle davranır. Nişancılar Rumeli ve Anadolu payelisi (285) de olsalar yine anlatıldığı üzere hareket ederler. Reisülküttap göreve gelmediği gün telhis kesesini birinci tezkireci, sadrazamın yanına getirir. Rumeli ve Anadolu kazaskerleri Divana birlikte gelirler. Babüssaade-

yi selâmladıktan sonra kubbe veziri varsa reisülküttap efendinin tahtası önüne koyulan iskemleye oturur ve vezirleri beklerler. Vezirler gelip Kubbe-i hümayuna girdiklerinde artlarınca kazaskerler de girer. Eğer gelecek vezir yoksa Babüssaadeyi selâmladıktan sonra doğru Kubbe-i hümayuna girerler. Sadrazamın geldiğini sakabaşı "-Buyur!" diye bağırarak belirtir. Bunun üzerine Kubbe-i hümayunda bulunanlar dışarı çıkar, reisülküttap efendinin tahtası önünde selâmlayıp vezirlerin arkasından Kubbe-i hümayuna girerler. Divan toplantısı bitince yine ikisi birden Babüssaadeyi selâmlayıp dışarı giderler. Kazaskerlerden biri gelmemişse diğeri yalnızca selâmlar. Vezirlerin Birinci Kapıdan içeri girişlerinde eskisi sağda ve yenisi solda ikişer ikişer atbaşı birlikte giderler. Sonra eskiler biraz ilerlerler ve Orta Kapıdan girdiklerinde hangisi eski ise hepsininin önüne düşüp diğerleri de belli düzen içinde birbiri ardınca giderler. Böylece Kubbe-i Hümayun önüne vardıklarında taş direk önünden hazine tarafına doğru yine sırayla dizilirler. (sayfa 86) Önlerinde giden vezir durmayıp hemen yalnızca doğru Babüssaadeye gidip selâm taşına vardığında adı geçen kapıyı sadrazam gibi selâmladıktan sonra dönüp diğerlerini de selâmlar ve herkesin önünde Kubbe-i Hümayuna girer. Eğer kubbe vezirleri varsa yalnız gelip Babüssaadeyi yalnız selâmlar ve Kubbe-i Hümayunda yerlerinde oturduklarında mevsim yaz ise sakabaşı Hassa Helvahanesinden (286) buzlu şerbet, kış ise macunlar getirirler. Önce kubbe vezirlerine sonra diğerlerine usulünce ikram edilir. Sadrazamın geldiğini sakabaşı "-Buyur!" diye bağırarak duyurur. Bunun üzerine Kubbealtında bulunanlar dışarı çıkarlar. Biraz ileriye varıp sağ yanda bulunan taş direk önünden hâcegân tarafına doğru seddin dışında sırasıyla dizilerek selâma dururlar. Sadrazam Babüssaadeyi selâmladıktan sonra orada bulunanları da selâmlayıp Kubbealtına girer. Vezirler de ardınca girerler. Sadrazamın oturuşuna göre vezirler sağ yanına otururlar. Fakat vezirlerden biri defterdar veya nişancı ise yukarıda belirttiğimiz üzere vezirlerin sırasında oturmayıp kendi yerine geçer.

Eski Divanhanede Feth–i Şerif okunması tamamlanınca kapıcılar kethüdası galebe divanı (287) ise kul kethüdası ağa (288) tarafına, değil ise yeniçerilerin bulunduğu yana yönelip selâm verir. Hemen yeniçeriler topluca koşup çorbalarını alırlar.

Divan toplanacağı zamanlar divitdar efendi sadrazamın önüne divit makraması (289), yanlarına divit koyar. Ayrıca yeni Müslüman olanlara ve fakirlere vermek için de bir kumaş kese içinde çil akçe (290) koyardı. (sayfa 87)

Çavuşbaşı, kapıcılar kethüdası, tezkireciler ve çavuşlar davası olan vatandaşın önüne düşüp doğru Kubbe–i Hümayuna girip sadrazamın önüne gelip iki yana sırayla dizilirler. Muhzır ağa, bostancılar odabaşısı ve kethüdaları, subaşı (291), asesbaşı (292) ve gerekli herkes orada hazır olurlar. Sadrazam davaları dinlemeye başlar. İki yanında sırayla dilekçeler okunur. Yasalar neyi gerektiriyorsa davaları ona göre görür. Düşmanları barıştırıp, anlaşmazlıkları çözer. Eğer gerekirse had, tazir ve siyaset (293) cezalarını uygular. Göreve yeni başlayacak memurları da yerine göre tayin eder. Rumeli kazaskeri de kendisine havale edilen davaları dinler. Bu sırada eğer padişahın yazılı emirleri varsa nişancı gibi vezirler de tuğra çekerler. Defterdar da bu işe yardımcı olur. Davalılar tamamlandıktan sonra çavuşbaşı asâsını kaldırır. Bu işaret üzerine çavuşlar ve diğer hizmetlilerin hepsi Divanhaneden dışarı çıkarlar.

Yemek geleceği zaman çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası ağalar yemeğin önünce yine içeriye girerler. Saray Mutfağı hizasında birlikte selâm verip siniler kuruluncaya dek dururlar. Sonra bu iki ağa kendi yerlerine yemek yemeye giderler.

Yemekten önce sakabaşı önce sadrazama sonra diğer kubbe vezirlerine ve nişancıya, sakalar kethüdası ise kazaskerlere ve defterdarlara makrama verir legen ve ibrik tutarlar.

Üç yerde sini kurulur. Biri sadrazamın önünde, diğeri kubbe vezirlerinin önünde, üçüncüsü de kazaskerlerin önlerinde. Nişancı ile "başdefterdar" da denilen birinci def-

terdar iskemlelerde oturup (sayfa 88) sadrazamla birlikte yemek yerler. Bu son iki kişi vezir rütbesinde olsalar da yine sadrazamın sofrasında yemek yerler. Eğer vezirlerin sofrası çok kalabalık olursa ikinci vezir, sadrazamın sofrasında yemek yer. İkinci ve üçüncü defterdarlar. İskemlelerde oturup kubbe vezirlerinin sofrasında yemek yerler. Eğer yalnız kaptan paşa varsa, ister vezir rütbesinde olsun ister olmasın, ikinci ve üçüncü defterdarlar onun sofrasında otururlar. Kaptan paşa olmadığı zamanlar, kazaskerlerin sofrasına otururlar. Kazaskerlerin sofrasına ancak bunlar oturur. Eğer Kubbealtına gelmesi gereken elçilerden biri varsa yalnız elçi sadrazamın sofrasında oturtulur. Elçinin yanında yemeğe gelecek adamları varsa o zaman defterdara başka, nişancıya başka sofra kurulur. Elçinin adamlarından, duruma göre, ikişer üçer veya daha fazlası bu sofralara oturtulur. Gerekirse kaptan paşanın sofrasına da otururlar. Kazaskerlerin sofrasına misafirlerden hiç biri kesinlikle oturamaz. Eğer elçinin daha fazla adamları varsa bir kısmı eski Divanhanede ihtiyaca göre kurulan sofralarda, kalanı Kızlar Kapısı (294) semtinde bulunan mermer direkler arasında yemek yerler.

Sadrazamın ve diğer vezirlerin sinilerini çaşnigir ağalar (295) kurarlar. Kazaskerlerin sinisini kendi muhzırbaşıları kurar. Yemek tamam oluncaya dek mehterbaşı, ekmekçibaşı (296), Saray Mutfağı emini ve vekilharç sadrazamın karşısında el bağlayıp dururlar. Yemekten sonra selâmlayıp giderler. Bu arada sakalar, kürdan (297), havlu, leğen ve ibrik hizmetini görürler.

Yemekten sonra kubbe vezirleri ve diğer yemekte bulunanlara teşrifatçı gülsuyu, mutfak emini buhur getirir. Önce sadrazama, sonra kubbe vezirlerine, kazaskerlere, defterdarlara, nişancıya ve reisülküttap efendilere verirlerken (sayfa 89) elçiye de hassa çadır mehterbaşısı gülsuyu, Saray Mutfağı vekilharcı buhur verir.

Kısa bir dinlenmeden sonra teşrifatçı, elçiyi kaldırıp Hazine önüne getirdiğinde durumuna göre hil'at veya kürk giydirilir. Adamlarına ise ruznamçe defterinde ne yazıyorsa ona göre hil'atler giydirilir.

Elçi ve adamları, vezirler ve diğer devlet adamlarının arza girmelerini seyretmek için eski Divanhane önünde bekletilirler. Arza girip çıkanlar gerek sadrazam ve kubbe vezirleri ve gerek diğerleri, her kim olursa olsun, kürkünü ve hil'atini arza giderken Babüssaadede giyip dönüşte yine aynı kapıda çıkarırlar. Yeniçeri ağası hil'atini beklediği yerde giyer öylece gelir. Arzdan çıkınca o da yine Babüssaadede çıkarır. Sadrazam kürkünü Babüssaadede çıkarmayıp, Kubbe–i Hümayuna onunla gelir. Etek öptükten sonra teşrifatçı olanlar arkasından alıp mehterbaşıya teslim ederler.

Yeniçerilere aylık dağıtıldığı günler dışında arza girmek böyle olur. Fakat bu usule uymayanlar da görülmüştür. Sözgelişi sadrazamlar kürk giymez defterdarlar arza girmezler. Eğer bu iki kişi ilk kez göreve başlıyorsa ancak o zaman kürk giyer ve arza gidebilirler. Yeniçeri ağası, kazaskerler, kubbe vezirleri arz olduğu zaman mutlaka girerler. Ancak bunlara kürk ve hil'at giydirilmesi yine ilk kez göreve başlıyorlarsa mümkündür. Kazaskerlere hiç bir arzda kürk ve hil'at gibi şeyler giydirilmez.

Divan dağılacağı zaman önce yeniçeri ağası, sonra (sayfa 90) kapıcıbaşılar ve bölük ağaları yavaş yavaş çıkarlar. Bunlar saray kapısından çıkıp gittikleri sırada kazaskerler, arz olmayan divanlarda Kubbealtında olacaklarından, çavuşbaşı ile kapıcılar kethüdası Divanhane kapısında selâmlayıp bildirirler. Bunun üzerine kazaskerler de kalkarlar. Divanhane kapısına vardıklarında dönüp kubbe vezirlerini selâmlarlar. Sonra Babüssaade tarafını selâmlayıp giderler. Vezirler ve nişancı sağ yandaki yerlerinden inip iki tarafta selam için dizilip el kavuşturup beklerler. Sadrazam önce vezirleri ve nişancıyı, sonra defterdarları selâmlar ve Divanhaneden çıkar. Arkasından vezirler de birbiri peşi sıra usulünce selâmlayıp çıkarlar. Sadrazam, Babüssaade tarafına selâm verdiği sırada, vezirler ilerleyip biraz hızlıca yürüyüp Orta Kapıdan çıkar ve atlarına binerler. Saray Kapısından çıkınca her vezirin selam yeri nerede ise orada beklerler. Sadrazam gelip bunlara selâm verince, selâm çavuşu selâm alır. Sonra herkes evlerine giderler. Vezirler

birbirlerinden ayrıldıklarında sadrazamın selamına durdukları gibi, her vezir kendisinden üst rütbede olan vezire selam durur. Selam çavuşu da her seferinde selam alır.

Aşağıda yazılı olanlar da divan'ın yasalarındandır. Telhis gidip gelirken herkes ayağa kalkar. Divan–ı hümayunda sadrazamın fermanıyla bir kimseye ceza verilmek (298) gerekse dergâh–ı âli kapıcıları döver. Ama başka yerlerde muhzır yoldaşları döver. Sipah, yeniçeri, cebeci, topçu (sayfa 91), cezalandırılacağı zaman yalnızca kendi subayları döver. Hatta idam cezası bile olsa kendi odalarında, kendi subayları tarafından cezalandırılır. Sipah, yeniçeri, cebeci ve topçudan başka diğer askerleri, cihada gidenler, berat sahiplerini (299) cezalandırmak gerektiğinde, peygamber soyundan gelmiyorsa, sadrazam serbesttir. İsterse kendi Divanhanesinde muhzır yoldaşlarına dövdürebilir. Dilerse subaylarına gönderip onlara dövdürür. Sadrazam kol dolaşırken (300) berat sahiplerinden biri pazarda suçüstü tutulsa onu mutlaka kendi sarayına götürüp orada cezalandırır. Yoksa bakkal, ekmekçi ve diğer halk gibi çarşıda yatırıp dövmez, diye teşrifat defterlerinde yazılıdır.

(ARZ GÜNLERİNDE GELENEKLERE GÖRE HİL'AT GİYİP ARZA GİRENLER)

Kubbe vezirleri, yeniçeri ağası, defterdar efendi, reisülküttap efendi, nişancı efendi, defter emini efendi, çavuşbaşı ağa, sipahiler ağası, silahdar ağası, yeniçeri efendisi, kul kethüdası, birinci ruznamçeci efendi, birinci mirahur ağa, ikinci mirahur ağa, kapıcılar kethüdası ağa, mîr–i alem ağa ve cebecibaşı ağa.

Vezirler her arza sadrazamla birlikte girerler. Arza girenlerden biri göreve yeni atanmışsa arza ilk girdiği gün serasere kürk giydirirler öyle girer. Ondan sonraki arza girişlerinde kürk giydirilmez. Diğer adları yazılı devlet adamları da ancak göreve atandıktan sonra ilk kez arza girdikleri zaman hil'at giyerler. Defterdar, yeniçerilere her aylık verilişinde hil'at giyip arza girer. Defterdar vezir rüt-

besinde olsa da yine durum aynıdır. (sayfa 92) Yalnız vezir rütbesinde olduğu zaman hil'at yerine kürk giyer.

Arza girenler Arz Odası kapısının iç tarafına girince yer öpüp hemen dönerler. Kubbe vezirleri yer öpüp sadrazamın alt yanında durur ve ondan önce çıkarlar. Babüssaadede bekleyip sonra birlikte gelirler. Başkentte bulunan vezirlerden kubbe veziri olmayıp dışarıda görevli olanlar divan toplantılarına katılmazlar. Arza girmeleri de gelenek değildir.

Defterdarın ilk girdiği arz, yeniçerilerin aylık dağıtımı sırasında toplanan divana rastlarsa iki hil'ati birbiri üzerine giyer, arza öyle girer. Biri arza girdiği için, biri de yeniçerilere aylık dağıtıldığı içindir. Defterdar vezir rütbesinde ise hil'atlerin yerine kürkler giyer. Padişahın huzurunda ulûfe telhisini (301) okuyup çıkar.

Yeniçeri ağası her arz günü önce beklediği yerden yalnız olarak doğru arza girer. Çıkıp Babüsaadede bekler.

Kazasker efendiler de Kubbealtından kalkıp arza girerler ve çıkıp onlar da Babüssaadede beklerler. Sadrazamı bu kapıda selâmladıktan sonra beklemeyip giderler. Kazaskerler her arz olduğunda girerler. Sadrazamdan önce girer ve çıkarlar. Bunlara diğer devlet adamlara gibi hil'at ve kürke benzer şeyler giydirilmez.

Eğer yeniçeri ağası vezir rütbesinde ise önceki gibi bir kez ağa olduğundan ötürü arza girip çıkar ve Babüssaadede bekler. Sonra sadrazam arza girdiğinde bir de vezir olduğu için onunla birlikte girer. Sadrazamdan önce ilk girdiği zaman serasere kürk giydirilmez (sayfa 93), ikinci girişinde giydirilir. Yeniçeri ağası eğer vezir rütbesinde değilse arza ilk girdiğinde hil'ati beklediği yere götürür orada giydirirler. Öylece girer.Sadrazamla ikinci kez arza girmez. Teşrifat defterlerinde böyle yazılıdır.

(KAZASKER EFENDİLERİN ARZA GİRMESİ) (302)

Kazaskerler Divan–ı Hümayunda arza girdikleri zaman Arz Odasının kapısından içeri girince ikisi birden padişahı selâmlayıp Rumeli kazaskeri padişahın sağ yanından etek

öper arkasından Anadolu kazaskeri de etek öpüp ikisi birden birlikte ayakta dururlar. Önce Rumeli kazaskeri kadıların tayinleriyle ilgili raporunu okur. Sonra Anadolu kazaskeri kendi raporunu okur. Biraz beklerler. Bu bekleme konuyla ilgili padişah soru sorabilir düşüncesiyle yapılır. Padişah soru sormayınca önce Rumeli kazaskeri, arkasından Anadolu kazaskeri etek öpüp dönerler. Arz Odasının kapısına geldiklerinde tekrar padişahı selâmlayıp Babüssaadeye çıkarlar. Babüssaade dışında arza gelmekte olan sadrazamı da selâmladıktan sonra giderler.

(YENİÇERİLERİN AYLIĞI İÇİN TOPLANAN DİVANDAN SONRA KUBBE–İ HÜMAYUNDA ETEK ÖPENLER)

Önce kubbe vezirleri, sonra sırasıyla defterdar (sayfa 94), divan hocaları, mîr–i alem, kapıcıbaşılar ve sipah, silahdar, dört bölük ağaları ocaklılarıyla, çavuşbaşı ocak halkı ile, kapıcılar kethüdası ocaklısıyla ve teşrifatçı etek öper. Böyle aylık dağıtımında olan arzlarda sadrazama serasere kürk giydirildiğinden tebrik etmek çin etek öpülür. Diğer zamanlarda arza girildiğinde sadrazama kürk giydirilmediğinden etek öpülmez.

(DİVAN–I HÜMAYUNDA TELHİS GÖNDERMENİN KURALI)

Divan–ı Hümayundan sonra arza girilmek istendiğinde yazılan raporu kapıcılar kethüdası götürür. Arz olmadığı zamanlar raporu göndermek gerektiğinde telhisci ağa götürür. Telhisci ağa destar sarık ve adi libas ile Kubbe–i Hümayuna gelir. Engel yoktur. Telhisci geldiğinde Divanda bulunanların hepsi ayağa kalkar. Raporu reisülküttap efendi, sadrazamın yanında bağlayıp padişahın mührüyle mühürler ve geldiği zaman sadrazam karşılar.

(DİVAN–I HÜMAYUNDA KUBBE VEZİRLERİNİN ARZA GİRME TÖRENİ)

Kubbe vezirleri Divân–ı Hümayuna geldiklerinde Orta Kapıda yeni çizme giyip Kubbe–i Hümayun altına öyle girerler. Kazaskerlerin arza girip çıktıkların çavuşbaşı ile kapıcılar kethüdası gümüş asâlarını yere vurarak Kubbe Kapısı önünde haber verirler. Sadrazam (sayfa 95) ve arkasından kubbe vezirleri hareket ederler. Babüssaadeye geldiklerinde kazaskerler ve diğerleri selâmlarlar. Ulûfe veya galebe divanı (303) ise ve sadrazamla kubbe vezirleri atanmaları dolayısıyla ilk kez arza giriyorlarsa bu kapı önünde serasere kürkler giyerler. Sadrazama her ulûfe dağıtımında serasere kürk verilir. Ancak kubbe vezirleri ilk arza girişlerinde serasere kürk giyer ve çizme ile girerler.

Arz Odasına önce sadrazam girer. İlk kez kapının içerisinde yer öper. Sonra Odanın ortasına gelince diz çöküp ikinci kez yer öper. Üçüncüde padişahın eteğini öper ve sağ yanına geçip ayakta durur.

Sadrazamın arkasından kubbe vezirleri Arz Odasına girerler. Onlar da kapıdan girince bir kez, Odanın ortasında diz çöküp ikinci kez yer öper ve sadrazamın alt yanında dururlar. Bu tören sırasında sadrazamdan başka kimse padişahın eteğini öpemez. Ancak iki kez yukarıda yazıldığı şekilde yer öpebilirler. Bu sırada defterdar yeniçerilere aylık verilmesiyle ilgili sadrazamın raporunu okur. Bir süre bekler ve çıkar. Defterdar çıktıktan sonra kubbe vezirleri de gelirken yaptıkları gibi bir kere odanın ortasında, ikincide kapının yanında diz çöküp yer öper ve çıkarlar. Babüssaadede yeniçeri ağasının üst yanında(sayfa 96) oturup dinlenirler. Eğer elçi var ise elçi padişahın huzurundan çıktıktan sonra kubbe vezirleri anlatıldığı şekilde huzurdan çıkarlar. Sadrazam da arzdan çıkınca onu selâmlar ve geldikleri gibi yine onun arkasından Kubbe–i Hümayuna giderler. Sadrazam yerinde ayakta durur. Önce kubbe vezirleri etek öpüp yerlerini alırlar. Sonra diğer divan üyeleri rütbelerine göre etek öper ve âdet olduğu üzere evlere dönülür.

(ULÛFE ZAMANINDA PADİŞAH TARAFINDAN AĞA İLE HATT–I HÜMAYUN, SAMUR KÜRK VE HANÇER GÖNDERİLDİĞİNDE YAPILMASI GEREKEN TÖREN)

Yeniçerilere aylık verilmesi ile ilgili işlem sadrazamlıkta tamamlanınca padişahdan gelmesi gelenek olan hatt–ı hümayun, samur kürk ve hançer ağa ile gönderilir. Ağa, sadrazamın sarayına yaklaştığı zaman muhzır ağa ve odabaşı ağa merdivenin alt basamağında, karakulak, bostancı ağa ve telhisci ağa binek taşında, kethüda bey, reisülküttap, çavuşbaşı, birinci ve ikinci tezkireci, mektupçu ve teşrifatçı efendiler rütbelerine göre merdiven başından bir basamak aşağıda karşılarlar. Sadrazam da ağayı kendi Divanhane kapısının önünde karşılar. Ağa, hatt–ı hümayunu saygıyla teslim eder. Hatt–ı hümayunu alan sadrazam saygıyla öper ve sonra kürkü bohçasından çıkarıp öpüp giyer, mücevherle dolu hançeri de (sayfa 97) beline takar. Birbiri peşi sıra bir kaç kez alkışlanır. Hatt–ı hümayunu reisülküttaba verir. Ödenecek para belirtilince (304) reisülküttap, hatt–ı hümayunu yüksek sesle okur. Bu sırada armağanları getiren ağaya kürk giydirilip sadrazam sarayının Arz Odasına gönderilir. Defterdar ve aylık alacak olan ocak ağaları ve diğerleri kutlama amacıyla sadrazamın eteğini öperler. Sadrazam kendi Arz Odasına gelir. Burada reisülküttap hatt–ı hümayunu bir kere daha okur, öper ve sadrazama geri verir. Padişaha yazılan rapor da sadrazama verilir ve oturulur. Armağanları getiren ağaya çeşitli ikram yapılır. Tatlı yenir, kahve içilir. Arkasından sadrazam tarafından verilecek armağan meşin keseler içinde hazine yamakları (305) tarafından getirilip, sadrazamın önüne konur. Maiyetinde olanların armağanları da teşrifatçı efendi aracılığıyla üzeri yaftalı çıkınlar içinde, sadrazamın önünde sahiplerine teslim edilir ve hil'atleri giydirilir. Ağanın dönüşünde onu karşılayanlar merdiven başına kadar uğurlarlar. Ağa binek taşında, sadrazam tarafından armağan edilen süslü ve güzel bir ata binip öyle

döner. Uğurlayanlar tekrar Arz Odasına dönüp kürk ve hançer aldığından dolayı yeniden sadrazamın eteğini öper ve dönerler.

(DONANMANIN SEFERE ÇIKIŞI) (306)

(sayfa 98)

Padişah donanmanın Yalı Köşkü (307) önünden hareket etmesini buyurduğu zaman bir gün önceden şeyhülislam, reisülküttap kisedarı ile haberdar edilir ve defterdar efendi ile kethüda bey tarafından tezkire ile davet olunur. Hareket günü belirlenen zamanda Yalı Köşküne geldikleri zaman bostancıbaşı ve rikâb ağaları Hasbahçe Kapısı içinde karşılarlar. Sadrazam ve şeyhülislâm merdiven önünde hazır olan iskemleye iner ve darüssaade ağasının yerinde dinlenirler. Padişah Hasbahçe Kapısından girdiğinde defterdar, reisülküttap, çavuşbaşı ve rikâb ağaları hep birlikte kapıdan içeride yani Hasbahçe içinde yer öperler ve padişahın önünde hızlıca yürürler. Tezkireci efendiler, mektupçu efendi,teşrifatçı efendi, teşrifatçı halife ve kisedarı padişah köşkü önünde, padişahın gelişine nazaran sol yanda binek taşına doğru selâma dururlar. Sadrazam binek taşında beklerken padişah kapıdan girer ve alkış olunur. Sadrazam, yolun yarısından ileride karşılayıp yer öptüğünde tekrar alkış olunur. Padişahın önünde yürüyerek binek taşına gelinir. Padişah burada indiğinde bir kez daha alkışlanır. Binek taşının orada beklemekte olan şeyhülislâm saygı ile eğilir. (sayfa 99) Sadrazam, padişahın sağında, şeyhülislâm solunda olmak üzere taht'a oturuncaya kadar kolunda yürürler. Padişahın iznine kadar huzurunda beklenir, sonra dışarı çıkılıp darüssaade ağasının yerine gidilir.

Padişahın izni ile kayık kapıcı ağa (308) ve arkasından haseki ağa (309) bostancıbaşının sandalıyla gidip, belirlenen saat geldiğinde donanmayı Tersaneden hareket ettirirler. Donanma Bahçekapısı hizasına gelince bekler. Haseki ağa, bostancıbaşının sandalıyla kaptan paşayı alıp getirir. Bu sırada bostancıbaşı, çavuşbaşı ve kapıcılar kethü-

dası ağalar selimî sarık ve mevsim gereği sof ferace ve ellerinde asâlarla, haseki ağa ve kozbekçi ağa (310) özel elbiseleriyle, bostancılar kethüdası mücevveze sarık ve al çuha ferace giymiş olarak Yalı Köşkü kapısının dışında kaptan paşayı selâmlarlar. Kaptan paşa kallavî kavuk ve mevsim gereği sof ferace ile sözünü ettiğimiz kapıdan girer. Önünde bostancıbaşı, çavuşbaşı, kapıcılar kethüdası yanyana hızlıca yürüyerek, haseki ve kozbekçi kaptan paşanın koluna girip Yalı Köşkü duvarı hizasında gelirler. Köşkün yakınına gelindiğinde ağalar selama dururlar. Birinci ve ikinci mirahur adi destar giymiş olarak köşkün yakınında bulunup silahdar binek taşının üst yanında kaptan paşayı karşılar. Doğru sadrazamın bulunduğu yere getirir. Kahveler içildikten sonra padişahın huzuruna davet edilirler. Sadrazam, şeyhülislâm ve kaptan paşa arza girerler. (sayfa 100) Arzda önce sadrazama serasere kürk giydirildiğinde divan çavuşları alkış ederler. Arkasından şeyhülislâm beyaz kürk giyer fakat alkışlanmaz. Sonra kaptan paşaya serasere kürk giydirilir ve alkışlanır. Bu sırada kaptan paşanın verdiği defter gereğince derya ümerasına, kaptanlara ve liman reisine (311), teşrifat halife ve kisedarları eliyle duvarın arkasında hil'atler giydirilir. Hazır oldukları zaman köşk tarafından işaret olunarak çavuşlar kâtibi ve emini mücevveze sarıklarını giyip önlerine düşerler. Çınar ağacı kenarına gelince kayık kapıcı ağa ve sofa bekçisi ağa, sözü edilen beyleri ve kaptanları iki yanlarından tutarak birer birer düzenle yürürler. Görevi haseki ağa ve kozbekçi ağalar devralır. Onlar da iki yanlarından tutup, bostancıbaşı, çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası ağalar kara tarafında olmak üzere hepsi yanyana padişah köşkü önünde döşeli mermerler kenarına gelip altısı birden yer öperler. Sadrazam elinde bulunan deftere göre takdim eder. Bittiğinde önce kaptan paşa, sonra şeyhülislâm ve daha sonra sadrazam, darüssaade ağasının yerine gelirler. Burada şerbet ve buhur verilir.

Kaptan paşa kallavî kavuk ve serasere kürk giymiş olarak baştardaya (312) gider. Sadrazam ve şeyhülislâm biraz bekleyip maiyetleriyle birlikte atlarına biner ve duvar arkasına gelip burada attan iner sandala binerler. (sayfa

101) Sandalla padişah baştardasına geçerler. Donanma hareket eder. Padişahın köşkü önüne gelince kürekler çekilir ve kaptan paşa kallavî kavuk ve serasere kürk giymiş olarak kayık kapıcı ağa ile birlikte manikaya (313) inip üç kez yer öper. Her biri başka başka yerde olan divan çavuşları alkış ederler. Bostancıbaşı, çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası köşkün bulunduğu yerde deniz kenarında durup kaptan paşanın her bir selâmında temenna ederler. Sonra şenlik olunarak gidilir. Dolmabahçe önüne gelindiğinde sadrazam ve şeyhülislâm sandala binip, tersane emini (314) tarafından verilecek olan ziyafete gitmek üzere iskeleye yanaşırlar. Tersane emini başında adi destar, elinde asâ ile iskelede karşılar. Tersane emini başında adi destar, elinde asâ ile iskelede karşılar. Sadrazam ve şeyhülislâm ata biner. Tersane emini ağa onların önünde yaya yürüyerek gölgeliğe gelirler. Tersane emini bazan sadrazamın izni ile ata da binebilir. Defterdar ve kapı halkı gölgelikte selâma dururlar. Sadrazam ve şeyhülislâm yerlerine oturunca tersane emini önce sadrazamın, sonra şeyhülislâmın eteklerini öper ve çadırına çekilir. Arkasından defterdar, reisülküttap ve diğer devlet adamları, muhzır ağa, bostancı karakulağı, kapıcılar kethüdası ve selâm ağası rütbelerine gelip etek öperler. Daha sonra kaptan paşa da gölgeliğe gelip etek öper ve oturur.

Yemekten sonra şeyhülislâm ve kaptan paşa kendi çadırlarına (315) giderler. Sonra kaptan paşa ve tersane emini sadrazamın huzuruna getirilip âdet üzere kürkleri giydirilir. Bu işlemden sonra tersane görevlilerine, teşrifatçı efendinin okuduğu ruznamçe defterine göre hil'atler giydirilir. Bu iş de bittikten sonra herkes evine gider.
(sayfa 102)

(TAHTA KAPI (316) ARKASINDA GİYDİRİLECEK HİL'ATLER) (317)

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi
Deniz beylerinden tersane kethüdası filan paşa (318)	— — —
Derya beylerinden filan bey	— — —
Derya beylerinden filan bey	— — —
Derya beylerinden filan bey	— — —
Padişah gemisi kaptanı filan bey	— — —
Patrona gemisi kaptanı filan bey	— — —
Riyale gemisi kaptanı filan bey	— — —
Liman reisi filan bey	— — —

(DOLMABAHÇE'DE SADRAZAMIN HUZURUNDA GİYDİRİLECEK SAMUR KÜRK VE HİL'ATLER)

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi
Kaptan paşa	Ferace samur kürk
Tersane emini ağa (320)	Ferace samur kürk
Tersane kethüdası ağa (321)	Hasü'l–has
Baştarda paşası	Hasü'l–has
Kapudane beyi (322)	— — —
Patrona kaptanı (323)	— — —
Liman reisi (324)	— — —
Riyale kaptanı (325)	— — —
Kalyonlar kâtibi (326)	— — —
Tersane ruznamçecisi efendi (Sayfa 103)	— — —
Canib–i mîrî efendi (327)	— — —
İcare kâtibi efendi (328)	— — —
Kurşunlu mahzen kâtibi efendi (329)	— — —
Zından kâtibi efendi (330)	— — —

Kapudane kaptanı — — —
Üç anbarlı kaptanı (331) — — —
Kalyonlar halifesi efendi — — —
Tersane reisi efendi (332) — — —
Kereste kâtibi efendi (333) — — —
Peksimetçibaşı ağa (334) — — —
Kalyonlar ikinci halifesi efendi — — —
Sergi emini ağa (335) — — —
Kul kâtibi efendi (336) — — —
Tersane defteri emini (337) — — —
Tersane defteri kethüdası — — —
Kereste deposu kâtibi (338) efendi — — —
(sayfa 104)
Tersane başmimarı (339) — — —
Tersane ikinci mimarı — — —
Tersane üçüncü mimarı — — —
Tersane dördüncü mimarı — — —
Barut kâtibi efendi (340) — — —
Liman kâtibi efendi (341) — — —
Tersane başçavuşu (342) — — —
Tersane çavuşlar emini (343) — — —
Tersane çavuşlar kethüdası (344) — — —
Divanhane başçavuşu (345) — — —
Büyük kâtip efendi (346) — — —
Baştarda kaptanı (347) — — —
Tersane tulumbacıbaşısı (348) — — —
Hassa nakkaşbaşısı (349) — — —
Kalyon nakkaşbaşısı — — —
Kaptan paşa çuhadarı (350) — — —
Tersane emini çuhadarı — — —
Tersane baş ağası (351) — — —
(sayfa 105)
Tersane başkâtibi (352) — — —
Donanma başçavuşu — — —
Tersane başısı (353) — — —
Kereste deposu emini (354) — — —
Kurşunlu mahzen emini (355) — — —
Tersane meydanbaşısı (356) — — —

Tersane ikinci meydanı — — —
Vardiyanbaşı (357) — — —
Zından kilitçisi (358) — — —
Ruznamçe baş halifesi efendi — — —
Kalafat ağası (359) — — —
Kalafat kethüdası — — —
Kalafat yiğitbaşısı — — —
Başmakaracı (360) — — —
Tersane başmutemedi (361) — — —
Marangoz başçavuşu (362) — — —
Mande ağası (363) — — —
Kapı çavuşu ağa — — —
Marangoz yiğitbaşısı — — —
Marangoz kethüdası — — —
(sayfa 106)
Baştarda başto çusu (364) — — —
Kapudane baştopçusu — — —
Baş demirci (365) — — —
Burgucubaşı (366) — — —
İkinci burgucu — — —
Bıçakçıbaşı (367) — — —
Lenger başdemircisi (368) — — —
Mande topçubaşısı (369) — — —
Teşrifatçı efendi — — —
Teşrifat halifesi — — —
Teşrifat kisedarı — — —
Çadır mehterbaşısı — — —

(DONANMANIN GELMESİ)

Eskiden beri yapılageldiği üzere kaptan paşa donanma ile gelip kurşunlu mahzen önüne demir attığında sadrazam tarafından bir baş güzelce eyerlenmiş at, yirmi çuhadar ve on mehter Bahçekapı'sına gönderilir. Sadrazamın kapıcılar kethüdası, kaptan paşayı davet için donanmaya gönderilir. Kaptan paşa, kendi kayıklarıyla gelip kıyıda sadrazamın gönderdiği ata biner. Kapıcılar kethüdası önünde olmak üzere sadrazamın sarayına gelirler. (sayfa

107) Muhzır ağa ve odabaşı ağa sadrazam sarayı içinde bulunan kendi odaları önünde, kethüda bey ve reisülküttap, çavuşbaşı, birinci ve ikinci tezkireciler mektupçu ve teşrifatçı efendiler Divanhane merdivenlerinde karşılarlar. Sadrazamın kapıcılar kethüdası ve selâm ağası binek taşında karşılarlar. Son iki ağa, kaptan paşanın koltuğuna girip, diğerleri önlerinde olarak doğru Arz Odasında sadrazamın huzuruna götürürler. Sadrazam, minderinden bir kaç adım yürüyerek karşılar. Vezirler etek öptükten sonra tekrar minderine geçer. Kapı halkı da kaptan paşanın eteğini öperler. Bundan sonra tatlı yenip, kahve ve şerbet içilip, buhur ikram edilir. Arkasından kaptan paşa gitmek üzere kalkar. Gelirken kendisini karşılayanlar, karşıladıkları yere kadar uğurlar.

Kaptan paşanın bugün kethüda beye de uğraması usulden olmadığı için gelirken bindiği atla doğru iskeleye gider. At geri gönderilir.

Bugün kaptan paşalara kürk ve at vermek âdet değildir.

(DONANMANIN GEÇİŞİ)

Padişah, donanmanın Yalı Köşkü önünden geçmesini isterse "Donanmanın sefere çıkışı" bölümünde anlatıldığı üzere sadrazam ve şeyhülislâm Yalı Köşküne gelirler. Padişahı karşılama töreni bitip, huzurdan çıkıldıktan sonra darüssaade ağasının yerinde dinlenirler.

Padişahın izni ile kayık kapıcı ağa yedi çifte (370) ve bostancıbaşı ağanın kayığı ile (sayfa 108) naseki ağa baştardaya gidip kaptan paşayı kayıkla getirir. Donanmanın sefere çıkışı sırasında kaptan paşayı karşılayan ağalar yine o zamanki gibi karşılarlar. Sadrazamın olduğu yere paşa gelip biraz oturduktan sonra padişahın huzuruna çağrılırlar. Sadrazam, şeyhülislâm ve kaptan paşaya kürkler giydirilir. Daha sonra kapı dışında deniz beyleri ve kaptanlar giydikleri hil'atlerle etek öpmeye başladıkları zaman sadrazam her birini elindeki deftere göre takdim eder. Bu işlem bittikten sonra sözü edilen kişiler padişa-

hın huzurundan çıkıp yine darüssaade ağasının yerine gelirler. Törenden sonra kaptan paşa kallavî kavuk ve serasere kürk giymiş olarak döner. Ağalar yine önünde yürüyüp, gelirken yaptıkları gibi bahçe duvarı kapısından çıkınca kaptan paşa sandalına bindikte ağalar selâm verip dönerler. Paşa, baştardaya gelir. Donanma padişahın köşkü önüne geldiğinde yukarıda sözü edilen ağalar, padişah köşkü yakınında denize yakın bir yerde dururlar. Bu sırada baştardanın kürekleri birbiri arkasına gizlenir gibi çekilir. Kaptan paşa, kallavî kavuk ve serasere kürkü ile iskele tarafında bulunan ve anbarları havalandırmaya yarayan bacanın olduğu yere inip kayık kapıcı ile birlikte üç kez yer öper. Her defasında kıyıdaki ağalar temanna edip divan çavuşları da alkış tutarlar. Donanmanın geçişi tamamlandıktan sonra sadrazam ve şeyhülislam maiyetleri ve kapı halkı ile birlikte dönerler.

(DONANMANIN GEÇİT TÖRENİ YAPTIĞI GÜN KAPTAN PAŞA TERSANEYE GELDİĞİNDE YAPILACAK TÖREN)

(sayfa 109)

Vezir rütbesinde olan kaptan paşa, baştarda gemisiyle Kurşunlu Mahzen önüne yanaşır. Tersane emini ağa tarafından çektirmede (371) kahve ve buhur ikram edilir. Bu arada kaptan paşanın mehteri Divanhanesine varıp hazır olurlar. Tersane emini ağa önde ve kaptan paşaya mahsus olan sedef kakmalı asâ elinde olduğu halde, teşrifatçı sağda ve tersane reisi solda koluna girerler. Etek öpecekler Divanhanede hazır olunca paşa yerine gelip oturur. Divanhane imamı ve hatibi dua edip, müezzinler amin diyip dua tamamlanınca mehter çalmaya başlar. Önce tersane emini sonra belli bir düzen içinde diğerleri etek öperler. Liman reisine kadar kaptan paşa ayağa kalkar. Diğerlerine ayağa kalkmaz. Etek öpme işi tamamlanınca teşrifatçı ve tersane reisi, paşanın koltuklarına girip büyük odadaki yerine gelip oturur. Tersane emini ve çektirme paşaları sağ yanda, kapudane, patrona ve riyale reisle-

ri ile liman reisi ve diğer defter gereğince hil'at giymesi gerekenler solda rütbelerine göre otururlar. Bundan sonra tatlı yenir, kahve içilir ve buhur ikram edilir. Arkasından çekdirme beyleri tören sonunda gittiklerinde teşrifatçı elindeki defter gereğince hil'at giymesi gerekenleri okur, hil'atler giyilir.

(KAPTAN PAŞA HAZİNESİNDE VERİLEN HİL'ATLER) (372)

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi
Tersane kethüdası filan paşa	— — — —
Dua eden şeyh efendi (373)	Ferace sincap kürk
Teşrifatçı efendi (sayfa 110)	— — —
Kapudane kaptanı	— — —
Patrona kaptanı	— — —
Liman reisi	— — —
Riyale kaptanı	— — —
Kalyonlar kâtibi efendi	— — —
Tersane reisi efendi	— — —
Teşrifat halifesi efendi	— — —
Teşrifat kisedarı efendi	— — —
Tersane defter emini efendi	— — —
Defter kethüdası efendi	— — —
Kalyon başhalifesi	— — —
Donanma baş ağası	— — —
Mande ağası	— — —
Divanhane başçavuşu	— — —
Donanma tercümanı	— — —
Mehterhaneler (374)	Aldan Hil'at

(III. SELİM'İN TAHTA ÇIKIŞI, 28 MART 1789 CUMARTESİ) (375)

Bugün seher vakti (sayfa 111) padişah I. Abdülhamid' in öldüğü haberi Bâb–ı Âli'ye geldiği an kaymakam paşa, yeni padişaha biat (376) ve ölen padişahın cenazesinin nakli ile ilgili hususlarda kethüda beye gerekli emirleri verdi. Reisülküttap efendiyi de, şeyhülislâmı doğru Enderuna getirmesi için gönderdi. Kendisi tebdil ederek beklemeden acele Enderuna gitti. Kaymakam paşa, yeni padişahı Hırka–i Şerif odasında buldu ve hemen ayaklarını öptü. Burada iken kendisine serasere dikilmiş ibka kürkü (377) giydirildi ve diğer davetlilerin gelmesini beklemeye başladılar. Kaymakam paşa, Arslanhane denilen odada bekledi. Bâb–ı Âli'de ise kethüda bey, kaptan paşa, nakibüleşraf, Anadolu ve Rumeli kazaskerlerine tezkireler gönderdi. Müderrisleri haberdar etmesi için İstanbul kadısı efendiye tezkire ve adi destar ile erkân kürk gönderildi. Bütün hâcegâna haber vermesi için defterdar efendiye, sekbanbaşı ağaya, cebecibaşı, topçubaşı ve arabacıbaşı vekilleri ağalara bütün ocak ağaları ve subayları ile hazır bulunmaları için tezkireler, adi destar ve erkân kürkler gönderildi. Kapıcıbaşı ağalara haber vermesi için mîr–i alem ve başkapıcıbaşı ağaya tezkire gönderildi. Bunların hepsinin divanî elbiseleri ile bulunmaları usuldendi fakat öyle olmadı. Ulemaya, divan çavuşları ve çuhadarlar ile acele Enderuna gelmeleri (sayfa 112) için haber gönderildi.

Ölen padişah I. Abdülhamid'in cenazesini gömülmeye hazırlamak görevi şehremini efendi ile mimar ağaya verildi. Ölen padişahın nereye gömüleceği sorunu, yeni padişahın iznine bağlı olduğundan şehremini ve mimar ağa Enderuna gittiler. Yeni padişah III. Selim, merhumun kendi türbesine gömülmesine izin verdi. Bunun üzerine bu iki türbenin tanzimine başladılar.

Biatdan sonra sofadan toplar atıldığı zaman Saraybur-nu'ndan, Yedikule'den, Kızkulesi'nden ve Hisarlardan (378) toplar atılması için bostancıbaşı ağaya, Tophane'

den ve Tersane'den de top atılması için topçubaşı ağa ile tersaneye kaymakam paşa tarafından emir gönderildi.

Bu sırada şeyhülislâm gelip doğru Arslanhaneye gitti. Kaymakam paşa ve kaptan paşa ile birlikte yeni padişahın huzuruna girdiler. Şeyhülislâm efendiye, görevinde bırakıldığına işaret olmak üzere beyaz kürk giydirildi. Kaymakam paşa daha önce kürkünü giymiş olduğundan kaptan paşaya serasere kürk giydirildi. Ordu seferde olduğundan yeniçeri ağası yoktu. Bu nedenle ona vekâlet eden sekbanbaşıya kürk giydirilmedi. Enderun halkı da Hırka–i Şerif odasına davet olunmadı. Dışarıda toplu halde padişahın gelmesini beklediler. Bunlara kürk giydirildikten sonra darüssaade ağasına, silahdar ağaya ve kapı ağasına kürkler giydirildi. Arkasından Enderunda padişahın huzurunda kimlerin kürk giymesi gerekiyorsa onlara da kürk giydirildi. Yalnız kapıağası ağanın kürkü konusunda anlaşmazlık çıktı. Fakat giyeceği kürkün serasere dikilmiş kürk olduğu kesinleşince böylece onun da kürkü verildi.

Gelenlerin artık Hırka–i Şerif odasında işleri kalmadığından (sayfa 113) dışarı çıkıp genel biat için hazırlık yapmaları gerekiyordu. Padişah izin verince Babüssaade'den dışarı çıktılar. Şeyhülislâm, kaymakam paşa ve kaptan paşa Kubbe–i Hümayuna gelip beklediler. Acele olarak tahtın, bayram törenlerinde olduğu gibi hazırlanması ve herkesin tahtın etrafında yerini almasına çalışıldı. Hazırlığın tamamlandığı Kapıağası aracılığıyla padişaha bildirildi. Padişah, başına yusufî (379) denilen sorguçlu şahane bir sarık, sırtına "alâ kaplı, kapaniçe (380)" denilen mücevher şemseli (381) ve büyük yakalı kürk giymiş olarak göründü. Gelip tahtına oturduğunda alkışlandı.

Önce nakibüleşraf efendi gelip etek öptü. Padişah ona ayağa kalktı ve bu arada alkışlandı. Nakibüleşraf duaya başlayınca çavuşbaşı ağa ile kapıcılar kethüdası ağa selâm verip Kubbe–i Hümayuna şeyhülislâmla kaymakam paşayı getirmeye gittiler. Şeyhülislâm ve kaymakam paşa hızlıca gelinceye dek nakibüleşraf duayı bitirdi. Fakat gitmeyip saygıyla eğildi ve tahtın sağ yanında, padişahın gö-

zü önünde durdu. Sonra örfî sarık ve beyaz kürk giymiş olan şeyhülislâm geldi. Padişah ona da kalktı ve alkışlandı. Şeyhülislâm dua edip, nakibüleşrafın üst yanında durdu. Arkasından sırasıyla kallavî kavuk ve üstlük giymiş olarak kaymakam paşa geldi. İki defa yer öpüp alkışlar olundu. Padişahın ayağını öpmek için koştuğunda III. Selim ayağa kalkınca tekrar alkışlandı. Padişah oturduktan sonra kaymakam paşa tahtın (sayfa 114) sağ yanında ayakta durdu. Kallavı kavuk ve üstlük ile kaptan paşa geldi. Önce yer öpüp alkışlandı sonra padişahın eteğini öpünce tekrar alkışlandı. Kaymakam paşanın alt yanında durdu. Örfî kavuk ve üstlükle İstanbul kadısı efendiye dek Anadolu veRumeli kazaskerleri birer birer etek öpüp alkışlandılar. Padişah bunlar için de ayağa kalktı. Kaymakam paşa deftere bakmadan etek öpenleri takdim etti. Kazaskerler, nakibüleşrafın alt yanında durdular. Biraz bekledikten sonra teşrifatçı dönmelerini bildirince hepsi birden yer öpüp gittiler. Bütün büyük kadılar ve müderrisler takdim edilmeden birer birer etek öptüler. Padişah bunlar için ayağa kalkmadı. Adi destar ve erkân kürk ile defterdar efendi, reisülküttap efendi, bütün divan hocaları ve eminler usulünce etek öptüler. Adi destar ve erkân kürk ile mîr–i alem ve kapıcıbaşı ağalar, mirahur ağalar şikâr ağaları sonra bayramlarda uygulanan düzen üzere sipah ve silahdar kethüdaları, sekbanbaşı ağa ocak halkı ile, cebecibaşı ağa ocaklısıyla, topçubaşı ağa ocaklısıyla, arabacıbaşı ağa ocaklısıyla, çavuşbaşı ağa ocaklısıyla, kapıcılar kethüdası ağa ocaklısıyla eşik öptüklerinde padişah ayağa kalktı ve alkış olundu.

Bayram törenlerinde olduğu gibi kaymakam paşa ve kapı ağası, padişahın kollarına girip Enderuna doğru yürüdüler. Bu sırada padişah geriye iltifat edip selâm verdiğinde hepsi birden yer öpüp alkış olundu. Sonra herkes önceki yerlerine gitti. Şeyhülislâm, (sayfa 115) kaymakam paşa ve kaptan paşa Kubbe–i Hümayunda Divit odasında dinlendiler.

Biat töreninden sonra tellalbaşı ağaya yeni padişahın tahta oturduğunu ilân etmek için münadiler bağırtması

ve Ayasofya, Sultan Mehmet, Süleymaniye ve Sultan Ahmet camilerinde müezzinbaşıların salâ vermeleri için önceden yazılan buyrultular gönderildi.

Şeyhülislâm örfî sarık ve beyaz kürk, kaymakam paşa ve kaptan paşa kallavî kavuk ve üst kürk, kazaskerler, kadılar ve müderrisler örfî kavuk ve üst kürk, diğerleri adi destar ve erkân kürkleriyle biat ettiler.

Sultan Mustafa'nın tahta çıkışı sırasında bütün devlet adamları bayramlaşma elbiseleriyle biat etmişlerdi. Fakat bu kez acele etmek gerektiğinden yukarıda anlatıldığı üzere biat edildi.

(PADİŞAH I. ABDÜLHAMİD'İN CENAZE TÖRENİ) (382)

Bu sırada Zülüflü Baltacılar Kapısı yakınında bulunan Harem Kapısından ölen padişah I. Abdülhamid'i çıkarıp mermer sütunlar altında kurulan gölgelik içinde, yazıcı efendi tarafından cenazesinin yıkanmasından önce devlet adamlarının cenaze namazı ve gerekli dinî töreni yapmaları ancak yeni padişahın iznine bağlıdır. Bu nedenle teşrifat kisedarı, babüssaade ağasına durumu bildirdi. Babüssaade ağası, padişaha sorduğunda "—Gerekli olan tören ne ise yapılsın" diye cevap verince eski padişah öldüğü zamanki elbisesiyle gölgelikde şeyhülislâm, kaymakam paşa, kaptan paşa, kazaskerler, defterdar, reisülküttap ve ocak ağaları tarafından görüldü. Bu kişiler dua edip gittikten sonra selatin şeyhleri, saray imamı ve padişah imamı tarafından ve darüssaade (sayfa 116) ağasının denetiminde cenazenin yıkanmasına başlandı. Cenazenin yıkanması bitince şeyhülislâm, kaymakam paşa, kaptan paşa, hâcegân, ocak ağaları ve diğer devlet adamları cenazenin yıkandığı yere gidip dua ettikten sonra tabutu ellerinin üzerine alıp müezzinlerin tekbir sesleri arasında Babüssaade önünde hazırlanan musallaya koyuldu. Herkes sırayla dizildi. Şeyhülislamın izni ile padişah birinci imamı imamlık yapıp merhumun cenaze namazı kılındı. Yeni padişah III. Selim de Arz Odası Kapısı önünde cena-

ze namazını kıldı. Bütün devlet adamları tabutu el üzerinde Orta Kapıya dek getirdiler. Burada eski teberdarlar alıp götürdüler.

Cenaze alayında şeyhülislâm örfî kavuk ve beyaz kürk, kaymakam paşa ve kaptan paşa kallavî kavuk ve erkân kürk, kadılar ve ulema örfî kavuk ve erkân kürk ve diğerleri adi destar ve erkân kürkleriyle aşağıda anlatılacak düzen içinde merhumun türbesine gidildi. Gerçi bugün cenaze alayına katılanların hepsinin divanî elbiseleriyle bulunmaları eski bir gelenekti. Fakat büyük kadıların adi destardan başka ve erkân kürkleriyle bulunması ve şeyhülislâmın da bunu uygun bulmasıyla yukarıda anlatıldığı üzere alay yola çıktı. Alayla birlikte İstanbul kadısına dek olanlar gitmiş ve diğer ulema ve müderrisler gitmemişlerdir. Türbede definden sonra ta'ziye ve duayı ihtiva eden yazıyı kaymakam paşa, darüssaade ağası aracılığıyla padişaha gönderdi.

Sonra Bâb–ı Âli'ye gelinip umum hil'ati (383) gibi önce Arz Odasında kaptan paşaya serasere kürk, sonra sırasıyla kazaskerlere, nakibüleşrafa ve İstanbul kadısı efendilere bol yenli samur kürkler giydirildi. Kaymakam paşa Divanhaneye gelip, yerine oturduktan (sayfa 117) ve selâmlanıp alkışlandıktan sonra âdet olduğu üzere defterdar efendinin okuduğu defter gereğince bütün diğer devlet adamları ve ocak halkına hil'atler giydirildi. Alayın düzeni, önce divan çavuşları, sonra sırasıyla divan hocaları, kapı halkı, arabacı, topçu, cebeci ocakları ve ağaları, sipah ve silahdarların kethüdaları, yeniçeri ocaklısı, kapıcıbaşı ağalar, eminler, ikinci ve üçüncü defterdarlar, defter emini, nişancı, reisülküttap, çavuşbaşı ağa, sekbanbaşı ağa, defterdar efendi, İstanbul'a dek büyük kadılar, kazaskerler, şeyhülislâm, kaymakam paşa, darüssaade ağası, I. Abdülhamid'in cenazesi şeklinde idi. En sonda bir harem ağası türbeye varınca para serperdi (384).

Tahta çıkışın ertesi günü sadrazamlığa bir ferman gönderilip sözü edilen ayın onbeşinci Cumartesi günü valide sultanın eski saraydan yeni saraya (385) gelmesi ve yine o ayın onyedinci günü kılıç alayı töreni (386) yapılması teş-

rifat defterlerinde kayıtlıdır.

(VALİDE SULTANIN ÖLÜMÜ – 10 EYLÜL 1739)
(387)

Bu tarihte Valide Sultan, sağlığı iyice bozulduğundan Tırnakçı Yalısına (388) geldi. Bir saat kadar geçtikten sonra uzun süreden beri yakalanmış olduğu, tedavisi mümkün olmayan hastalıktan öldü. Cenaze namazı Yalı Köşkü önünde kılındı. Padişah, cenazenin Valide Camiine gömülmesine izin verdiğinden Kaymakam Paşa, acele olarak yalı Köşkü önünde toplanmak üzere şeyhülislâm, görevdeki (sayfa 118) kazaskerler ve azledilmiş olan kazaskerler ve bunların payelileri, görevdeki İstanbul kadısı ve azledilmiş olan İstanbul kadısı ile payelileri, nakibüleşraf, mîr–i alem ağa, kapıcıbaşı ağalar, sekbanbaşı ağa, sipahi ve silahdar ağaları ve vekilleri, cebecibaşı, topçubaşı ve toparabacıbaşı vekilleri, defterdar efendi, nişancı, ikinci ve üçüncü defterdarlar, defter emini, birinci ruznamçeci, başmuhasebeci, dört bölük eminleri (389) ve Valide Sultan kethüdasına çavuşlarla davetiyeler gönderilip çağırılmalarını emretti. Çavuşbaşı tarafından sadrazamın emrini bildiren davetiyeler yazılıp çavuşlarla gönderildi ve Yalı Köşkünde toplanıldı. Daha sonra kaymakam paşa, reisülküttap efendi, çavuşbaşı ağa, tezkireci ve mektupçu efendiler ve diğer kapı halkı Yalı Köşküne gelip, Padişahın gelmesini beklemeye başladılar. Bir iki saat geçtikten sonra Padişah sandalıyla geldi. Kaymakam paşa kallavî kavuk ve ferace, şeyhülislâm efendi ve diğer ulema örfî kavuk ve ferce, diğer devlet adamlarının hepsi mücevveze kavuk ve ferace giymiş olarak Yalı Köşkü önündeki taş merdiven yanından aşağı doğru dizilip Padişahı selâmlamaya hazırlandılar. Padişah iskeleye yanaştığı zaman kaymakam paşa koltuğuna girip karaya çıkardı. Orada bulunanları selamlayarak tahtına gidip oturdu. Şeyhülislam efendi ile kaymakam paşa bir süre Padişahın huzurunda bekleyip yerlerine döndüler. Sonra Valide Sultanın cenazesinin gelmesini beklemeye başladılar. Yarım saat kadar (sayfa

119) geçtikten sonra darüssaade ağası cenazenin önünce sandalla geldi. Kaymakam paşa ve diğerleri cenazeyi alıp Sepetçiler Köşkü (390) duvarı yanındaki çınar ağacı yakınında, yeni hazırlanan tahta musallaya koydular. Şeyhülislâm efendinin imamlık apması eski bir gelenekken buna engel olur mazereti bulunduğundan Rumeli Kazaskeri olan Mahmud–zade Es–seyyid Zeynelabidin efendi şeyhülislâmın emri üzerine imamlık yaptı. Padişah ise tahtının önünde imama uyarak namaza katıldı. Namazdan sonra kaymakam paşa ve diğer devlet adamları, cenazeyi elleri üzerinde Kayıkhane tarafına doğru götürüp Tahta Perde kapısından dışarı çıkardılar. Şeyhülislâm efendi hasta olduğundan arabasına, diğerleri de atlarına bindiler. Kaymakam paşa, ulema ve diğer devlet adamları rütbelerine göre kallavî, örfî, selimî ve mücevveze kavuklar, divan bisatlı at, ferace, abaî ve selimî ve mücevveze kavuklar, divan mer rahtlı atlarla düzenli bir şekilde cenazenin önüne düşüp Valide Camiine geldiler. Cenaze buraya defnedildi. Cenaze törenin ikinci günü yalnız şeyhülislâm efendi ve kaymakam paşa başsağlığı için Padişaha gittiler. Diğer devlet adamlarından kimse gitmedi.

(SARAY DIŞINDA ÖLEN VALİDE SULTANIN CENAZE TÖRENİ)

Valite sultan eğer padişahın sarayından başka bir yerde ölürse cenazesi kendi sarayında yıkanıp kefenlenir. Bu iş kethüdası tarafından yapılır. Valide sultanın türbesine sadrazam, şeyhülislâm (sayfa 120) ve diğer yukarıda sayılan kişiler daha önceden gidip hazır olurlar. Darüssaade ağası, babüssaade ağası, kapıcılar kethüdası, bostancıbaşı, mirahur ağalar, atlı olarak cenazenin önünce türbeye gelirler. Cenazeyi zülüflü teberdarlar omuzlarında taşır. Türbeye yaklaştıklarında ağalar atlarından iner ve cenazenin önüne düşerler. Sadrazam, şeyhülislâm ve diğerleri, türbe kapısının dışında beş on adım kadar yürüyüp karşılar ve tabutu omuzlarına alıp musallaya götürürler. Cenaze namazı kılındıktan sonra mezarına konur. Bu sırada

hafızlar Kur'an okur, müezzinler ise dualar edip, herkes evine döner.

(PADİŞAHIN SARAY'DA BULUNAN KIZININ CENAZE TÖRENİ) (392)

Cenaze törenine katılacak olanlar	Davetlilerin nasıl çağırılacakları
Sadrazam ve kapı halkı	— — —
Şeyhülislâm efendi	Reisülküttap efendi davet edip Saray'a getirir.
Kubbe vezirleri	Kethüda bey tarafından davetiye yazılır.
Kazaskerler	Ya şeyhülislâm tarafından davet olunur veya kethüda bey tarafından davetiye yazılır.
Nakibüleşraf	Kazaskerlerle aynıdır.
İstanbul kadısı efendi	Kazaskerlerle aynıdır.
Yeniçeri ağası	Kethüda bey tarafından davetiye yazılır.
Kul kethüdası ağa	Yeniçeri ağası tarafından haber verilir.
Defterdar efendi	Kethüda bey tarafından davetiye yazılır.
Mîr–i alem ağa ve kapıcıbaşı ağalar	Kethüda bey tarafından mîr–i alem ağaya davetiye yazılır, kapıcıbaşı ağalara ise haber verilir.
Sipah, silahdar, cebecibaşı, topçubaşı, arabacıbaşı ağalar	Bu ocak ağalarına, kethüda bey tarafından davetiyelerle haber verilir.

Ayasofya, Sultan Mehmet, Süleymaniye ve Sultan Ahmet Camlerinde salâ verilmek üzere sadrazam tarafından İstanbul kadısına bir buyrultu gönderilir veya müezzinbaşılara hitaben buyrultular yazılır. Selatin şeyhi efendiler

ve selatin kethüdaları ağalar, darüssaade ağası yazıcısı tarafından davet olunur. Şehremini ağa ve mimar ağa mezarı hazırlamakla görevlendirilir. Çadır mehterlerine Divanhaneyi hazırlamaları için haber verilir.

Davet olunanlar her günkü destar ve mevsim gereği bölüklü kürk veya ferace ve kemer rahtlı atlarla belirlenen zamanda padişahın sarayına gelirler. Ulema doğruca Kubbe–i Hümayuna gelip, sadrazamın oturduğu yerden biraz sol yana doğru eğikçe konan seccade üzerine, şeyhülislâm efendi ise sadrazamın sol yanına otururlar. Kazaskerler, defterdar efendinin yerine, ocak ağaları, reisülküttap efendi ve çavuşbaşı ağanın yerlerine, yeniçeri ağası ise kendi yerine oturur.

Padişah kızının cenazesi zülüflü baltacılar ocağı yakınında bulunan Harem Kapısından çıkarılacağına yakın sadrazam ve diğerleri Kapının yanında bulunan uzun tahta üzerinde beklerler. (sayfa 122) Cenazeyi teberdarlar alıp, darüssaade ağası önüne düşüp gelirken sadrazam, şeyhülislâm ve Kubbe–i Hümayunda bulunan kazaskerler, nakibüleşraf efendiler, İstanbul kadısı efendi, defterdar efendi ve ocak ağaları burada karşılayıp, hepsi birden önüne düşüp Babüssaade yakınında hazırlanan musallaya iletirler. Cenaze namazını şeyhülislâm efendi kıldırır. Selatin kethüdaları buhurdanlarla önden yürüyüp Orta Kapıdan dışarı çıkıldıkta herkes atına biner ve aşağıda anlatılacak düzen içinde cenaze alayı türbeye gidip hazırlanan mezara koyarlar. Bu sırada toplanmış olan selatin imamları ve hafızlar "Yasin Suresi"ni okurlar. Kur'an okuma bitince selatin şeyhleri rütbelerine göre dua ederlerken, cenazenin önünde bulunan hünkâr müezzinleri yüksek sesle "–Âmin!" diyip, her bir şeyh duasını bitirdikte "Fatiha!" çekerler.

Sadrazam, padişaha ta'ziyesini bildirmek üzere bir yazı yazıp darüssaade ağasına verir. Ağa geri döndüğünde herkes evine gider.

(PADİŞAHIN ÖLEN KIZININ CENAZE ALAYINDAKİ DÜZEN)

27 Şubat 1791 (393) tarihinde Emine Sultan öldüğü zaman, valide kethüdası ağanın, İstanbul kadısının önünde yürümesini padişah emretmişti. Fakat ağa aynı zamanda defnedilecek türbenin mütevellisi olduğundan türbeye daha önceden geldi. (394)

Cenaze alayına kişiler şu sırayla katıldılar:

–Kılavuz çavuş
–Divan çavuşları
–Çavuşlar kâtibi efendi ve emini ağa
–Kubbe vezirlerinin kapıcılar kethüdası ve selâm ağası
–Sadrazamın kapıcılar kethüdası ve selâm ağası.
–Selatin şeyhleri.
–Harameyn mukataacısı efendi ve cizye başbakıkulu ağa
–Başbakıkulu ağa ve maliye tezkirecisi efendi
–Mektupçu ve teşrifatçı efendiler (sayfa 123)
–Birinci ve ikinci tezkireci efendiler
–Topçubaşı ve arabacıbaşı ağalar
–Cebecibaşı ve kul kethüdası ağalar
–Selatin camii kethüdaları
–Sipah ve silahdar ağaları
–Mîr–i alem ve kapıcıbaşı ağalar
–Reisülküttap efendi ve çavuşbaşı ağa
–Defterdar efendi
–Yeniçeri ağası
–İstanbul kadısı efendi
–Anadolu ve Rumeli kazaskerleri efendiler
–Kubbe vezirleri
–Sadrazam ve şeyhülislâm
–Saray kethüdası, sarayağası, kilercibaşı ve hazinedarbaşı ağalar
–Darüssaade ağası
–Padişahın kızının cenazesi

–Hazine kethüdası ve hazine vekili ağalar.

Son iki kişi, cenaze alayının yürüyüşü sırasında iki yana para serperler.

(HANIM SULTANIN ÖLÜMÜ)

26 Ocak 1790 tarihinde (395) III. Mustafa'nın kızı Safiye Sultan'ın kızı Zahide Hanım Sultan öldüğünde, teşrifat defterlerinde ölen (sayfa 124) hanım sultanlar için herhangi bir tören kayıtlı bulunmadığından, ona da tören yapılmamıştır.

(PADİŞAH III. MUSTAFA'NIN ÜÇÜNCÜ KARISI AYNÜLHAYAT SULTAN'IN ÖLÜMÜ – 21 TEMMUZ 1764–) (396)

III. Mustafa'nın karısı Aynülhayat Sultan ölünce cenazesi Sarayda yıkanıp, Harem Kapısından, ağalar dışarı çıkardılar. Burada hazırlanan musalla üzerine koyup cenaze namazını kıldılar. Sonra helvacılar (397) cenazeyi omuzlarına alıp Orta Kapıdan dışarı çıkınca, önde teşrifatçı efendi, arkasında darüssaade ağası yazıçısı, kozbekçibaşı ve ağababası atlarına binmiş olarak Darphane Kapısından, Ağa Bahçesinden ve Çeşme Kapısından (398) geçip Laleli çeşme yakınında padişahın yaptırdığı camide bulunan türbenin dışında pencerenin önüne gömüldü. Mezarı silahdar ağanın denetiminde, şehremini ve mimar ağalar tarafından hazırlandı.

(ŞEHZADELER VE VALİDE SULTANLARIN ÖLÜM TÖRENLERİ)

Şehzadeler ve valide sultanlar öldükleri zaman şeyhülislâm efendi, kazaskerler, nakibüleşraf ve büyük kadılar örfî sarık ve ferace kürkler giyerler. Yeniçeri ağası, selimî sarık, erkân kürk giyer, divan bisatlı ata binip, ocak subayları ile törene katılır. Sipah ve silahdar ağaları, kapıcıbaşı ağalar, nişancı, defter emini ve dört bölük ağaları selimî

ve mücevveze sarıklar ve erkân kürkler giyerler. Yukarıda sözü edilen kişiler bu giyimleri ile sarayda hazır olurlar. Sadrazam, kallavî kavuk, erkân kürk ve divan rahtlı at ile, reisülküttap efendi ve çavuşbaşı ağa selimî kavuk, erkân kürk, divan bisatlı atlar ile, çavuşlar mücevveze sarıklarla atlarına binmiş olarak törene katılırlar. (sayfa 125) Bunlar eski kanunlar olmakla teşrifat defterinde kayıtlıdır.

Şeyhülislâmın cenaze namazında imamlık yapması eski bir gelenektir. Ancak imamlık yapmasına engel geçerli bir mazereti olursa bu görevi ulemanın en kıdemli olanı veya Rumeli kazaskeri yapar.

(DARÜSSAADE AĞASI BİLAL AĞA'NIN ÖLÜMÜ – 20 EYLÜL 19791 –) (399)

Bu tarihte darüssaade ağası olan Bilal Ağa öldüğünde cenaze töreninin yapılıp yapılmayacağı sorulmuş ancak teşrifatta tören yapılmayacağı haber verilince, cenazeye gerekli olan malzeme Saraydan karşılanmış ve Eyüp Sultan'a gömülmüştür.

(SADRAZAM VE ŞEYHÜLİSLÂMLARIN ÖLÜM TÖRENİ)

Sadrazam ve şeyhülislâmdan biri ölse, kubbe vezirleri, kazaskerler, büyük kadılar, şeyhler, piyade ve süvari ocakları ilerigelenleri Sultan Mehmet Camisinde hazır olurlar. Cenaze namazından sonra herkes evine gider. Cenazenin önünden gidilmez ve alay düzenlenmez. Bu şekilde cenaze töreni sadrazamla şeyhülislâma mahsustur. Ancak, teşrifat defterlerinde, eğer bu kişiler halen görev yapıyorlarsa bu tören uygulanır, diye kayıtlıdır.

(ŞEYHÜLİSLÂM YAHYA EFENDİ'NİN ÖLÜMÜ VE YERİNE ESKİ ŞEYHÜLİSLÂM MEHMET MEKKÎ EFENDİ'NİN ATANMASI –16 MART 1791–) (400)

16 Mart Çarşamba gecesi Şeyhülislâm Tevfik Efendi'

nin öldüğü, sabah erkenden çocukları tarafından Sultan Mehmet Camisinde salâ verilmesi için dilekçe ile Kaymakam Paşa'ya haber verildiği zaman öğrenildi. Durum Padişaha bildirildi. Öğle vakti Sultan Mehmet Camisinde (sayfa 126) cenaze namazı kılınması için kaptan paşaya, kazaskerlere, İstanbul kadısına, nakibüleşrafa, Ayasofya şeyhine ve selatin şeyhlerine, mektupçu efendi bürosundan davetiyeler yazıldı. Defterdar efendi, sekbanbaşı ağa, cebeci, topçu ve arabacıbaşı ağalara, kethüda bey kâtibinin bürosundan davetiyeler yazıldı ve bunlar büyük kadılara, divan çavuşları ile kaptan paşa ve diğerlerine kethüda bey çuhadarlarıyla gönderildi. Bütün davetiyelere, davetlilerin adi destar ve erkân kürk ile gelmeleri yazıldı.

Bu sırada kaymakam paşa Saraya davet edildi ve Padişahın huzurunda yeni şeyhülislâm Mekkî Efendi'ye beyaz kürk, kaymakam paşaya ise serasere kürk giydirildi. Sonra sadrazam sarayına dönüldü burada gerekli tören yapıldıktan sonra Şeyhülislâm efendi kürk odasında biraz dinlendi. Sonra Arz Odasında yemek yenip öğle namazına bir saat kala Şeyhülislâm Efendi ile Kaymakam Paşa birlikte ve kapı halkı önlerinde olmak üzere Bâb–ı Âli'den hareketle Sultan Mehmet Camisine geldiler. Musalla kapısından Camiye girdiler. Kütüphane önündeki ilk sıraya şeyhülislâm, kaymakam paşa, kaptan paşa ve kazaskerler oturdular. İkinci sıraya sekbanbaşı, defterdar, reisülküttap ve diğer kapı halkı oturdu. Öğle namazı kılındıktan sonra Ayasofya Şeyhi Efendi imamlık yaparak cenaze namazı da kılındı.

Şeyhülislâm, kaymakam paşaya veda edip evine gitti. Kaymakam paşa Sultan Mehmet Han (401) türbesini ziyaret etmek istediğinden sekbanbaşı (sayfa 127) ağa ve teşrifatçı efendi koluna girip kütüphaneden türbeye geldiler. Ziyaretten sonra kaymakam paşa, kapı halkı ile sarayına döndü.

Yahya Tevfik Efendi, şeyhülislâmlık görevine başlayalı henüz onüç gün olmuştu.

Yeni şeyhülislamın göreve başlamasının üçüncü Cuma günü kaymakam paşa, Mehmet Mekkî Efendi'nin konağı-

na tebrike gitti. Ertesi gün yeni şeyhülislâm Bâb–ı Âli'ye gelip, öğle namazından sonra padişahın huzuruna gittiler. Ertesi gün kethüda bey adi destar ve erkân kürk ile ve önünde yine adi destar ve erkân kürk ile teşrifatçı efendi olmak üzere yeni şeyhülislamı kutlamaya gittiler.

(Beylerbeyi, sancakbeyi ve kadı gibi büyük memurların bir yere atanmaları sırasında vermeleri gereken bahşişler ki S K D ve R harfleri, sırasıyla sadrazam, kethüda bey, davet ve ruus (402) kelimelerini göstermektedir.) (403)

GÖREVLİ	S	K	DR
Sadrazam kethüdalığı	– – –	– – –	– – –
Başdefterdarlık	20.000	2.500	– – –
Reisülküttap	– – –	– – –	– – –
İkinci defterdarlık (404)	250	– – –	– – –
Üçüncü defterdarlık	150	– – –	– – –
Nişancı	1.000	500	225
Defter eminliği (405) (sayfa 128)	1.000	500	250
Büyük ruznamçecilik	4.000	1.000	750
Başmuhasebecilik	3.000	1.000	500
Şehreminliği	1.000	– – –	250
Tersane eminliği	1.000	500	250
Darphane eminliği	5.000	1.000	750
Mutfak eminliği	6.000	1.500	750

Arpa eminliği (406)	5.500	2.500	750
Anadolu muhasebeciliği	1.000	250	– – –
Süvari mukabeleciliği (407) (Bayramlaşmaya ocaklısıyla gelir.)	1.000	500	500
Harameyn muhasebeciliği	6.000	– – –	– – –
Yeniçeri kâtipliği (Bayramlaşmaya ocaklısıyla gelir.)	6.000	2.000	750
Sipahi kâtipliği (Bayramlaşmaya ocaklısıyla gelir.)	2.000	– – –	250
Silahdar kâtipliği (Bayramlaşmaya ocaklısıyla gelir.) (408)	2.000	– – –	250
Cizye muhasebeciliği (sayfa 129)	6.000	1.500	750
Mevkufatçılık (409)	1.500	– – –	250
İstanbul baruthanesi nazırlığı (410)	2.500	1.000	250
Masraf kâtipliği (411)	1.000	500	250
Başbakıkulluk (Bu ağanın her divana gelmesi âdet olmakla hâcegâna mahsus üst kürkü giyerler. Bayramlaşmada, hâcegânla birlikte, masraf kâtibinden sonra etek öperler.)	6.000	2.000	750
Maliye tezkireciliği	1.000	– – –	300

Tophane nazırlığı (412)	1.500	– – –	250
Kalyonlar kâtipliği	1.000	– – –	150
Küçük ruznamçecilik	1.000	– – –	250
Gelibolu baruthanesi nazırlığı	2.500	1.000	250
Piyade mukabeleciliği (413) (sayfa 130)	1.500	500	500
Küçük evkaf muhasebeciliği	– – –	– – –	– – –
Harameyn mukatacılığı	– – –	– – –	– – –
Teşrifatçılık (Teşrifatçı padişahla bayramlaşırken sınır teşkil ettiği için rütbesine göre hareket etmeyip, bayramlaşmanın bittiğine işaret olmak üzere herkesten sonra etek öper.)	– – –	– – –	– – –
Cebeciler kâtipliği (414)	1.000	– – –	250
Piskopos mukataacılığı (415)	– – –	– – –	– – –
Çavuşlar kâtipliği	– – –	– – –	– – –
Kapıcılar kâtipliği	– – –	– – –	– – –
Sağ ulûfeciler kâtipliği (Bayramlaşmaya ocaklısıyla gelir.)	– – –	– – –	– – –
Sağ garipler (Bayramlaşmaya ocaklısıyla gelir)	– – –	– – –	– – –
Sol ulûfeciler kâtipliği (Bayramlaşmaya ocaklısıyla gelir.)	– – –	– – –	– – –
Sol garipler kâtipliği (Bayramlaşmaya ocaklısıyla gelir.)	– – –	– – –	– – –
Topçular kâtipliği (Bayramlaşmaya ocaklısıyla gelir.)	– – –	– – –	– – –
Süratçiler nazırlığı (416)	– – –	– – –	– – –

Buraya kadar olanlara üst kabul edilmiştir. Bundan aşağıda olanlar üst giymezler.)

Toparabacılar kâtipliği	– – –	– – –	– – –
Divan beylikçiliği (417)	– – –	– – –	– – –
Kethüda bey kâtipliği	– – –	– – –	– – –
Selanik baruthanesi nazırlığı (418)	3.500	1.250	250
Sergi nazırlığı	– – –	– – –	– – –
Tersanede anbarlar eminliği	– – –	– – –	– – –
Tersanede anbarlar nazırlığı	– – –	– – –	– – –
Büyük kale tezkireciliği (419)	– – –	– – –	– – –
Küçük kale tezkireciliği	– – –	– – –	– – –

Üst giymesi kabul edilen yerin sonundan burada küçük kale tezkireciliğine gelinceye kadar hil'at giyilmesi kabul edilmiştir.

Haslar mukatacılığı
Baş mukatacılık
İstanbul mukataacılığı
Bursa mukataacılığı
Avlanya ve Ağrıboz mukataacılığı
Kefe mukataacılığı
İçsaray kâğıt eminliği (420)
Dışsaray kâğıt eminliği
Tarihçilik (421)
Tersanede reis vekilliği

Buraya kadar olanlara ruus verilir.

(DERGÂH–I ÂLİ AĞALARI)

Yeniçeri ağalığı	20.000	5.000	– – –
Mîr–ı alemlik	– – –	– – –	– – –
Bostancıbaşılık	– – –	– – –	– – –
Birinci mirahur	– – –	– – –	– – –
Çavuşbaşılık	– – –	– – –	– – –
Sipahi ağalığı	4.500	1.250	750
Silahdar ağalığı (422) (131. sayfa)	4.500	1.200	750
Kapıcılar kethüdalığı	– – –	– – –	– – –
İkinci mirahurluk	– – –	– – –	– – –
Cebecibaşılık	6.000	2.000	500
Topçubaşılık (422)	3.500	1.000	500
Başbakıkulluk (Başbakıkulu ağanın her divana gelmesi âdettir. Hâcegâne mahsus olan üst kürkü giyerler. Padişahla bayramlaşmada hâcegân ile birlikte ve masraf kâtibinden sonra etek öperler.)	6.000	2.000	750
Çadır mehterbaşılığı (424) Mehterbaşı olanlar ocaklarında yoluyla olurlar. Her divanda divan hizmetini gördüklerinden hâcegân gibi üst kürkü giyerler. Padişahla bayramlaşmada hâcegânın üst kürkü giyenleriyle birlikte etek öperler.)			
Arabacıbaşılık	1.000	150	– – –
Sağulûfeciler ağalığı	– – –	– – –	– – –
Sağgaripler ağalığı	– – –	– – –	– – –
Solulûfeciler ağalığı	– – –	– – –	– – –
Solgaripler ağalığı			

Gümrük eminliği (Gümrük eminleri ağalar ve hâcegân gibi sayılırlar. Divana gelmezler. Padişahla bayramlaşmada ferace kürk giyerler. Hâcegân ile birlikte bulunup hil'at giydirildiğinden dolayı anbarlar nazırlığından sonra etek öperler.)	3.000	1.000	750
Kasapbaşılık (425) (Kasapbaşı olanlar ağalar ve hâcegân gibi sayılırlar. Divana gelmezler. Padişahla bayramlaşmada ferace kürk giyerler. Hâcegân ile birlikte hil'at giydirildiğinden gümrük eminliğinden sonra etek öperler.)	10.000	2.500	750
Cizye başbakıkulu (Cizye başbakıkulu olanlar ağalardan sayılırlar. Her divana gelirler. Ferace kürk giyerler. Padişahla bayramlaşmada büdün hâcegândan sonra bayramlaşmanın bittiğine işaret olmak üzere etek öperler.)	– – –	– – –	– – –

Buraya kadar olan ağalar göreve yeni atandıkları veya görevde bırakıldıkları zaman hil'at giyerler.

(Padişahla bayramlaşmaya gelmesi âdet olmayanlar)

Humbaracıbaşılık (426)	– – –	– – –	– – –
Mimarbaşılık (427)	1.000	500	150
Lağımcıbaşılık (428)	– – –	– – –	– – –
(sayfa 132)			
Ekmekçibaşılık (429)	– – –	– – –	– – –
Veznedarbaşılık	1.000	500	– – –

(Mart–Nisan 1797 (430) tarihinde İstanbul'da bulunan Rusya'nın orta elçisinin, elçiliğinin yenilenmesi nedeniyle Bâb–ı Âli'de ve Divan–ı Hümayunda giydirilen hil'atler)

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Elçi	Sarı çuhaya dikilmiş erkân sırt samur kürk	1
Divan tercümanı	– – –	1
Tercümanlar, beyzadeler ve başkâtip	Şalî'ye dikilmiş kubur kakum (431)	4
Elçinin önemli adamlarına	Şalî kerrake (432)	7
Elçinin diğer adamlarına	– – –	35
MÜSLÜMANLARA		
Elçi mihmandarı	– – –	1
Çavuşlar kâtibi	– – –	1
Çavuşlar emini	– – –	1
Duacı çavuş	– – –	1
Kılavuz çavuş	– – –	1
Kılavuz çavuş yamağı (sayfa 133)	– – –	1
Haberci çavuş	– – –	1
Elçinin işleriyle görevlendirilen divan çavuşu	– – –	1
Asesbaşı ve subaşı (433)	– – –	2
Elçinin işleriyle görevli çorbacıbaşı ağa	– – –	1
Oda teşrifat (434)	Aldan	3

(21 Şubat 1801 tarihinde (435) üç dört yıldanberi İstanbul'da oturan ve bu kez elçiliği yenilenen Rusya'nın orta elçisine Divan–ı Hümayun ve Bâb–ı Âli'de giydirilen hil'atler)

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Elçi	Çuhaya dikilmiş erkân sırt samur kürk.	1
Divan tercümanı	– – –	1
Tercümanlar ve başkâtibi	Çuhaya dikilmiş paça samur kontoş (436)	3
Beyzadeler ve elçinin önemli adamları	Şalı'ye kaplı kubur kakum	10
Elçinin yine önemli adamlarına	Şali kerrake	12
Elçinin diğer adamlarına kendi tercümanıve divan tercümanı hizmetlilerine	– – –	30

Müslümanlara, yukarıda belirtilen kürklerin aynı giydirilir.

(sayfa 134)

(4 Aralık 1800 tarihinde (437) Rusya'nın İstanbul'da bulunan orta elçisi Rusya'dan gelen tasdiknameyi mübadele etmek için Bâb–ı Ali'ye geldiğinde giydirilen hil'atler)

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Elçi	Çuhaya dikilmiş sırt samur kürk.	1
Divan tercümanı	Çuhaya dikilmiş kubur paça samur.	1
Başkâtip ve tercümanlar	Çuhaya dikilmiş kontoş samur kürk	1
Beyzadeler	Şalî'ye dikilmiş kubur kakum	1
Elçinin önemli adamlarına	Şalî kerrake	12
Elçinin diğer adamlarına	– – –	24

Müslümanlara daha önce anlatıldığı şekilde hil'at giydirilir. Fakat (438) kapı oğlanına 26 (439). Elçi gittikten sonra ise,

Birinci ve ikinci murahhas efendilere Amedî (440) ve teşrifatçı efendilerle divan tercümanına (441)	Erkân samur	– – –
	Kubur samur kürk	– – –

(20 Ocak 1803 tarihinde (442), İstanbul'da oturmak üzere Rusya'dan gelen orta elçiye ve diğerlerin Divan–ı Hümayunda ve Bâb–ı Âli'de giydirilen hil'atler)

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
(Sayfa 135) Elçi	Turuncu çuhaya dikilmiş alâ sırt samur	1
Divan tercüman	– – –	1
Başkâtip	Çuhaya dikilmiş paça samur	1
Tercüman	Şalî'ye dikilmiş kubur kakum	1
Beyzadeler	Şalî kerrake	1
Elçinin diğer adamları	– – –	1

Müslümanlara daha önce anlatıldı şekilde hil'at giydirilir.

(14 Ekim 1802 tarihinde (443), İstanbul'da oturmak üzere Avusturya'dan gelen orta elçiye ve diğerlerine Divan–ı Hümayunda ve Bâb–ı Âli'de giydirilen hil'atler)

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Elçi	Erkân sırt samur kürk.	1
Divan tercümanı	– – –	1
Başkâtip	Şalî'ye dikilmiş kubur kakum	1
Tercümanlar	Şalı kerrake	7
Beyzadeler ve elçinin adamları	– – –	37

Müslümanlara daha önce anlatıldığı şekilde hil'at giydirilir.)

(23 Ocak 1794 tarihinde (444) Osmanlı İmparatorluğunun cevabını almak üzere Avusturya'dan gelen orta elçiye ve diğerlerine giydirilen hil'atler)

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
(sayfa 136) Elçi	Sarı çuhaya dikilmiş erkân samur kürk	1
Divan tercümanı	— — —	1
Başkâtip, tercümanlar ve beyzadeler	Şalî'ye dikilmiş kubur kakum	— — —
Elçinin önemli adamları	Şalî kerrake	6
Elçinin diğer adamları	— — —	35

(Avusturya'dan gelen Hebrut (445) adlı fevkalâde orta elçiye, Toskana Dukasına götürmek üzere Padişahın fermanını ve Sadrazamın mektubunu vermek için Divan-ı Hümayun'a çağırıldığında giydirilen hil'atler)

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Elçi	Sarı çuhaya dikilmiş erkân samur kürk	1
Divan tercümanı	— — —	1
Başkâtip ve beyzadeler	Şalî'ye kaplı kubur kakum.	6
Tercümanlar	Şalî kerrake	6
Elçinin adamları	— — —	35

Müslümanlara daha önce anlatıldığı şekilde hil'at giydirilir.)

(28 Haziran 1801 tarihinde (446) İspanya'dan İstanbul'a gelen orta elçinin mektubunu teslim etmek için Bâb–ı Ali'ye, Kralın, Padişaha yazdığı mektubu vermek için Divan–ı Hümayuna gittiğinde giydirilen hil'atler)

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
(sayfa 137) Elçi	Sarı çuhaya kaplı erkân samur kürk	1
Divan tercümanı	– – –	1
Başkâtip ve tercümanlar	Şalî'ye kaplı kubur kakum	7
Beyzadeler	Şalî kerrâke	7
Elçinin adamları	– – –	5

Müslümanlara daha önce anlatığı şekilde hil'at giydirilir.

(1793–1794 tarihlerinde (447) İstanbul'da bulunan Hollanda elçisinin ülkesine dönmek üzere veda etmek amacıyla Bâb–ı Âli'ye geldiğinde, tören yapılmadan taltif için giydirilen hil'atler)

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Elçi	Sarı çuhaya dikilmiş erkân samur kürk	1
Divan tercümanı	– – –	1
Başkâtip, tercümanlar ve elçinin diğer adamları	Şalı'ye kaplı kubur kakum	4
Maslahatgüzar ve adamları	– – –	23

(21 Ekim 1794 tarihinde (448) İstanbul'a gelen fevkalâde İngiltere orta elçisi için Bâb–ı Âli ve Divan–ı Hümayunda giydirilen hil'atler)

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Elçi	Çuhaya dikilmiş erkân sırt samur kürk	1
Divan tercümanı	– – –	1
Başkâtip ve tercümanlar (sayfa 138)	Şalî'ye dikilmiş kubur kakum	4
Beyzadeler	Şalî kerrake	3
Elçinin adamları	– – –	22

Müslümanlara daha önce anlatıldığı şekilde hil'at giydirilir.

(Yirmi yıldan fazla süredenberi İstanbul'da oturan İngiltere baylosu (449) Enzeli (450) vedalaşmak amacıyla adamlarıyla birlikte Bâb–ı Âli'ye geldiğinde tören yapılmadan taltif etmek için giydirilen hil'atler)

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Elçi	Sarı çuhaya dikilmiş erkân sırt samur kürk	1
Divan tercümanı	– – –	1
Başkâtip ve tercümanlar	Şalî'ye kaplı kubur kakum	4
Beyzadeler	Şalî kerrake	3
Elçinin adamları	– – –	25

(Daha önce 13 Kasım 1799 tarihinde (453) büyükelçilikle İngiltere'den gelen ve İstanbul'da orta elçilikle oturan elçi beyin 24 Eylül 1801 tarihinde (454) Divan–ı Hümayuna yine büyük elçilikle gelmesi hususuna Padişah izin vermekle bugün Divan'ı Hümayun'da giydirilen hil'atler)

(13 Kasım 1799 tarihinde (451) Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere Devleti arasında yeniden imzalanan anlaşma ve tasdikname mübadelesi için gelen fevkalâde büyükelçiye Bâb–ı Ali ve Divan–ı Hümayunda giydirilen hil'atler)

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Elçi	Serasere dikilmiş bölüklü, alâ, sırt, samur kürk	1
Şimdi başkâtip payesiyle gelen fakat daha önce murahhas orta elçilikle gelmiş olan elçiye	Çuhaya dikilmiş sırt samur kürk	1
Milard Bruce (452) بيلورد بروس	Çuhaya dikilmiş kontoş paça samur kürk.	1
Divan tercümanı	Kubur samur	1
Baştercüman, başkâtip ve tercümanlar	Çuhaya dikilmiş paça, kontos samur	7
Elçinin önemli adamları	Şalî'ye dikilmiş kubur kakum	8
Elçinin önemli adamları	Şalî kerrake	18
Elçinin diğer adamları	– – –	102

(Yukarıda sözü edilen İngiltere'nin fevkalâde büyükelçisi gittikten sonra, tasdiknamenin hazırlanmasında emeği geçenlere kahve töreninden sonra giydirilen hil'atler)

(sayfa 139)

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Elçi ile konuşma işiyle görevlendirilen Rumeli payeli Raif Paşa–zade Es-seyyid İbrahim İsmet Beyefendi	Çuhaya dikilmiş erkân samur kürk	1
Reisülküttap Ahmet Atıf efendi	Erkân samur kürk	1
Amedî Es–seyyid Mehmed Said Galip efendi	Erkân samur kürk	1

(Daha önce 13 Kasım 1799 tarihinde (453) büyükelçilikle İngiltere'den gelen ve İstanbul'da orta elçilikle oturan elçi beyin 24 Eylül 1801 tarihinde (454) Divan–ı Hümayuna yine büyükelçilikle gelmesi hususuna Padişah izin vermekle bu gün Divan–ı Hümayunda giydirilen hil'atler)

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Elçi	Serasere kaplı erkân sırt, samur kürk	1
Divan tercümanı	– – –	1
Başkâtip ve tercümanlar	Çuhaya dikilmiş kontoş, paça samur	8
Beyzadeler	Şalî'ye dikilmiş kubur kakum	6
(sayfa 140)		
Elçinin önemli adamları	Şalî kerrake	12
Elçinin diğer adamları	– – –	74

Müslümanlara daha önce anlatıldığı şekilde hil'at giydirilir.

(Sürekli elçi olarak gelen İngiltere büyük elçisinin Bâb–ı Âli ve Divan–ı Hümayuna geldiğinde giydirilen hil'atler)

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Elçi	Serasere dikilmiş erkân, sırt samur kürk	– – –
Başkâtip payesiyle gelen ikinci elçi	Çuhaya dikilmiş erkân, sırt samur kürk	– – –
Divan tercümanı	– – –	1
Baştercüman, başkâtip ve tercümanlar	Çuhaya dikilmiş kontoş samur	8
Beyzadeler	Şalı'ye dikilmiş kubur kakum	8
Elçinin önemli adamları	Şalî kerrake	18
Elçinin diğer adamları	– – –	200

Müslümanlara daha önce anlatıldığı şekilde hil'at giydirilir.

(15 Mayıs 1800 tarihinde (455), Bâb–ı Âli'ye gelen İngiliz generalinin dönüşü sırasında giydirilen hil'atler)

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
General	Turuncu çuhaya dikilmiş erkân, paça samur	1
Divan tercümanı	– – –	1
(456)	Şalî'ye kaplı kubur kakum	1
(457)	Şalî'ye dikilmiş miş kubur kakum kürk	1
Tercümanlar (458)	Şalî'ye dikilmiş kubur kakum	1
Beyzadeler –5 kişi–	Şalî kerrake	5
(459)	Şalî'ye dikilmiş kubur sincap	1

Sultanlara da dağıtmak için 800 kuruş

(3 Kasım 1801 tarihinde (460) İstanbul'daki İngiliz sürekli fevkalâde orta elçisinin teşekkür için Bâb-ı Âli'ye geldiğinde giydirilen hil'atler)

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Elçi	Çuhaya dikilmiş alâ sırt samur kürk.	1
Divan tercümanı	— — —	1
Başkâtip, tercümanlar ve elçinin önemli adamları	Çuhaya dikilmiş kontoş samur	7
Yine elçinin önemli adamları	Şalî'ye kaplı kubur kakum	9
Elçinin önemli adamları	Şalî kerrake	15
Elçinin diğer adamları, tercüman ve divan tercümanı davetlileri	— — —	33

Müslümanlara daha önce anlatıldığı şekilde hil'at giydirilir.

(20 Aralık 1794 tarihinde (461) Fransa Cumhuriyetinden gelen orta elçiye Divan–ı Hümayun ve Bâb–ı Âlı'de giydirilen hil'atler)

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Elçi	Sarı çuhaya diklmiş erkân, sırt,samur kürk.	1
Divan tercümanı (sayfa 142)	– – –	1
Başkâtip, beyzadeler ve kâtipler	Şalî'ye dikilmiş kubur kakum.	6
Elçinin önemli adamları	Şalî kerrake	8
Elçinin diğer adamları	– – –	32

(Anlaşmadan sonra Fransa Cumhuriyetinden gelen büyük elçinin resmen Bâb–ı Âli ve Divan–ı Hümayunda giydiği hil'at)

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Elçi	Serasere erkân sırt, alâ, samur kürk	1
Divan tercümanı	– – –	1
Başkâtip	Kontos, paça samur	1
Baştercüman	Kubur kakum	1
Elçinin önemli adamları	Şalî kerrake	9

M–

Müslümanlara daha önce anlatıldığı şekilde hil'at giydirilir.)

(15 Ağustos 1805 tarihinde (462) İngiltere büyükelçisinin Divan–ı Hümayun ve Bâb–ı Âli'de giydiği hil'atler)

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Elçi	Serasere dikilmiş erkân sırt samur	1
Divan tercümanı	– – –	1
Başkâtip	Çuha kontoş, paça samur	8
Tercümanlar	Kubur kakum	8
Beyzadeler	Şalî kerrake	18
Elçinin önemli adamları	– – –	100

Müslümanlara daha önce anlatıldığı şekilde hil'at giydirilir.

(19 Aralık 1805 tarihinde (463) Rusya'nın orta elçisi tasdikname mübadelesi için Bâb–ı Ali'ye geldiğinde giydirilen hil'atler)

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
(sayfa 143) Elçi	Sarı çuhaya dikilmiş erkân, sırt samur kürk	1
Divan tercümanı	– – –	1
Başkâtip, tercümanlar ve beyzadeler	Çuhaya dikilmiş kontoş samur	5
Elçinin önemli adamları	Şalî kerrake	12
Elçinin diğer adamları	– – –	30

Müslümanlara daha önce anlatıldığı şekilde hil'at giydirilir.

(Yukarıda anlatılan törenden sonra yaptıkları hizmete karşılık olarak kahve içilip hil'at giyenler)

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Eski Rumeli kazaskeri İsmet Beyefendi	Erkân samur kürk	1
Resisülküttap Ahmet Vasıf efendi	Erkân samur kürk	1
Amedî İzzet Beyefendi	Erkân samur kürk	1
Divan tercümanı beyzadeye	Sarı çuhaya dikilmiş kubur kamur kürk	1

(26 Ağustos 1806 tarihinde (464) İstanbul'a sürekli elçi olarak gelen Fransız elçisine Divan–ı Hümayun ve Bâb–ı Ali'de giydirilen hil'atler)

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Elçi	Serasere dikilmiş erkân sırt samur	1
İkinci elçi	Çuhaya dikilmiş kontoş paça samur	1
Elçinin önemli adamları	Kubur kakum	10
Yine elçinin önemli adamları	Kerrake	12
Elçinin diğer adamları (465)	– – –	85

Müslümanlara daha önce anlatıldığı şekilde hil'at giydirilir.

(sayfa 144)

(25 Aralık 1806 tarihinde (466) İspanya'dan gelen orta elçinin Bâb–ı Ali ve Divan–ı Hümayunda giydiği hil'atler)

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Elçi	Erkân samur kürk	1
Divan tercümanı	– – –	1
Başkâtip	Kontoş	4
Tercümanlar	Kubur kakum	7
Elçinin önemli adamları	Kerrake	32

Müslümanlara daha önce anlatıldığı şekilde hil'at giydirilir.

(5 Aralık 1807 tarihinde (467) Saksonya Devletinden maslahatgüzarlık ile gelen bey'in Bâb–ı Âli'de giydiği hil'atler)

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Maslahatgüzar	Turuncu çuhaya dikilmiş paça samur	1
Divan tercümanı	– – –	1
Başkâtip ve tercüman	Kubur kakum	1
Maslahatgüzarın önemli adamlarına	Şalî kerrake	1
Maslahatgüzarın diğer adamları ve kapı oğlanları	– – –	30

Müslümanlara daha önce anlatıldığı şekilde hil'at giydirilir.

(Anlaşmadan sonra İngiltere'den gelen murahhas bey'e ve adamlarına Divan–ı Hümayun ve Bâb–ı Âli'de giydirilen hil'atler)

Hil'at giyenin görevi	Hil'atin cinsi	Hil'atin sayısı
Elçi	Çuhaya dikilmiş sırt samur kürk	1
Divan tercümanı	– – –	1
Elçinin önemli adamları	Çuhaya dikilmiş kontoş paça samur	8
Elçinin önemli adamları	Şalî'ye kaplı kubur kakum	12
Elçinin önemli adamları	Kerrake	1
Elçinin önemli adamları	– – –	14

(Matbaa–i âmire'de basılmıştır)

DİPNOTLAR

1–Vak'anüvis, Osmanlı İmparatorluğunda tarihî olayları yazmak için görevlendirilmiş memurdur. Resmî olarak atanan ilk vak'anüvis Mustafa Naima Efendi'dir. Altı ciltlik eseri "Tarih–i Naima" adıyla meşhur olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu ile birlikte vak'anüvislik de sona ermiştir. Son vak'anüvis Abdurrahman Şeref Bey'dir.

2–Nakibü'l–eşraf, Hazret–i Muhammed'in soyundan geldiklerini iddia eden kişilerin işlerine bakan devlet memurudur. Osmanlı İmparatorluğunun her döneminde, Peygamber'in soyundan geldikleri sanıldığı için "seyyid" de denilen bu kişilere son derece itibar edilmiş, hattâ hiç bir görev yapmadıkları halde aylık bile bağlanmıştır.

3–Rebiü'l–evvel ayının bugün kullandığımız takvimle belirli bir karşılığı yoktur. Hicrî takvimde bir yıl 354 gün olduğundan aylar 36 yılda bütün mevsimleri dolaşırlar.

4–Sadrazamların yardımcısı durumunda olan bir devlet memurudur. Kethüdalık daha önce önemsiz bir memuriyet iken III. Ahmet zamanında önemi artmış ve "kethüda bey" denmeye başlanmıştır. Kethüda bey'ler sonraları içişleri bakanlığı görevini de yapmışlardır.

5–Kazaskerlik, Osmanlı İmparatorluğunda en eski memuriyetlerden biridir. İlmiye sınıfının en yüksek rütbeli görevlilerindendir. Kazaskerin kelime anlamı "ordu kadısı" demektir. Görevi asker ve askerlikle ilişkili olan kişilerin işlerine bakmaktır. İmparatorlukda iki büyük kazasker vardır. Rumeli kazaskeri ve Anadolu kazaskeri. Rumeli kazaskeri rütbe itibariyle Anadolu kazaskerinden yüksektir.

5a–Üç nefer şeyh'e "selatin şeyhliği" de denirdi. Bu deyim 1726 yılından itibaren cuma vaizleri için kullanılmaya başlandı. Mevlid sırasında her üçü kısa birer vaiz verirlerdi.

6–Şeyhülislâm, ilmiye sınıfının başıdır. Özellikle Hazret–i Muhammed'in doğum günü olan 12 Rebiü'l–evvel'de okunan mevlidde ve bu arada düzenlenen törenlerde önemli yeri vardır. Görev olarak önemleri büyüktür, ama divan–ı hümayun toplantılarına her zaman katılmazlar.

7–Kâtiplerin reisi anlamına gelen reisü'l–küttap, divan–ı hümayunda bulunan görevlilerin başıdır. Yaptığı iş bakımından yaklaşık olarak dışişleri bakanlığının karşılığıdır. Bunlara "reis efendi" de denirdi.

8–Merkezden atanan büyük memurlarla boş bulunan tımar ve zeametlerin kime verildiğine dair kayıtları tutan ve gerekli işlemleri yapan devlet dairesidir. Buraya "nişan kalemi" veya "kese kalemi" de denirdi.

9–Çeşitli işlerde kullanılan ve "çavuşân–ı dergâh–ı âli" denilen görevlilerin subayına, çavuşbaşı ağa denirdi.

10–Mîr–i alem, sarayın önde gelen görevlilerindendir. "Emîr–i alem" de denir. Padişah bayrağının ve bayrak mehterlerinin başıdır.

11–Saray kapıcılarının âmiri olan ve sayıları birden fazla bulunan kapıcıbaşıların en kıdemlisine başkapıcıbaşı denirdi.

12–Padişahın bir yere gidişi sırasında onun yanında bulunup koruma görevi yapanlara rikâb–ı hümayun ağası veya kısaca rikâbağası denirdi.

13–Yeniçeri ağası yaklaşık olarak bugünkü kara kuvvetleri komutanlığının karşılığıdır. Yeniçeri askeri denilen ve Osmanlı kara ordusunun bir bölümünü oluşturan birliklerin komutanıdır. Başkentin emniyet ve âsâyişini sağlamak gibi daha başka görevleri de vardır.

14–Yeniçeri ağası ile birlikte Yeniçeri Ocağının yüksek rütbeli subaylarına ocak ağaları veya ocak erkânı denirdi. Yeniçeri ağası dışında kalan bu subaylar şunlardı: sekbanbaşı, yeniçeri kâtibi, yeniçeri kethüdası, İstanbul ağası, Anadolu ve Rumeli ağaları, fodla kâtibi, ağa imamı, solakbaşılar, yayabaşılar, atlı zağarcılar, atlı sekbanlar, solaklar kethüdası, peykbaşı, peykler kethüdası, bölükbaşılar, odabaşılar ve daha alt rütbedeki subaylar.

15–Maliye bakanı görevini yapan ve aşağı yukarı bakanlar kurulunun karşılığı olan Divan'ı Hümayun toplantılarına katılan yüksek rütbeli devlet memuru.

16–Tevkîî efendiye "nişancı" veya "tuğraî" de denirdi. Merkezden gönderilen emir ve fermanların üzerine tuğra denilen padişah imzasını atardı. Osmanlı Devletinde önemli görevlerden biri idi.

17–Defter eminine "defter–i hâkânî nâzırı" veya "defter–i hâkânî emîni" de denirdi. Tapu genel müdürlüğü görevini yapardı.

18–Şıkk–ı evvel ve şıkk–ı sani defterdarlarına yani birinci ve ikinci defterdarların ikisine birden verilen isimdir. Birinci defterdarı, ikinci defterdara ise Anadolu defterdarı da denirdi. Rumeli defterdarı Anadolu defterdarının amiri olup "baş def-

terdar" unvanını taşırdı. Anadolu defterdarı "başdefterdar yardımcısı" durumunda idi.

19–Müderris, medrese, adı verilen eğitim ve öğretim kurumlarında ders veren öğretmenlere denirdi. Medresenin geniş bir örgütü vardı.

20–İstanbul'un hukuk ve ceza dâvalarına bakan kişi idi. İstanbul kadılarına bir ara "İstanbul efendisi"de dendi. Görevleri yalnız dâvalara bakmak değildi. Başkentin belediye işlerine de kısmen bakarlardı. Tanzimat'tan önce çok önemli bir memuriyetti.

21–Kisedar, keseci demektir. Saraya ait kişilerin paralarının hesabını tutan ve saklayan görevlidir.

22–Örf, şeyhülislâm, kazasker ve İstanbul kadılarının törenlerde giydikleri bir cins büyük kavuk.

23–Ferve–i beyza.

24–Sadrazam ve vezirlerin giydikleri piramit şeklinde bir çeşit kavuk.

25–Erkân kürk, saray ileri gelenlerinin ve büyük devlet memurlarının özel günlerde giydikleri yenli kürke verilen ad.

26–Elbisenin üstüne giyilen ve genellikle sade ve düz olan bir giyecek.

27–Divan bisatlı denilen eyer altın ve gümüş gibi kıymetli madenlerle süslü olup genellikle törenlerde ve özelgünlerde kullanılırdı. Ayrıca "divan rahtı" ve "kemer rahtı" adlı değerli eyer takımları vardı ve bunları özel günlerde atlarına kuşandırırlardı.

28–Ulema sınıfının belirli günlerde giydiği kürkün adı.

29–Bk. dipnot 17. Şıkk–ı salis efendi, Osmanlı maliye örgütü içinde önemli bir devlet memuru.

30–Selimî, bir çeşit sarıktır. Yavuz Sultan Selim'den dolayı bu adı almıştır.

31–Camilerde padişahların namaz kılmaları için ayrılmış özel bölme.

32–Padişahın muhafız alayı durumunda olan ve altı bölükten oluşan birliğin ilk iki bölüğüne sipah ve silahdar bölükleri denirdi. Bunların komutanları ise sipah ve silahdar ağası diye adlandırılırdı.

33–Savaşta kullanılacak silahları, araç ve gereçleri yapan, bunları koruyan ve sefer sırasında cepheye kadar taşıyan askerî birliğin komutanına cebecibaşı denirdi.

34–Kapıkulu ocaklarından topçu ocağının komutanına verilen

ad. İmparatorluğun her tarafındaki toplardan ve toplarla ilgili mühimmattan sorumlu idi.

35—Sefer sırasında cepheye topları taşıyan arabaların bakım ve hizmeti ile sorumlu arabacı ocağının komutanı.

36—Kapıkulu süvarileri içinde sipah ve silahdar bölükleri dışında kalan diğer dört bölüğün komutanları. Bu bölükler; sağ ulûfeciler, sol ulûfeciler, sağ garipler ve sol garipler diye adlandırılmıştı.

37—Sipah ve silahdar bölüklerinden her birinin birer kâtibi vardı. Bunlar bölüğün subaylarından sayılırdı.

38—Altı bölükten oluşan kapıkulu süvarilerinin bölük ağalarından sonra gelen en kıdemli subayına verilen ad'dı. Her bölükte bir tane vardı.

39—Osmanlılar Mekke ve Medine'nin ikisine birden "harameyn" derlerdi. Bu bölgenin vakıf ve diğer işlerine bakan çeşitli bürolar vardı. Vakıfların muhasebelerini tutmak ve diğer işlerini yürütmekle sorumlu dairenin başına "Harameyn Muhâsebecisi" denirdi. Bu vakıflardan mukataaya tabi olanların işleri ise başka bir daire tarafından görülür ve bunun âmirine de "Haremeyn Mukataacısı" denirdi. Harameyn müfettişi de yine Mekke ve Medine'ye ait vakıflara bakmakla yükümlüydü.

40—Mekke ve Medine'ye ait vakıflara bakan Haremeyn mukataacı, muhasebeci ve müfetişinin yardımcılarına Harameyn mukataacısı halifesi, Haremeyn muhasebecisi halifesi ve Haremeyn müfettişi halifesi denirdi. Halife kelimesi daha sonra halk ağzında değişerek "kalfa" şekline dönüşmüş ve "yardımcı" anlamını kazanmıştır.

41—Yeniçeri ocağının büyük subaylarından biridir. Ahmet Vefik Paşa, lehçe—i Osmanî adlı eserinde sekbanbaşı için "eskinin Yeniçeri generali" diye tanımlamıştır. Başlangıçta rütbe itibariyle yeniçeri ağasından sonra gelirlerdi. Sonraları protokolda yeniçeri ağası, yeniçeri kethüdası'ndan sonra sekbanbaşı üçüncü sıraya düştü.

Sekban kelimesinin söylenişi, sonraki yıllarda değişerek "seğmen" şekline dönüştü. Seğmen, Ankara ve çevresinde bir çeşit gönüllü asker ve efelere denir oldu.

42—Zağarcıbaşı, yeniçeri ocağının 64. ortasının komutanıdır. Orta veya oda yeniçeri ocağında bölük gibi bir kuruluştur. 64. ortanın mevcudu yaklaşık 400 kişi idi.

Saksoncu veya saksoncubaşı ise 71. ortanın komutanıdır. Rütbe itibariyle zağarcıbaşı'dan sonra gelirlerdi.

43–Muhzır ağa, yeniçeri ocağı bölük komutanlarındandır. Ancak belirli bir bölüğü yoktur. Sadrazama muhafızlık etmek görevlerinden biri idi.

44–Bostancı ocağı komutanına "bostancıbaşı" veya "bostancılar odabaşısı" denirdi. Bostancıbaşılık saraydaki görevlilerin en önemlilerinden biri idi. Bostancı ocağı padişah sarayları ile bahçelerinin korunması, Üsküdar, Eyüp, Kâğıthane, Boğaziçi, Adalar, Yeşilköy, Kadıköy ve Bostancı köprüsüne kadar olan yerlerin asayişini sağlamakla yükümlüydü.

45–Yeniçerilere ait aylık ve künye defterlerinin yazılması ile görevli kimseler.

46–Bâb–ı Hümayûn Kapısı. Burası Topkapı Sarayı'nın Ayasofya'ya bakan birinci kapısı idi.

47–"Seksen ikide vâki" sefer–i hümâyun "avdetindeberu"

48–Divan–ı Hümayun'da yazı işlerinden sorumlu bulunan görevlinin adıdır. Bunlar Birinci Tezkireci "tezkire–i evvel" ve İkinci Tezkireci "tezkire–i sani" olmak üzere iki kişi idiler. Amirleri reisülküttapdı.

49–Bakanlıklarla illerde yazı işlerini yürüten büronun amirine "mektupçu" veya "mektubî" denirdi.

50–Teşrifatî efendi, törenlerde protokol işlerini yöneten görevlinin adıdır. Buna "Teşrifatî–i Divan–ı Hümayun" veya kısaca "teşrifatçı" da denirdi. Sonradan "teşrifat nazırı" adını aldı.

51–Teşrifat bürosunun amiri olan teşrifatçıdan sonra, onun yardımcısı olmak üzere teşrifat kisedarı ve teşrifat halifesi gelirdi.

52–Ta'rif okumak, mevlit ve benzeri gibi toplantılarda Hazret–i Muhammed ve diğer büyüklerin yüceliklerini anlatmak ve açıklamak demekti.

53–Bu üç kişi daha önce metinde "üç nefer şeyh" olarak geçmişti.

54–Kızlarağası da denilen darüssaade ağasının yardımcısı.

55–Devlet dairelerinin yazı işleriyle görevli kimseler. Defterdar ve nişancı gibi en üst rütbeden memurlar olduğu gibi daha alt kademede olanlar da vardı. Bunlara "Hâcegân–ı Divan–ı Hümayun" da denirdi.

56–Zülüflülere, "zülüflü baltacılar" veya "teberdarân–ı hassa" denirdi. Sarayda çalışan bir grup görevliydi. Sayıları yüz ile ikiyüz arasında değişirdi. Başlarına giydikleri başlığın iki yanından saç gibi iki bölük perçem sarktığından bunlara "saçlı baltacılar" anlamına gelen zülüflü baltacılar denmişti.

57–Hil'at üste giyilen bir cins elbisedir. Türkçede buna kaftan denir. Padişahlar tarafından mükâfatlandırılmak istenen devlet adamlarına giydirilirdi. Hil'atin değişik kaliteleri vardı. Giyecek olan devlet adamının rütbesine göre samur kürk veya çuhadan olabilirdi.

58–Müjdeci, padişah armağanlarının ve hacı kafilesinin Mekke'ye vardığını ve bu konuyla ilgili olarak Mekke Şerifi ile Şam valisinin mektuplarını İstanbul'a getiren görevli idi. Mevlid günü de Mekke Şerifinin gönderdiği mektup ve hurmayı padişaha verirdi.

59–Hicaz denilen ve Mekke ile Medine'yi içine alan bölge Müslümanlarca kutsal sayılırdı. Bu bölge Osmanlı İmparatorluğuna doğrudan bağlanmamış, özerk bir duruma getirilmişti.Başında "emir" veya "şerif" denilen kimseler bulunurdu.Mekke Şerifleri Türklerden değil yerli halktan atanırdı.

60–Harameyn Nazırı, Mekke ve Medine'ye ait olan vakıfların her türlü işlerinden sorumlu kimse idi. Bu göre 1587 tarihinden itibaren darüssaade ağalarına verilmeye başlandı.

61–Serasere, altın ve gümüşle işlenmiş çok kıymetli bir cins kumaş.

62–Peşkir ağası, sarayda havlu ve peşkirlere bakan görevlinin adı idi. Aynı zamanda miftah ağasının da yardımcısı idi. Bu memuriyet 1833 yılında kaldırıldı.

63–Karakulak, emir çavuşu ve haberci yerinde kullanılan bir deyimdir. Vezirlerin, yeniçeri ağasının, sadrazamın, bostancıbaşının karakulakları olurdu. Bostancıbaşı karakulağı sürekli olarak sadrazamın yanında bulunur ve sadrazamla saray arasında iş görürdü.

64–Sadrazam, başkomutanlık veya başka bir görevle başkentten ayrıldığı zaman yerine kubbealtı vezirlerinden ikincisi "vezir–i sani" vekâlet ederdi. İkinci vezir bu göreve geldiğinde kendisine "kaymakam paşa", "kaymakam", "kaymakam–ı rikâb–ı hümayun" veya "kaymakam–ı asıtâna–i saadet" denirdi. Kaymakamın kelime anlamı vekil demekti. Kaymakam paşalar bu görevde bulundukları sürece sadrazam gibi hareket eder ve onun bütün yetkilerini kullanırlardı.

65–Mütevelli, vakıf işlerini vakfiye şartları ve islâm hukuku çerçevesi içinde yöneten ve yürüten kişi idi. Ya vakfiyede bulunan bir şarta dayanılarak veya kadı tarafından atanırdı.

66–Perişan, alt rütbedeki görevlilerin giydikleri bir çeşit başlığın adıdır.

67—Bir tören sırasında padişah veya büyük devlet adamlarını yüceltmek amacıyla el çırpmak ve "yaşa!" diye bağırmaktı.
68—Bu törende darüsaade ağasına iki hil'at giydirilirdi. Birisi çizgili kumaştan postlu, diğeri samur kürklü ve üstlüklü idi.
69—Üstlük, genellikle elbisenin üstüne giyilen ve palto, pardesünün yerini tutan bir elbise idi. Bazan çamaşırın üstüne giyilene de üstlük denirdi.
70—En değerli kumaştan yapılan hil'atler için kullanılan bir deyimdir. Kelime anlamı iyiden de iyi, en iyi demektir. Bu tür hil'atler yüksek rütbeli memurlara verilirdi.
71—Kuşak, kemer anlamına da geldiği gibi, eskiden ülke ileri gelenlerin giydiği bir cins elbisenin de adı idi.
72—Padişahı giydirip soydurma işiyle görevli kişi. Görevinden dolayı padişahın yakınlarından sayılırdı.
73—Darüssaade ağasının yazı işlerini gören görevlinin adı idi. Genellikle harameyn vakıflarına ait işleri görürdü. Bu memur aynı zamanda Divan'ın üyesi idi. Emri altında başka kâtipler de vardı.
74—Zülüflü baltacılar veya teberderan—ı hassa denilen görevlilerin rütbe itibariyle ikinci amiri idi. Bk. dipnot 5.
75—İyi cins kumaştan yapılmış hil'at.
76—İyi cins bir kumaştan yapılmış fakat sade bir hil'at.
77—Sarayda, para, değerli eşya ve silahların konulduğu hazineyi yönetmek ve korumakla görevli kişilerin başı.
78—Enderun kilercibaşı ağası, enderun ağalarının üçüncüsüdür. Birincisi kapı ağası, ikincisi ise hazinedarbaşı idi. Kilercibaşı ağa, padişah yemek yerken ona hizmet eder, ayrıca saray mutfağı ve burada bulunan görevlilerden sorumlu olurdu.
79—Baltacılardan birine verilen ünvandır. Görevi Mekke ve Medine vakıflarının tahsil memurluğu idi. Yazma nüshada bu görevlinin yanında şu kayıt var: "Ferman olunan hil'at defterinde yoktur. Bu da sözü edilen defterde yoktur."
80—Renkli kumaştan yapılmış hil'at. Bu görevlinin adı yazmada hiç geçmemektedir. Her ne kadar basmada "elvan hil'at" şeklinde geçiyorsa da görevliler renkli—desenli hil'at giymediklerinden bu kaydın "elden hil'at" olması gerekir.
81—Sarayda bir bölüğü oluşturan ve saka denilen görevlilerin başı. Bunlar suyu gümüş kaplar içinde taşıdıkları için "sakayan—ı sim—i hassa" da denirdi. Divan'ın toplantı günlerinde sakabaşı eğer yaz ise buzlu şerbet, kış ise macun ikram ederdi. Ayrıca sadrazama, vezirlere ve nişancıya leğen, ibrik ve

havlu tutar, yemek yenilirken de hizmet ederdi. Yazma nüshada sakabaşı için "nefer 1, hil'at 2" kaydı var. Basma da ise 2 nefer ve 2 hil'at gösterilmiş.

82—Rebiülevvel 1205 hicrî yılının karşılığıdır.

83—Kaptan Paşa, Osmanlı İmparatorluğunda deniz kuvvetleri komutanına verilen addı. Kaptan paşalar rütbe itibariyle aynı zamanda cezayir beylerbeyi idiler. Daha sonra vezirlik rütbesi de verilmeye başlandı. Kendilerine "kaptan—ı derya" da denirdi. 1867 yılında kaptan paşalık yalnızca donanma komutanlığı olarak bırakıldı ve deniz kuvvetlerinin diğer işlerini yürütmek üzere deniz bakanlığı "bahriye nezareti" kuruldu.

84—8 Kasım 1790 tarihinin karşılığı olan 12 Rebiü'l—evvel 1205 tarihinde padişah III. Selim'di. Bu sırada sadrazam olan Çelebizade Şerif Hasan Paşa, ordunun başında seferde olduğundan mevlide kendisine vekalet eden kaymakam paşa gelmişti. Bu okunan mevliddeki şeyhülislâm ise Hamidîzade Mustafa Efendi idi.

85—Gülsuyu.

86—Voyvoda slavca bir kelime olup, baş, ağa, reis anlamına gelmektedir. Bu sonraları bir memuriyet olmuştur. Birine vekâlet eden kişi yerine de kullanılırdı.

87—Enderun, saray yerine kullanılan bir deyimdir. Topkapı Sarayında padişah ve ailesine hizmet eden binlerce görevli vardı. Enderun terimi sarayla birlikte bu görevlileri de içine almaktadır. Burada çalışan görevlilerin ağa denilen amirleri vardı. Enderun ağalarının başı "kapı ağası" idi. Bundan sonra sırasıyla "hazinedarbaşı", "kilercibaşı" ve "saray ağası" gelirdi. Padişahı giyindiren ve soyunduran görevliye "has odabaşı", silahları ile ilgili görevliye "silahdar", kaftanını götürene "çuhadar" ve ata binerken atının üzengisini tutana "rikâbdar" denirdi.

88—Yapılması gerekli bir iş için padişahlar tarafından yazılı olarak verilen emirdir. Buna "hatt—ı hümayun" da denilirdi. Hatt—ı şerifler genellikle sadrazamlık makamına hitaben yazılırdı. Uzun metinler mâbeyn kâtiplerince hazırlanır, padişahlar yalnız imzalardı.

89—Çuhadar, sarayın büyük memurlarından biridir. Sonraları sıradan hizmet görenlere de bu ad verilmeye başlandı.

90—Çerde, farsca "renk, yağız" anlamına gelmekte olup burada bir saray görevlisinin adıdır. Tatar ise posta örgütü kurulmadan önce posta hizmeti görenlerin adıdır.

91—Şam kapı kethüdasının bu törene katılması usuldendi.

92—Bendegân, bende'nin çoğulu olup, "bağlı, kul, köle" anlamlarına gelirdi. Genellikle padişahın özel hizmetini görenlere denirdi. Sonraları bütün millete bende denmeye başlandı.

93—Buna "Hırka—i Saadet Ziyareti" de denirdi. Hazret—i Muhammed'in Topkapı Sarayı'nda özel sandıklar içinde korunan hırkasıdır. Genellikle Ramazan ayının on beşinde padişahların sarayda bulunan bu kutsal armağanı parlak törenlerle ziyaret etmeleri gelenek halini almıştı.

94—Topkapı Sarayı'nda birinci avluyu geçtikten sonra karşılaşılan sarayın ikinci büyük kapısıdır. İki yanında iki kule ve içinde odalar vardır. Fatih zamanında yapılmış, daha sonra onarılmıştır.

95—Mirahur, saraya ait hayvanlarla bunların araç ve gereçleriyle ilgilenen görevlidir. Bu görevlilerin başına birinci mirahur yani "mirahur—ı evvel"denirdi. Kendisinden sonra gelen amir ise ikinci mirahur yani "mirahur—ı sanî"dir. Mirahur "emir—i ahur" kelimesinin bozuk şeklidir. Ahır beyi anlamına gelir.

96—Topkapı Sarayı'na bazan "Saray—ı Cedide—i Amire" de denirdi. Çünkü Fatih, İstanbul'u fethettikten sonra şimdiki İstanbul Üniversitesinin bulunduğu yerde bir saray yaptırmış, daha sonra Topkapı Sarayını yaptırarak oraya geçmiştir. Bu yüzden Topkapı Sarayına, yeni saray anlamına gelen "saray—ı cedide" denmiş, Üniversitenin yerinde bulunan ve şimdi mevcut olmayan saraya ise eski saray anlamına "saray—ı atika" adı verilmiştir.

97—Has oda, sarayda doğrudan padişahın özel hizmetini gören görevlilerdi. Bunların amirine has odabaşı denirdi. Diğer büyük subayları silahdar, çuhadar, rikâbdar, tülbent gulâmı ve miftah gulâmı idi. Bunlardan ilk dördüne arz ağaları da denirdi.

98—Padişahların önemli günlerde devlet adamlarını veya elçileri kabul ettiği özel odanın adıdır. Topkapı Sarayı içindedir.

99—Mir—i miran, Osmanlı İmparatorluğunda önemli devlet adamlarından biri idi. Önceleri terfi eden mir—i miranlar, beylerbeyi olurlardı. Daha sonra bu iki rütbe birleştirildi. Zaten mir—i miranın kelime anlamı beylerbeyi demekti.

100—Şimdiki maliye müfettişlerinin görevini yapanlara "bakıkulu" bunların amirine de "başbakıkulu" denirdi. Tanzimat'tan sonra "başmüfettiş" sanını aldı.

101–Maliye örgütünde çalışan bir görevli.

102–Topkapı Sarayı'nın üçüncü büyük kapısıdır. Bu kapı gerçek anlamda padişahın evi olan ve "Enderun" denilen kısmın girişidir. Bu kapı da yine diğer iki büyük kapı gibi Fatih tarafından yaptırılmıştır.

103–Valide Sultan, III. Murat'dan itibaren padişahların analarına denirdi. Valide sultanlar genellikle eski sarayda oturur ve "valide sultan kethüdası" adı verilen bir memur onun her türlü hizmetini görürdü.

104–Padişahın yatıp kalktığı, yiyip içtiği enderun kısmında hizmet edenler.

105–Kapı ağası, enderun görevlilerinin yüksek rütbelilerinden biri idi. "Babüssaade ağası da denirdi. Hadım ağalarının amiriydi.

106–Adım, metinde "hatve" olarak geçmektedir. Bir çeşit uzunluk ölçüsü yerine kullanılmıştır.

107–Mutfak emini, sarayda pişirilen yemeklerin ve saray mutfağının sorumlusu idi. Emrinde yüzlerce işçi çalışırdı. Bir ara Topkapı Sarayında 15.000 kişi için yemek piştiği olmuştur.

108–Mutfakta çalışan aşcıların amiri.

109–Mutfak hademeleri çok çeşitl idi. Yemek pişirenler, aşçıya yardım edenler, bulaşık yıkayanlar ve diğe temizlik işlerine bakanlar. Hatta saray mutfağında "mastgeran–ı hassa" adı

110–Destar–ı adi veya adi destar, bir sarık cinsidir.

111–Surre, arapça para kesesi demektir. Surre–i hümayun ise Hac dolayısıyla Mekke ve Medine'ye gönderilen para ve armağanlar için kullanılmış bir terimdir.

112–Dergâh–ı Âli Kapıcıları, saray kapıcıları için kullanılan bir deyimdir. Bunların sayısı XVI. yüzyıl sonlarında 417 kişiye kadar çıkmıştır. Bunların amirlerine kapıcıbaşı denirdi. Hepsi kapıcılar kethüdasının emri altında idiler.

113–Saray görevlilerinden biri.

114–Bugünkü bandonun yerini tutan çalgıcılar, orkestra. Saraya mahsus mehterhane olduğu gibi, başkentin bir çok semtlerinde çalgı alan mehterhaneler de vardı. Mehter çaldırmak egemenlik belirtilerinden biri idi.

115–Yaklaşık olarak bugünkü bakanlar kurulunun karşılığı olan divan–ı hümayunun toplandığı yer, ve buradaki görevliler. Buraya "kubbealtı" da denirdi.

116–Her yıl Mekke ve Medine'ye surre adı altında gönderilen pa-

ra ve armağanların teslim edilinceye kadar yönetiminden sorumlu olan görevli.

117–Küçük birer armağan olarak verilen boyama ve yemeni, renkli boyalarla üzerine çiçek resimleri basılmış ince bez ve yazma çenberin adıdır. Çeşitli işler için kullanımıştır.

118–Peykler İmparatorluğun ilk dönemlerinde postacı ve muhafızlık görevi yaparlarken gittikçe önemleri azalmış, bir ara törenlerde debdebeyi artırmaktan başka bir işe yaramamışlardır. Solaklar ise yeniçeri ocağını oluşturan 196 ortadan 60, 61, 62 ve 63. ortaların adıdır. Bu dört ortadaki yeniçerilerden boylu poslu ve eli ayağı düzgün olanlar seçilir, padişah hizmetine verilirdi. Bunlara o zaman "solakan–ı hassa" denirdi.

119–Mekke ve Medine'ye gönderilen para ve armağanların koyulduğu torba, çanta ve sandıklar.

120–Anlaşma, ferman veya önemli emirlerin konuldukları muhafaza. Kemik, gümüş ve altın olabilirdi.

121–N'at–ı şerif.

122–Has ahır denilen padişah ahırında görevli memur.

123–Atlas bir çeşit ince kumaş. Fıstıkî renkte atlas kumaştan yapılmış elbise.

124–Mahmil–i Şerif, Mekke ve Medine'ye gidecek para ve armağanları koymak için yapılmış ve deve üzerinde taşınan bir

metinde yanlış olarak hep "mahfel–i şerif" olarak geçiyor. Ancak aynı yanlışlık yazma nüshada da var.

125–Sayısı bini bulan padişah develerine bakan görevlilerin amiri.

126–Eskiden giyilen bir cins teşlik, hafif ökçeli ayakkabı.

127–Günlük gelir ve giderin veya olayların kaydedildiği defter.

128–Metinde dişi devenin karşılığı olarak "naka" geçmektedir. "made" kelimesi de aynı zamanda dişi deve demektir. Nitekim sarban denilen padişah devecileri iki kısımdı. Birisi "sarban–ı made" denilen kişi develerin bakıcıları, diğeri "sarban–ı ner" denilen erkek develerin bakıcıları idi.

129–Padişahla sadrazama törenlerde yol açan görevli.

130–Osmanlı Sarayı'ndaki enderun ağalarının dördüncüsüdür. Emrinde kırk nefer ak ağa vardı.

131–Osmanlı Sarayı'nın yüksek rütbeli görevlilerinden biri.

132–Bu kelime metinde ısrarla "haseneler kapısı" olarak geçiyor. Ancak biz Topkapı Sarayı'nda haseneler kapısı adıyla bir ka-

pıya rastlayamadık. Bu kapı "hastalar kapısı" olmalı. Nitekim yazma nüshada da "hastalar kapısı" olarak geçmektedir.

133–Alay köşkü bugün Gülhane Parkı duvarı üzerinde, Başbakanlık Devlet Arşivi kapısı karşısında bulunmaktadır.

134–12 Recep 1206.

135–En iyi cins kumaş. Yazmada "Kumaş–ı han–ı cedit. Derununa atlas filarentin .....24" şeklinde geçiyor.

136–Şeyhü'l–harem, Müslümanlarca kutsal sayılan yerlerde halife tarafından görevlendirilmiş memur. Hac yolu üzerinde bulunduğu için bir ara Şam valileri için de bu deyim kullanılmıştır.

137–Sof, keçi yününden dokunan bir çeşit kumaştır. Ankara keçilerinin yünü çok iyi olduğundan Ankara sof'u da eskiden çok meşhurdu. Elvan sof, renkli sof anlamına gelmektedir.

138–Donluk, altı endaze kumaşı ifade eden bir terimdir. Endaze 60 sm. olduğuna göre bir donluk kumaş 360 sm. etmektedir.

139–Mekke'ye gönderilecek armağanlar arasında "elvan sof, donluk" diye bir kayıt bulunmakta ve miktar olarak yalnızca 14 rakamı görülmektedir. Donluk terimi 360 sm. kumaşı ifade ettiğine göre, gönderilen kumaş 50 metreye yakın olmalıdır.

140–Osmanlı İmparatorluğunda nakit para terimi karşılığı olarak "sikke–i hasene" kullanılırdı. Ancak metinde bu terimden sonra "beher 500" kelimeleri bulunmaktadır. Bununla ne kadar para gönderildiği anlaşılamamıştır.

141–Padişahın ahırında at, deve ve diğer hayvanlara bakmakla kümlü görevliler.

142–Floransa'da dokunan atlas kumaş.

143–Yazmada, darüssaade ağasına bir adet de "üstlük hasü'l–has" verildiği kayıtlıdır.

143 a–Yazmada, sakabaşıların bir kişi, verilen hil'atin de bir adet olduğu kayıtlıdır.

144–Saray kapıcılarının ayrı bir ocağı ve bu ocağa mensup görevli. Yerleri Orta Kapının altındaki kulelerden birinin altında idi. Kızlar ağasının emrinde bulunuyorlardı.

145–Basma nüshada hazinedar ağalar iki kişi fakat aldıkları hil'at bir tane olarak gösterilmiş. Yazmada ise bu kayıt daha doğru kaydedilmiştir. Hazinedar ağalar iki kişi ve giydikleri hil'at de iki adet olarak gösterilmektedir.

146–Harameyn dairesinde görevli bir memur.

147–Metinde hil'at verilenlerin sonuncusu harameyn veznedarıdır. Basma nüshada kaş kişi oldukları yazılmamıştır. Yazmada ise "iki nefer" oldukları kayıtlıdır.

148–Mütevelli çeşitli amaçlar için kurulmuş vakıfların sorumlu kişileri idi.

149–Törenlerde buhur ikram edenlerin amiri.

150–Cabi, vergi toplayan, tahsildar anlamına gelmektedir. Buhur cabisi ise buhur toplamakla görevli kimse.

151–Mekke Şerifi ile orada bulunan diğer kimselere padişahın gönderdiği hil'atleri giydirmekle görevli kimse.

152–Telhis, herhangi bir nedenle sadrazamın padişaha yazdığı rapor, telhisci ise bu raporları götürüp getiren görevli idi.

153–Bâb–ı Âli veya Bâb–ı Asafî de denilen ve bugünkü başbakanlığın karşıtı olan sadrazamın sarayı. Bu bina hem sadrazamın evini, hem de resmî binaları içine almaktaydı. Ancak Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde ayrılmıştır.

154–Rapor, yazı.

155–Şalî, tiftikten dokunan ince bir kumaştır. Kubur ise kalem ve mürekkep koymaya mahsus boru şeklinde bir kutudur. Ok koymaya mahsus kutuya da kubur denilirdi. Metindeki kubur kelimesi ise kürkün dar kolluğu olduğunu göstermektedir. Şalî'ye kaplı kubur sincap kürk demek, tiftik kumaş üzerine kaplanmış dar kollu, sincap derisinden yapılmış kürk demektir.

156–Arz odası, evlerin, konakların, sarayların misafir odası, kabul salonu olarak kullanılan kısmıydı. En meşhuru ve önemlisi Topkapı Sarayı'nda padişahlara mahsus Arz Odası olduğu gibi, sadrazamların ve diğer devlet büyüklerinin saraylarında da arz odaları vardı.

157–Müsbit olan gün padişah ve devlet adamlarının bayramlaşmaya başlayacakları gündür. Genellikle Ramazan'ın yirmialtısında bayramlaşma başlardı. Bu gece aynı zamanda Kadir gecesi idi.

158–Sarayda padişahın şahsına ait yemeklerin piştiği mutfağın amiri.

159–Ramazan'ın onuncu gecesi davet edilecek olanlar basmada yoktur. Bu kısmı yazma nüshadan tamamladık.

160–Paye, herhangi bir görevin fiilen yapılmak üzere değil de sadece bir rütbe olarak verilmesi. Paye rütbeleri daha çok ilmiye sınıfından kimselere verilirdi. Anadolu payelisi de bunlardan biri idi.

161–Burada bir kelime unutulmuş olmalı.

162–Kethüda bey'in diğer adı.

163–İstanbul ağası, İstanbul'daki acemi ocağının komutanıdır.

164–Devşirme oğlanları toplama işiyle görevli kişi.
165–Yeniçeri ocağına gerekli araç ve gereçleri yapan fabrika ve imalâthanelerde çalışanlar.
166–Aralık, sofa, koridor anlamına kullanılmıştır.
167–Saray seyisleri.
168–Kapıkulu süvarilerinin aylık defterleri ile saray ağalarının aylık defterlerinin kontrol edildiği büronun amiri.
169–Darphane amiri.
170–Şeyhülislâmın bürosunda çalışan ve şeyhülislâmlara sorulan sorulara verilecek cevabı hazırlamakla yükümlü memur. Başka görevleri de vardı.
171–Zeamet, yıllık geliri 3.000 ile 20.000 akçe arasında olan bir dirlik çeşidi.
172–İstanbul'un Şehzadebaşı semtinde yeniçeriler için yaptırılan kışla. Daha sonra Aksaray'a yeni bir kışla yapılınca, birincisine "eski odalar" denmiştir.
173–Bir çeşit hafif atlı asker.
174–Müteferrika çeşitli işlerde kullanılan kimse demektir. Gedikli müteferrika ise has ve zeamet sahibi olan müteferrikadır.
a175–Sarayda bulunan çavuşların en kıdemlisi ve seçkinlerine verilen isim.
176–Keçe bir cins başlık.
177–Üzerinde balıkçıl tüyü takılı olan sarık.
178–Bir çeşit elbise olan dolama ile seraser denilen çok kıymetli kumaştan yapılmış kumaş.
179–Savaşlarda ve törenlerde sadrazamın yedek atlarıyla ilgilenen görevliler.
180–Kubbe vezirleri ile sadrazamların hizmetlerinde bulunan ve törenlerde teşrifat işlerine bakan kimse.
181–Bir çeşit sarık. Tepesi küçük olduğu için bu adı almıştır.
182–Görevi sona ermiş İstanbul kadısı.
183–İlmiye sınıfına ait bir rütbe.
184–Bunlara "mevleviyet" de denirdi. Bir eyaletin bütün hukukî ve kısmen idarî işlerine bakan kadılardı.
185–Genellikle divan günleri ve bazı törenlerde giyilen elbise.
186–Bâb–ı Âli'nin yüksek rütbeli memurlarındandı. Toplantılarda sadrazamın yanında durur, dilekçeleri okur, sonra da verilen kararları yazardı.
187–Padişahların avlanmaya çıktıkları zaman yanlarında bulunan ve avlanmasına yardım eden görevliler.
188–Padişah, sadrazam ve vezirlere ait Anadolu'daki vakıf ve bun-

larla ilgili işlere bakar, hesaplarını tutardı.

189—Sadrazamların kendi saraylarında topladıkları divana "ikindi divanı" denirdi.

190—Topkapı Sarayı'nda, Kanunî Sultan Süleyman'dan önce divanhane olarak kullanılan yer. Kanunî, yeni bir Divanhane yaptırınca buraya "Eski Divanhane" denmiştir.

191—Divan—ı Hümayun çavuşları iki kısımdı. Bir kısmı "gedikli çavuşlar", ikincisi "ulufeli çavuşlar" idi. Gedikli çavuşların tımar ve zeametleri olurdu. Ulufeli çavuşlar ise aylık alırlardı. Her iki gruba "dergâh—ı Âli çavuşları" veya kısaca "divan çavuşları" da denirdi.

192—Padişah ve diğer devlet memurlarının yanlarında bulunan ve onların mataralarını taşıyan kimse. Bu kimselere başka görevler de verilirdi.

193—"Babüsselâm" da denilen Orta Kapı'yı korumakla görevli bir bölüğün komutanı. Bu görevli aynı zamanda padişaha gelen armağanları vezirlerin önüne koyup sergilerdi. Törenlerde teşrifat hizmeti de görürdü.

194—Osmanlı saraylarında hizmet eden hadım ağalar iki gruptu. Biri "harem ağası" da denilen zenci hadım ağaları, diğeri beyaz ırktan olan ak hadımlar ki bunlara "ak ağalar" da denirdi.

195—Metinde sofanın "tûlânî" yani dikdörtgen şeklinde olduğu kayıtlıdır.

196—Buradan itibaren tablonun sonuna kadar olan kısım yazmadan alındı, basmada yoktur.

197—Bu görevlinin kim olduğunu tespit edemedik.

198—Eski, herhangi bir görevde kıdemli olan kimseye denir. Bunun aksi, yani kıdemsiz olanlara da acemi denir.

199—Bugün de argoda kullanılan "mimlemek" deyimi eskiden normal olarak kullanılan bir deyimdi. Osmanlı İmparatorluğu zamanında her hangi bir yerde yoklama yapıldığı zaman orada bulunanların listedeki adlarının başına "mevcut" kelimesinin baş harfi olan "mim" yani "m" harfi konur ve buna "mimlemek" yani var olduğunu işaretlemek denirdi.

199—Rütbe ve görevlerin verilmesi sırasında ferman ve beratları veren ve harçlarını alan memur.

200—Divit odası, Divanhane'nin bitişiğinde bulunan bir oda idi. Burası sadrazamın özel kalem odası gibi kullanılırdı.

201—Metinde, yakasını öptükten sonra şeklinde geçiyor. "Girîbânbûs ettikten sonra".

202–Peykler, haber götürüp getiren hizmetliler olup daha sonraki yıllarda yalnızca törenlerde birer şatafat unsuru olarak bulunmuşlardır.
203–Padişahların at gezintisine verilen ad.
204–Sarayda hizmet edenlerin ekmeklerinin piştiği fırın. Bu fırın da Topkapı Sarayı içindedir.
205–Defter emini, Defterhanenin en büyük amiri idi. Bu altı memuriyete de "menasıb–ı sitte" denirdi.
206–Vezirler yedi derece idi. Sadrazam aynı zamandi birinci vezir olduğundan, kubbenişin de denilen kubbealtı vezirlerinin en kıdemlisi ikinci vezirle başlıyordu. Bunu sırasıyla diğerleri izlerdi. Yedinci vezire "küçük vezir" de denilirdi.
207–Bölük komutanları.
208–Bir cins kürk.
209–Filar, hafif ökçeli, terlik gibi bir cins ayakkabı. Çerkesî filar ise bu ayakkabıların bir çeşidi.
210–Divanda görüşülen evrakı, gerekli yerlere göndermekle görevli büronun amiri.
211–Reisülküttabın emrinde bulunan Divan–ı Hümayun bürolarından "amedî kalemi"nin amiri.
212–Otağ denilen padişah çadırlarının korunmasından ve kurulmasından sorumlu kimse.
213–Yeniçeri ocağına mensup suçluları tutmakla görevli ve Bâb–ı Âli'ye bağlı bir memur.
214–Bırun, dış saray demektir. Bunun aksi "enderun" dur, içsaray demektir. Padişahın bizzat oturduğu kısım ve burada görevli kişileri içine alıyordu.
215–Kilime benzer fakat daha ince bir cins dokuma.
216–Saraylarda ve konaklarda gerekli harcamayı yapan, alış verişten sorumlu kimse.
217–Padişahın yanında muhafız olarak kullanılan ve iyi silah kullanan askerlerin başı.
218–Padişahlara ait bando demek olan mehter takımının başı.Bunlar yalnız çalgı çalmaz, başka işler de görürlerdi.
219–Zurnacı.
220–Padişah saraylarının dış hizmetlerini gören ve peyklere benzeyen bir grup hizmetli.
221–Bir çeşit hafif atlı asker olan "deli'lerin komutanı.
222–Aşçıbaşının yardımcıları, "halife–i tabbahîn–i evvel ve sanî".
223–Kâtib–i nan.
224–Kâtib–i lahm.

225–Kâtib–i pazar.
226–Nâzır–ı simat.
227–Ser–çaşnigir. Padişahın ve sarayın yemeklerine ve sarayın bir kısım dışarı işlerine bakan görevlilern amiri.
228–Her yıl Şaban ayının onbeşinde Mekke ve Medine'ye gönderilecek armağanlar için hazırlanan alayda hizmet gören bir kişi.
229–Mehterler, bugünkü bandonun karşılığı olup saraylarda ve saray dışında kendilerine has bir müzikle çalgı çalarlardı. Ancak mehterlerin çalgı çalmak dışında başka görevleri de vardı. Bu görevlerin en önemlisi özellikle saraya ait çadır, otağ ve buna benzer şeyleri dikmek, korumak ve onarmaktı. Mehterlerden çalgı çalan ve padişahın sancaklarını taşıyıp muhafaza edenlere "tabıl ve alem mehterleri" denirdi. Bunların amirleri ise mehterbaşı idi. Padişahların olduğu gibi sadrazamların da mehterleri vardı. Metinde geçen "tabıl" davul, "alem"ise sancağın karşılığıdır.
230–Ser–surnaî.
231–Her yıl saray için gerekli olan kürk ve kaftanların satın alınıp korunmasından sorumlu kimselerin başı.
232–Donluk, Osmanlı İmparatorluğu zamanında bir birim olarak kullanılmıştır. O dönemlerde don kelimesi elbisenin karşılığı olduğundan bir takım elbiselik kumaş ölçü olarak kabul edilmiş ve buna donluk denmiştir. Bir donluk yine o zamanki ölçülere göre altı endazedir. Endaze ise bugünkü ölçülerle 60 sm. dir. Bu hesaptan 7 donluk çuha, yaklaşık olarak 25 m. kumaşın karşılığı olmaktadır.
233–Burada geçen 125 kuruş kuşkusuz o zamanın para birimi olan kuruşla değerlendirilmelidir.
234–1783–1784 yıllarında yeniçeri ocağından ayrı olarak kurulan fakat sonradan yeniçeri topçu ocağı ile birleştirilen ayrı bir topçu ocağının komutanı.
235–Kapıcılar kethüdası ağanın törenlerde kullandığı gümüş asâ.
236–Şikâr ağaları denilen ve padişahlar ava çıktıkları zaman onlara yardım eden avcıbaşılardan biri. Bunlar çeşitli kuş adlarıyla çağırılırlardı, çakırcıbaşı, şahincibaşı, atmacacıbaşı, doğancıbaşı gibi.
237–Kuşluk vakti, sabahla öğle arasi bir zaman. Basma nüshada bu kelime hep "kuşaklık" olarak yazılmış. Yazmada ise "kuşluk" olarak geçiyor.
238–30 Ramazan 1152.
239–Padişahların herhangi bir işin yapılması için verdikleri yazılı

veya sözlü emirlere ferman, berat, nişan, hatt–ı hümayun, hatt–ı şerif denirdi. Sadrazamların, padişahlara hitaben yazdıkları yazılara ise arz veya telhis denirdi. Sadrazamların kendilerinden aşağıdaki rütbede olanlara, bu işin yapılması için verdikleri yazılı emirlere "buyrultu" denirdi.

240–Bu tarihte padişah I. Mahmut, sadrazam da Hacı İvaz Mehmet Paşa idi.

241–Hoşaf.

242–30 Ramazan 1203.

243–Tersanenin bütün idarî ve malî işlerinden sorumlu olan kimse.

244–Bu tarihte padişah III. Selim'di ve yeni tahta çıkmıştı (7 Nisan 1789). Sadrazam ise Cenaze Hasan Paşa idi. Sadrazamlık mührünü verem döşeğinde aldığı için kendisine "cenaze" sanı takılmıştı.

245–1 Şevval 1205.

246–9 Zilhicce 1205.

247–Metinde araba karşılığı olarak "koci – koçu" geçiyor. Bir cins atlı araba.

248–O dönemde armağanlar bohçalara koyulup verildiğinden "bohça verilmesi gereken" deyimiyle armağan verilmesi gereken kişi kastedilmiştir.

249–Harem kapısı da denilen Babüssaade kapısı.

250–Anahtar ağası da denirdi. Has odanın altı büyük ağasının sonuncusuydu.

251–Has ahır denilen yerde saraya ait son derece kıymetli ve süslü eyer takımları saklanırdı. Bunların muhafazasından sorumlu olanların başına rahtvan ağası denirdi.

252–Has ağır hademelerinin bir bölümü olan saraçların başı. Saraçlardan başka Has Ahırda Atoğlanları ve seyisler, Serahur veya Salâhurlar, Nalbantlar, Katırcılar ve Deveciler bulunurdu.

253–Boyar, bugünkü Romanya demek olan Eflak ve Boğdan asilzadelerine verilen addır.

254–Eflak ve Boğdan beylikleri Türk egemenliği altına girdikten sonra yarı bağımsız birer beylik olarak varlıklarını sürdürmelerine izin verilmiş ve bunların başında bulunan beylere voyvoda denmiştir. Voyvoda sıfatı daha değişik yerlerde ve konularda başka yöneticilere de verilmiştir.

255–Ulûfe icmali, üç ayda bir yeniçerilere verilen aylığın tutulduğu defterdir. Her ulûfe dağıtılmasında büyük törenler yapılırdı.

256–Saray mutfağında helva ve diğer tatlıların pişirildiği yer.
257–Esas olarak Osmanlı İmparatorluğunda iki hazine vardı. Bunlar iç ve dış hazinelerdi. Bu hazinelerin başında ise hazinedarbaşılar bulunurdu. Metinde sözü edilen Dışhazine hazinedarbaşısıdır.
258–Çadır mehterbaşısı.
259–Metinde ekmek karşılığı "fodla" geçiyor. Pide şeklinde bir çeşit ekmek.
260–Taşra işlerine bakan görevli.
261–Sarraflarla, veznedarların para saymak için kullandıkları tahta. Etrafı çepeçevre muhafazalı, yalnız ön tarafı, akçeleri dökmek için açık bırakılmış, arkası geniş önü dar tahta.
262–Saray kapıcılarının bir bölümü olan "bevvâbân–ı safiyân–ı kule" görevlilerinden birini kızlar ağası onlara baş tayin eder. Bu kişiye "ağababası" denir. (bk. dipnot 2)
263–Has olmayan ikinci kalite ekmeklerin pişirildiği fırın.
264–Genellikle yeniçerilerin aylıkları verilirken hazineden çıkan paraların ödeme emirlerini kontrol eden ve bunu maliye hazinesinin veznedarı demek olan "sergi halifesi" ne gönderen ve bu gibi işlerin muhasebesini tutan büronun amiri.
265–Devletin alacaklarını toplama işiyle yükümlü olan büronun amiri. Bu büro başmuhasebeye bağlı idi.
266–Bu görevlinin kim olduğunu tesbit edemedik.
267–Bu kelime metinde "sıcak" olarak geçiyor. Biz bunu hamam olarak çevirdik.
268–Kubbe–i Hümayun kapısının dışında ve iki yanında bulunan oturulacak yüksekçe yer, seki.
269–Buna "orducubaşı" da denirdi. Orduculara nezaret ederdi. Orducular ise ordu sefere çıktığı zaman birlikte giden ve ordunun çeşitli ihtiyaçlarını karşılayan, esnaf ve sanatkârlar.
270–Dolama, bir cins elbisedir. Çuhadan yapılanına çuha dolama denir.
271–Sabah namazları genellikle Ayasofya Camisinde kılınırdı.
272–Metinde geçen "sebil" kelimesiyle III. Ahmet çeşmesi kastedilmiş olmalı.
273–Sözü edilen bakkal, bugün değil o zaman var olan bakkaldır.
274–Sarayın dış kapılarından biri.
275–Ayasofya ile Topkapı Sarayı birinci kapısı arasında bulunan yerdeki imaretin pencereleri.
276–Ordunun cephane ihtiyacını karşılayan cebeci ocağı görevlilerinden.

277—Sarayda, Divan—ı Hümayunun dışında iki kubbe arasında reisülküttapla kâtiplerinin oturdukları yerin adı.
278—Yeniçerilere aylık dağıtılması veya elçi kabulü dolayısıyla yapılan toplantıya "galebe divanı" denir.
279—Bir cins peçete.
280—Tam ayarlı, yeni basılmış akçe.
281—Acemi ocağının küçük rütbeli subayları. Aynı zamanda başkent dışında diğer kent ve kasabalarda polis hizmetini gören teşkilatın başı.
282—Yeniçeri ocağı içinde bir bölük komutanı. Asesbaşı da subaşı gibi aynı zamanda inzibat hizmeti görürdü.
283—Yazmada bu kısım "...lâzım gelir ise ahkâm—ı hudud'u ve ta'zir ve siyaseti icra eder..." şeklinde kaydedilmiş. Hudud, had kelimesinin çoğulu oup ta'zir ve siyaset gibi ağır şer'i cezalardandır.
284—Padişahın ve diğer saray görevlilernin ekmeğini sağlayan görevliler. Ekmekçiler, pişirici, hamurkâr, elekçi, fodlacı gibi görevlilerden oluşuyordu. Bütün bunların başına ise ekmekçibaşı veya "ser—habbazîn" denirdi.
285—Kürdan karşılığı metinde "hilâl" olarak geçiyor.
286—Metinde "...ta'zir ve had vurmak..." şeklinde geçiyor.
287—Herhangi bir sebeple padişah tarafından kendisine berat verilmiş kimse.
288—Sadrazamlar zaman zaman maiyetleriyle birlikte İstanbul'da kontrola çıkarlardı. Bu kontrol sırasında yalnız belediye hizmetleri değil kentin her şeyi denetilirdi. Buna sadrazamın kola çıkması veya kol dolaşma denirdi.
289—Ulûfe telhisi, yeniçerilere ödenecek aylığa ait hesap cetvellerinin sadrazam tarafından kontrol edilip uygunluğu hakkında padişaha bir rapor halinde bildirilmesi.
290—Basma nüshada başlık yok. Bu başlık yazmadan alındı.
291—Metinde bu kısım "sergi" olarak geçiyor. Sergi, herhangi bir hak sahibine devlet kasasından ödenecek para için verilen belge demektir. İmparatorluğun son dönemlerinde hak sahiplerine ödenmesi gereken paralar, malı zorluklar nedeniyle ödenemediğinden, daha sonra olanaklar ölçüsünde ödemek üzere alacaklılara "sergi" adıyla böyle belgeler verilirdi.
292—Hazinede hizmet edenler.
293—"Reften" kelimesi basma nüshada yanlışlıkla "reften" şeklinde basılmış.
294—Yalı Köşkü, Sarayburnu'nda bugün temelleri kalmış olan bir

bina.

295–Bostancı bölükleri içinde saraya ait kayıkların her türlü işinden sorumlu olan görevlilerin başı.

296–Darüssaade ağasının, sadrazamla ilgili işlerini takip eden baltacılardan haseki ağadır.

297–Bostancı ocağına bağlı Saray hizmetlilerinden kozbekçiler bölüğünün başı idi.

298–Bunlara "liman kaptanı" da denirdi. Gemilerin demirbaş defterlerini tutarlardı. Mandecilerin komutanı idiler.

299–Donanmada kullanılan büyük gemilerden biri. Padişahlar bu gemilere binip boğazda gezintiye çıkarlardı.

300–Bu kelime metinde yanlışlıkla "menkabe" şeklinde basılmış. Gemilerde anbarlara hava vermeye mahsus baca.

301–Kaptan Paşadan sonra tersanenin en yüksek rütbeli görevlisi. Tersaneye ait bütün işler kendisinden sorulur, kaptan paşa sefere çıktığı zaman ona vekâlet ederdi.

302–Yazar "çadır" karşılığı olarak Türkçe bir kelime olan "oba"yı kullanmış.

303–"Tahta Kapı", yazmada "Tahta Perde" olarak geçiyor.

304–Giydirilecek hil'atler herkese birer tane verildiğinden bunu burada önceden belirttik.

305–Tören genel olarak anlatıldığı için "filân" paşa veya bay diye kaydedilmiş.

306–Bu kısım yazma'dan alındı, basma nüshada yok.

307–Tümamiral rütbesinde donanma subayı. Tersanenin inzibatından sorumlu idi.

308–Oramiral rütbesinde bir deniz subayı olup bindiği geminin adı kapudâne idi.

309–Koramiral rütbesinde bir deniz subayı olup komuta ettiği geminin adı patrona idi.

310–Patrona'dan sonra gelen bir gemi çeşidi ve bu geminin tuğamiral rütbesindeki komutanı.

311–Türk donanmasında kalyonların yayılmasından sonra ortaya çıkmış bir görevdir. Kalyonlara ait bütün defterleri tutarlardı.

312–Tersane kâtibinin diğer adı. Tersanenin gelir ve giderini kontrol eder ve bunlar defterlere geçirirdi.

313–Tersane kâtibine bağlı olan bu memur ücretli tersane işçilerinin işlerine bakardı.

314–Kâtib–i mahzen–i sürb. Tersanenin bütün araç ve gereçlerini içinde toplayan mühimmat deposu sorumlusu.

315–Kalyon sınıfı gemilerin en büyüğü.

316–Tersaneyle ilgili askeri tımar ve zeametlerin defterini tutan ve koruyan görevli. Tersanenin defter kethüdasıyla, defter emini buna bağlı idiler.
317–Donanmaya gerekli kerestenin deposundan sorumlu kişi.
318–Donanma sefere çıktığı zaman gerekecek peksimetleri hazırlamakla görevli olanların başı.
319–Kul kethüdasının yazı işlerine bakan kâtip.
320–Kâtib–i mahzen–i çub.
321–Tersanede görevli dört mimarın amiriydi. Gümüş asâsı vardı. Maiyetinde mimarlarla marangozlar çalışırdı.
322–Liman reisinin yardımcısı ve yazı işlerine bakan kimse.
323–Tersane kâtibinin emrinde çalışan bir görevli.
324–Yazı ve boyama işleriyle uğraşan nakkaşların amiri.
325–Kaptan paşanın üst rütbeli subaylarındandı.
326–Kaptan paşanın tersanedeki vekili idi.
327–Bu görevlinin kim olduğunu tesbit edemedik. Metinde "kef ve mim" harfleriyle yazılmış. Ancak eğer mürettip hatası varsa "tersane hekimbaşısı" olma ihtimali vardır.
328–Mahzen–i sürb emini.
329–Tersanede ceza verilecek kimselerin cezalarını uygulayacak kimse.
330–Tersane zindancısının diğer adı. Bunlara gardiyanbaşı da denirdi.
331–Gemilerin tahtalarının arasına zifte batırılmış üstüpüler sıkıştıran kalafatçıların amiri.
332–Tersane görevlilerinden. Bu görevli yalnız yazma'da geçiyor.
333–Tersanede bazı gemilerin muhafızlığını yapan mandecilerin ağası. Bunlar liman reisinin emrinde idiler.
334–Tersane ve gemilerde demircilik konusunda hizmet gören görevlilerin başı.
335–Tersanede çalışan sanatkârlardan.
336–Tersanede çalışan sanatkârlardan.
337–Gemilerin çıpalarını yapan demircilerin amiri.
338–Yedi çift kürekle çekilen bir kayık çeşidi.
339–Bir cins gemi.
340–Hil'atlar herkese birer tane verilmiştir.
341–Yazma'da "ferace sincap kürk" den sonra "yahut sof ferace" kaydı var.
342–Bununla kime hil'at verildiğini anlayamadık.
343–11 Recep 1203 Salı. Metinde ay adı yanlışlıkla Ramazan olarak yazılmış.

344–Padişahlar tahta çıktıkları zaman yapılan bir törenle eteğini öpmek ve padişahlığını kutlamak temektir.

345–Padişahlar tahta çıktıkları zaman kendisini kutlamaya gelen devlet memurlarına eğer kürk giydirirse bu aynı zamanda o memurun görevde bırakıldığını gösterirdi. Eğer kürk giydirilmezse memur azledilmiş demekti. Bu nedenle buna ibka kürkü denirdi.

346–Anadolu ve Rumeli Hisarları olmalı.

347–Padişahların özel günlerde ve törenlerde giydikleri sarık.

348–Padişahların özel günlerde ve törenlerde giydikleri, siyah tilki kürkünden yapılan ve mücevherlerle süslü kürkleri.

349–Kürkün göğüs kısmındaki mücevherler güneş şeklinde işlenmiş olduğundan bu ad verilmiştir.

350–Basma nüshada burada başlık yok. Yazma'da ise "Nakî–i na'ş–ı mağfiret–nişân" şeklinde bir başlık var. Bununla I. Abdülhamid'in cenaze töreni anlatılmaktadır.

351–Padişahlar öldüğü veya tahtdan indirildikleri zaman sadrazam ve şeyhülislamlar başta olmak üzere bütün devlet memurlarına hil'at giydirirler buna umum hil'ati denir. Çünkü geleneğe göre bir padişah öldüğü veya tahtdan çekildiği zaman bütün devlet memurları azledilmiş sayılır.

352–Basmada I. Abdülhamid'in cenaze törenini anlatan paragraf "...badehu na'ş–ı şerif" deyip sona eriyor. Yazma'da ise bu cümleden sonra "...badehu bir nefer harem ağası türbeye varınca para serperek ." cümlesiyle paragraf bitmektedir.

353–Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u fethettikten sonra bugünkü İstanbul Üniversitesinin bulunduğu yerde bir saray yaptırmış daha sonra şimdiki Topkapı Sarayını inşa ettirmşiştir. Topkapı Sarayı yapıldıktan sonra ilk yapılana eski saray, Topkapı Sarayı'na da yeni denmeye başlanmıştır.

354–Padişahlar tahta çıktıkları zaman yapılan törenlerden biri.

355–17 Cemaziyelahir 1152. Cenaze töreni yapılan valide sultan I. Mahmud'un anası Saliha Sultan'dır.

356–Sağ garipler, sol garipler, sağ ulûfeciler ve sol ulûfeciler denilen dört kapıkulu süvari bölüğünün eminleri. Yazmada ve basmada "bölük" kelimesi geçmiyor. Ancak böyle olması gerektiği kanısındayız.

357–Sirkeci'den Sarayburnu'na giderken sol tarafta deniz kenarında bir köşk.

358–Bu kısım basma nüshada اورسیان, yazma'da ise اوبیان şeklinde yazılmış. Ancak yazma'daki elif harfi şüpheli olduğundan bu

kelimenin "ve meyân–ı ricâl وميان رجال" olması muhtemeldir.

359–Bu bölümün bir çok kısımları yazma'dan tamamlandı.

360–4 Recep 1205.

361–Bu paragraf yazma nüshadan eklendi.

362–Cemaziyelevvel 1204.

363–2 Safer 1178.

364–Bugün buraya "Park Kapısı" denmektedir. Basma nüshada bu ad yanlışlıkla "Sok çeşme" şeklinde basılmış.

365–2 Safer 1206.

366–22 Recep 1205. Bu başlık basma nüshada yoktur. Yazma'dan alındı. Basma nüshada bir önceki bölümle bu kısım tek bölüm halindedir.

367–Fatih Sultan Mehmet.

368–Rûûs, devlet memurları bir yere atandıkları veya terfi ettikleri zaman üst makamlara yazılan yazı ve yapılan işlemdir.

369–Bu bölümün büyük bir kısmı yazma nüshadan tamamlandı. Osmanlı İmparatorluğunda büyük devlet memurları bir yere atandıkları zaman "câize" adı altında bir kısım para öderlerdi. Bu listeler her memurun atandığı zaman nereye ne kadar para ödeyeceğini göstermektedir. Paralar, kuruş olarak ödenmiştir ve bu kuruş o zamanın değerine göredir.

370–Yazma'da ikinci ve üçüncü defterdarlar için herhangi bir rakam yok. Basma nüshada olan rakamları yazdık.

371–Defter eminliği için yazma'da "bu da aynısı" kaydı var. Basma nüshada ise yazdığımız rakamlar.

372–Arpa emini, Sarayın ahırlarında bulunan hayvanlar için gerekli olan ot ve arpa ile diğer hayvan araç ve gereçlerini sağlardı.

373–Bu büro, altı bölük halkı da denilen kapıkulu süvarilerinin künye ve maaş kayıtlarını tutar diğer işleriyle uğraşırdı. Basma nüshada "S" harfi yani sadrazamın karşılığında 2.000 kuruş yazılı. Yazma da ise 1.000 kuruş.

374–Sadrazama ödenecek para basma nüshada 6.000, yazma'da 2.000 kuruş olarak kayıtlı.

375–Başdefterdarlığa bağlı önemli bir görev ve büro.

376–Ordunun ihtiyacı olan barutların yapıldığı fabrika ve imalâthaneler. Bunlardan İstanbul Barut İmalâthanesinin amiri.

377–Dış ve içsarayın her türlü gider ve tayinlerinin yönetildiği büro ve bu büronun amiri.

378–Bugünkü yerinde bulunan Osmanlı İmparatorluğu top dökümhanesinin amiri. Bu kısımda Davet ve Rûûs karşılığı basma

nüshada 240, yazma'da ise 250 kuruş olarak kayıtlı.

379–Kapıkulu piyadelerinin aylık ve künye defterlerini tutan ve ulûfe dağıtılacağı zaman bunları esas defterlerle karşılaştırarak ödenecek para miktarını hesaplayan büro.

380–Basma nüshada Davet ve Ruûs karşılığı yok. Kethüda bey karşılığı 250 kuruş olarak kayıtlı. Yazma'da ise bunun aksi kaydedilmiş.

381–Müslüman olmayan halktan alınan haraç ve cizye gibi vergilerin ihalesiyle ilgili yazışma ve hesapları tutmakla yükümlü memuriyet. Evamir–i Maliye bürosuna bağlı idi.

382–Divanda görüşülen belgeleri gereken yerlere gönderir ve bunların Divan sicillerini tutardı.

383–Rakamlar yazma'dan alındı, basma nüshada yok.

384–Mora ve Arnavutluk dışında Osmanlı İmparatorluğunda bulunan önemli müstahkem mevkilerde bulunan görevlilerin aylık işlerine bakar ve ihtiyaçlarını sağlardı. Bunun gibi bir de küçük kale tezkireciliği vardı.

385–İçsaray dışında gerekli olan kâğıtları sağlayıp bunları ilgili devlet dairelerine dağıtan kimse. İçsarayın kâğıt ihtiyacını ise "içsaray kâğıt eminliği" sağlardı.

386–Padişah adına yazılan ferman ve beratların sonuna günün tarihini atan görevli. Aynı zamanda maliye bürolarından çıkan resmî belgelere de tarih atan tarihçiler vardı.

387–Silahdar ağalığı için basma nüshada 4.800, yazma'da ise 4.500 kuruş yazılı.

388–Basma nüshada 1.200, yazma'da 1.000 kuruş yazılı.

389–Başbakıkulluk, çadır mehterbaşılığı ve arabacıbaşılık için rakam olarak basma nüshada herhangi bir kayıt yok. Rakamları yazma'dan aldık.

390–Sarayın et işleriyle ve hayvan kesimiyle uğraşan kasapların başı.

391–Kapıkulu askerleri içinde bir sınıf. Humbara denilen bir cins bomba yaparlardı.

392–Saray mimarlarının amiri.

393–Lağımcıbaşılık, kapıkulu askerleri içinde bir sınıftır. Savaşlarda kale ve müstahkem mevkilerin altından tünel kazarak havaya uçurmakla görevli askerlerin komutanı.

394–Şavvel 1211. Burası baskı hatası olarak 96 Şevval olarak basılmış. Basma nüshanın bu kısmı yazma'da olmadığından Şevval'in kaçında olduğu tesbit edilemedi. Ancak Osmanlı alfabesinde 6 rakamı "fî" kelimesinin karşılığı olursa bu tak-

dirde 9 Şevval olur ki milâdî 27 Mart 1797 tarihinin karşılığıdır.

395–Bundan sonraki kısımlar yazma'da yok.

396–Kerrake, yünden veya sofdan dokunan ince cübbe demektir. Metinde şal kumaşdan yapılmış cübbe. Şal kumaşlar da tiftikten dokunmuş ince bir kumaş cinsidir.

397–Burada kimlerin kastedildiğini anlayamadık.

398-19 Şevval 1215. Ancak bu tarih de basma nüshada 194 Şevval olarak basılmış. Osmanlıca "4" rakamının "ff" kelimesiyle karışmış olduğunu varsayıp tarihi 19 Şevval 1215 olarak kabul ettik.

399–Kontoş, büyük devlet memurlarının giydikleri üstlükdür. "Paça samur" deyimiyle samur kürkün bir çeşidi belirtilmiştir. Samur kürklerin "paça samur, kubur samur, sırt samur" gibi çeşitleri vardır.

400–29 Recep 1215.

401–İki kapı oğlanına 26 hil'at verilmesi baskı hatası olmalı.

402–Birinci ve ikinci murahhas, amedi ve teşrifatçı efendiler ve divan tercümanına kaçar tane hil'at verildiğikaydedilmemiştir.

403–8 Şevval 1217.

404–28 Cemaziyelahir 1217.

405–1 Recep 1208.

406–Avusturya'dan gelen bu elçinin adını Hebrut okuduk. Osmanlı alfabesi ile هبرد şeklinde yazılmış.

407–28 Safer 1216 tarihinin karşılığı metinde 284 Safer 1316 şeklinde geçiyor. Ancak biz daha önce de olduğu gibi bunun baskı hatasından ileri geldiğini ve doğrusunun 28 Safer 1216 olması gerektiğini sanıyoruz.

408–Tarih, ff 17 sene 1208 olarak kaydedilmiş olduğundan ay ve gününü tesbit edemedik.

409–7 Rebiyülahir 1209.

410–Baylos, Venedik elçilerine verilen ad. Burada İngiliz elçisi için de aynı terim kullanılmış.

411–"Enzeli" olarak okuduğumuz özel adın Osmanlı alfabesiyle yazılışı انزلی şeklindedir. Bu şahsın 1772–1794 yılları arasında İstanbul'da bulunan İngiltere Büyükelçisi Lord Robert Ainslie olduğunu sanıyoruz.

412–25 Cemaziyelahir 1214.

413–Bu kişinin adı بروس میلود şeklinde yazılmış. میلود "mylord" kelimesinin Osmanlı alfabesiyle yazılışı olan میلورد olabilir. Ancak bu ve diğer özel adları tam olarak okuyama-

dık. Bu kişinin 1801–1803 yılları arasında İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi olan Lord Thomas Bruce olduğunu sanıyoruz.

414–25 Cemaziyelahir 1214.

415–28 Cemaziyelevvel 1216. Bu kişi yukarıda sözü edilen Lord Thomas Bruce'dur.

416–3 Muharrem 1215.

417– مابود هازوره

418– بایور صوب

419– بیربالی

420– بایورز قل

421–9 Recep 1216.

422–20Cemaziyelahir 1209.

423–1 Cemaziyelahir 1220.

424–9 Şevval 1220.

425–23 Cemaziyelahir 1221. Mareşal Con Sebastiani (1806–1808)

426–Burada hil'atlerin kime verileceği herhalde baskı hatasıyla yazılmamış. Bunların, elçinin diğer adamları olması muhtemel.

427–26 Şevval 1221.

428–16 Şevval 1222.

KISA BİBLİYOGRAFYA

AKTEPE, Münir: İslâm Ansiklopedisi, "Esad Efendi" mad.

ALEXANDER, W.: Eski Türk Kıyafetleri ve Güzel Giyim Tarzları (Çvr. Muharrem Feyzi), İSTANBUL 1932–1933.

ARSEVEN, C. Esad: Sanat Ansiklopedisi, İSTANBUl 1943, 6 cilt.

BABİNGER, Franz: Die Geschictsschreiber der Osmanen und İhre Werke, LEIPZIG 1927.

BURSALI Mehmet Tahir: Osmanlı Müellifleri, İSTANBUL 1334–1343, 3 cilt.

KOÇU, R. Ekrem: Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü, ANKARA 1967.

MEHMET Süreyya: Sicill–i Osmanî yahud Tezkire–i Meşahir–i Osmaniye, İSTANBUL 1308–1315, 4 cilt.

PAKALIN, M. Zeki: Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İSTANBUL 1971–1972, 3 cilt.

SEVİN, Nureddin: Onüç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış, İSTANBUL 1973.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı: Osmanlı Devleti Teşkilâtında Kapıkulu Ocakları, ANKARA –1944, 2 cilt.

Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı, ANKARA 1945.

Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı, ANKARA 1948.

Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı, ANKARA 1965.

TAYYARZADE Ahmet Ataullah: Târıh–i Atâ, İSTANBUL 1291–1293.

{ kutupyıldızı kitaplığı }
977

20 Lira